

การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

จ.พระนครศรีอยุธยา

โดย

นายปัญญาเวช บุญรอด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร
จ.พระนครศรีอยุธยา

โดย
นายปัญญาเวช บุญรอด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A STUDY OF ARCHITECTURAL HISTORY OF WAT SUWANDARARAM
RAJAWORAVIHARA, CHANGWAT PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA

By
Mr.Panjawetch Boonroad

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in History of Architecture

Department of Architecture and Related Arts

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2014

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหารจ.พระนครศรีอยุธยา” เสนอโดย นาย ปัญจเวช บุญรอด เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติมา จตุรวงศ์

...../...../.....

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ)

...../...../.....

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช)

...../...../.....

53052204: สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

คำสำคัญ: การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

ปัญหาวิจัย: การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหารจ.พระนครศรีอยุธยา. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รศ.เสนอ นิลเดช. 197 หน้า.

วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร เดิมชื่อวัดทอง สร้างโดยสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก มีพระนามว่า “ทองดี” ผู้มีอักษรายาทรงพระนามว่า “ดาวเรือง” เป็นผู้สร้างวัดแห่งนี้ ซึ่งทั้งสองพระองค์เป็นพระชนกและเป็นพระราชชนนีของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาต่อมาในปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่าวัดแห่งนี้จึงอยู่ในสภาพรกร้างครั้นเมื่อ พ.ศ.2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสวยราชสมบัติแล้ว ในปี พ.ศ.2328 ได้ทรงโปรดให้จัดการปฏิสังขรณ์วัดทองขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม และในการปฏิสังขรณ์ ครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) ได้ทรงเข้าร่วมการปฏิสังขรณ์ด้วย และในรัชกาลต่อมาก็มีการทำนุบำรุงตลอดมาจนถึงปัจจุบันซึ่งแบ่งได้เป็นสามยุค

ยุคแรก คือสมัยอยุธยาตอนปลายในยุคนี้ผู้ศึกษาพบหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดี บริเวณพระอุโบสถซึ่งมีร่องรอยการอยู่อาศัยในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งเป็นไปได้ว่าเขตพุทธาวาสเดิมนั้นอยู่ในตำแหน่งปัจจุบัน

ยุคที่สอง ช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญซึ่งปรากฏในปัจจุบัน คือพระอุโบสถที่ยังคงมีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาให้เห็นแต่กระนั้นที่พระอุโบสถก็ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย

ยุคที่สาม ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงของเขตพุทธาวาสครั้งใหญ่คือ มีการสร้างพระวิหาร พระเจดีย์ทรงระฆังทำวิหาร พระเจดีย์ราย หอระฆัง ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่หน้าพระอุโบสถและ ก่อกำแพงล้อมเขตพุทธาวาสขึ้นใหม่ ทำให้แนวแกนของเขตพุทธาวาสนี้มี 2 แกนหลัก

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2557

53052204: MAJOR:HISTORY OF ARCHITECTURE

KEY WORD: HISTORICAL ARCHITECTURE OF WAT SUWANDARARAM RAJAWORAVIHARA

PANJAWETCH BOONROAD: A STUDY OF ARCHITECTURAL HISTORY OF WAT SUWANDARARAM RAJAWORAVIHARA, CHANGWAT PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA.

THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF.SANER NINDAJA.197 pp.

WatSuwandararamRajaworavihara, previous name Wat Tong, was name after the royal parents of King Rama I of Ratanakosin Dynasty who established it. The name of. In 1775, he ordered to restore this temple. hisfather and mother were Tongdee and Daorueang, respectively. Since 1767, Ayutthaya lost to Burma,this temple was neglected and untidy. In 1772, King Ramal ascended the throne Somdejkrongprarajawangboworamahasurasinghanard (the Vice-king) also participated in the restoration. The temple has been maintained until now.

The first period, late Ayutthaya period,the archaeological evidences of ubosot area showed that land was used in late Ayutthaya period.This means that the shrine might be at the same place.

The second period, rein of King Rama I, this time was the significant restoration which has been suggested today by mixing of ubosot's architectural style between late Ayutthaya period and early Ratanakosin period.

The third period, rein of King Rama IV, there had been considerable renovation in shrine area. Vihara, bell shaped stupa at rear of vihara, small stupas, bell tower were built. Bodhi Tree was planted infront of ubosot. Shrine wall was rebuilt which caused shrine area had 2 main axis.

Department of Architecture and Related Arts

Graduated School, Silpakorn University

Student's signature.....

Academic Year 2014

Thesis Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีจากความช่วยเหลือของ รองศาสตราจารย์เสนอนิลเดช ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาไต่ถามและแนะนำอยู่เสมอตลอดช่วงเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์โชติมา จตุรงค์ ประธานกรรมการในการสอบที่กรุณาตรวจทาน และให้คำแนะนำในการเขียนเนื้อหาอย่างถูกต้อง และขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ศานติ ภัคดี คำ กรรมการในการสอบที่ให้คำแนะนำในการตรวจแก้ไขอย่างละเอียด รวมถึงอาจารย์ทุกท่านที่มอบความรู้ด้านต่างๆตลอดช่วงเวลาที่ได้ทำการศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณ บิดา มารดา ผู้ให้การอบรมและคอยสนับสนุน ให้กำลังใจตลอดมา และขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่อบรมสั่งสอนและให้ความรู้แก่ข้าพเจ้าตลอดมา

ขอขอบคุณเพื่อน พี่ น้อง มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ได้ศึกษาร่วมกันตลอด 5 ปี ที่ให้ทั้งคำปรึกษาและสร้างประสบการณ์ต่างๆ และความช่วยเหลืออย่างจริงใจ

ขอขอบคุณน้องๆจากมหาวิทยาลัยบูรพาที่เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยหวังว่าการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องวัดสุวรรณดารารามสำหรับผู้ที่สนใจต่อไป

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญภาพ.....	ณ
	บทที่	
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา.....	1
	ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	2
	ขอบเขตการศึกษา.....	3
	วิธีการศึกษา.....	4
2	ประวัติศาสตร์.....	5
	ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย.....	5
	สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา.....	9
	สภาพภูมิศาสตร์และที่ตั้งของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา.....	10
	ผังเมืองกรุงศรีอยุธยา.....	11
	ลักษณะเศรษฐกิจ สังคม และศาสนาในสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	15
	พุทธศาสนาสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	17
	สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	19
	พระราชประวัติของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก.....	20
	พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	21
	ประวัติและการบูรณะวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร.....	23
	มูลเหตุการสร้างวัด.....	24
	การปฏิสังขรณ์วัด.....	25
3	สถาปัตยกรรม.....	39
	แผนผังบริเวณวัด.....	39
	แผนผังเขตพุทธาวาส.....	40
	พระอุโบสถ.....	41

	พระวิหาร.....	71
	พระเจดีย์ประธาน.....	98
	พระเจดีย์พระปฐมบรมมหาชนก.....	104
	พระเจดีย์ราย.....	106
	หอรบซัง.....	109
	ต้นพระศรีมหาโพธิ์.....	112
	ซุ้มประตูเขตพุทธาวาส.....	113
	กำแพงและเสามุมกำแพงเขตพุทธาวาส.....	115
4	การวิเคราะห์.....	116
	การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์.....	116
	พัฒนาการผังเขตพุทธาวาสของวัดสุพรรณดาราราม ราชวรวิหาร.....	118
	การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมภายในเขตพุทธาวาส ของวัดสุพรรณดาราราม.....	125
	การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดสุพรรณดาราราม กับอาคารที่เกี่ยวข้องในสมัยรัชกาลที่ 1 และสถาปัตยกรรมในสมเด็จพระบรมราชาเจ้า บรมมหาสุรสิงหนาท.....	126
	การวิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากรณีศึกษา วัดเสนาสนาราม วัดชุมพลนิกายาราม.....	151
5	บทสรุป.....	161
	รายการอ้างอิง.....	164
	ประวัติผู้วิจัย.....	166

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนผังเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเขียนโดยพระยาโบราณราชธานินทร์.....	11
2	แผนผังวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร	24
3	แผนผังเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา	26
4	ราชกิจจานุเบกษาวันที่ รัตนโกสินทร์ ศก 129.....	28
5	ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 28 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ ศก 131.....	29
6	ราชกิจจานุเบกษา 27 พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2459.....	31
7	ราชกิจจานุเบกษา 27 พฤศจิกายน พระพุทธศักราช 2459	32
8	ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 9 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 128	34
9	ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 29 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ศก 127.....	36
10	ราชกิจจานุเบกษาไม่ระบุเดือน 2440.....	37
11	ราชกิจจานุเบกษาไม่ระบุเดือน 2440.....	38
12	ผังบริเวณปัจจุบันของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	39
13	แผนผังเขตพุทธาวาส วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร.....	40
14	ภาพด้านหน้าของ พระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร.....	41
15	ภาพด้านข้างของ พระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร.....	41
16	ภาพส่วนฐานเฉลี่ยด้านหน้าของพระอุโบสถ	42
17	ภาพส่วนฐานเรือนของพระอุโบสถ	42
18	ภาพบัวปลายเสาประดับเสาเฉลี่ยยอมุมไม้สิบสอง.....	43
19	ภาพบัวปลายเสาดัดผนัง.....	43
20	ภาพบัวเชิงเสาดัดผนัง.....	43
21	ภาพด้านบนของซุ้มประตู.....	44
22	ภาพส่วนฐานของซุ้มประตู.....	44
23	ภาพลายทองฉลุฝ้าเพดานของซุ้มประตู.....	44
24	ภาพซุ้มประตูทรงบันแถลงด้านข้างของซุ้มประตูมณฑป.....	45
25	ภาพลวดลายที่หน้าบันของซุ้มประตูบันแถลง.....	45
26	ภาพซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถ.....	46
27	ภาพลวดลายที่หน้าบันของซุ้มหน้าต่าง	46
28	ภาพหน้าบันด้านหน้าพระอุโบสถ	47

ภาพที่	หน้า
29	ภาพหน้าบันด้านหลังของพระอุโบสถ..... 47
30	ภาพเครื่องล่ายองของหลังคาคลุมเฉลียง..... 48
31	ภาพรอยระกาของหลังคลุมส่วนเรือน..... 48
32	ภาพรอยระกาส่วนของหลังคาปีกนกและนาคปีกที่ปีกนกของเฉลียง..... 48
33	ภาพคันทวยที่มุมเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง 49
34	ภาพคันทวยที่ผนังด้านข้าง..... 49
35	ภาพคันทวยที่ผนังด้านข้าง..... 50
36	ภาพพลสิงห์บันไดของเฉลียงด้านหน้า..... 51
37	ภาพบันักระเบียงของเฉลียงพระอุโบสถ 51
38	ภาพโครงสร้างของหลังคาเฉลียงพระอุโบสถ..... 52
39	ภาพฐานเสมาและใบเสมา 53
40	ภาพใบเสมาหินตั้งบนฐาน..... 53
41	ภาพแผ่นผนังพระอุโบสถ..... 54
42	ภาพลายเส้นด้านหน้าพระอุโบสถ 55
43	ภาพลายเส้นด้านหน้าพระอุโบสถ 56
44	ภาพลายเส้นรูปตัดกลางพระอุโบสถ..... 57
45	ภาพลายเส้นรูปด้านยาวพระอุโบสถ 58
46	ภาพลายเส้นรูปตัดด้านยาวพระอุโบสถ..... 59
47	ภาพลายเส้นหน้าบันพระอุโบสถ 60
48	ภาพลายเส้นประตูทรงมณฑปของพระอุโบสถ..... 61
49	ภาพลายเส้นประตูข้างทรงบันแถลงของพระอุโบสถ..... 62
50	ภาพลายเส้นบัวประดับเสาอ้อมุมที่เฉลียงด้านหน้าและด้านหลังของพระอุโบสถ..... 63
51	ภาพลายเส้นบัวประดับเสาติดผนังพระอุโบสถ..... 64
52	ภาพลายเส้นบัวประดับเชิงเสาติดผนังพระอุโบสถ 65
53	ภาพลายเส้นคันทวยด้านเฉลียงพระอุโบสถ 66
54	ภาพลายเส้นคันทวยที่เสาติดผนังด้านข้างพระอุโบสถ..... 67
55	ภาพลายเส้นผนังฝ้าเพดานภายในพระอุโบสถ 68
56	ภาพลายเส้นแสดงกรอบของดาวเพดานทั้งสี่กรอบด้านขวางพระอุโบสถ..... 69
57	ภาพลายเส้นแสดงรายละเอียดและสวดลายของดาวเพดาน 70

ภาพที่		หน้า
58	ภาพด้านหน้าของพระวิหาร.....	71
59	ภาพด้านข้างของพระวิหาร.....	71
60	ภาพฐานเฉลียงด้านหน้าพระวิหาร	72
61	ภาพฐานด้านยาวของพระวิหาร.....	72
62	ภาพบัวปลายเสาอุมม์ไม้สิบสองที่เฉลียงพระวิหาร	73
63	ภาพบัวปลายเสาดัดผนังด้านข้างของพระวิหาร.....	73
64	ภาพบัวเชิงเสาดัดผนังด้านข้างพระวิหาร	74
65	ภาพส่วนเสาและยอดของซุ้มประตูทรงมณฑป	75
66	ภาพส่วนฐานของซุ้มประตูกลางของพระวิหาร	75
67	ภาพซุ้มประตูทรงบันแถลงด้านข้างประตูกลาง.....	76
68	ภาพหน้าบันของซุ้มประตูทรงบันแถลง.....	77
69	ภาพซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลงด้านยาวของพระวิหาร.....	78
70	ภาพหน้าบันของซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง	78
71	ภาพหน้าบันด้านหน้า(ทิศตะวันออก)ของพระวิหาร	79
72	ภาพหน้าบันด้านหลัง(ทิศตะวันตก)ของพระวิหาร	79
73	ภาพเครื่องลายของหลังคาเฉลียงและหลังคาคลุมส่วนเรือน	80
74	ภาพลวดลายดาวเพดานภายในพระวิหาร.....	81
75	ภาพลวดลายที่เชื่อมติดกับเพดาน	81
76	ภาพลวดลายตรงกลางของซุ้มประธาน	81
77	ภาพนักระเบียงบริเวณเฉลียงด้านหน้า	82
78	ภาพพลสีงห์บันไดและนักระเบียงด้านข้าง	82
79	ภาพโครงสร้างเฉลียงด้านหน้าของพระวิหาร	83
80	ภาพกำแพงแก้วรอบพระวิหาร	84
81	ภาพลายเส้นแผนผังพระวิหาร	85
82	ภาพลายเส้นรูปด้านหน้าพระวิหาร.....	86
83	ภาพลายเส้นรูปด้านหลังพระวิหาร	87
84	ภาพลายเส้นรูปตัดกลางพระวิหาร.....	88
85	ภาพลายเส้นรูปตัดกลางพระวิหาร.....	89

ภาพที่		หน้า
86	ภาพลายเส้นรูปตัดกลางพระวิหาร.....	90
87	ภาพลายเส้นหน้าบันพระวิหาร.....	91
88	ภาพลายเส้นซุ้มประตูกลางพระวิหาร.....	92
89	ภาพลายเส้นซุ้มประตูข้างด้านหน้าและด้านหลังพระวิหาร.....	93
90	ภาพลายเส้นซุ้มหน้าต่างพระวิหาร.....	94
91	ภาพลายเส้นบัวประดับเสาย่อมุมที่เฉลี่ยงด้านหน้าและด้านหลังของพระวิหาร.....	95
92	ภาพลายเส้นบัวประดับเสาดัดผนังพระวิหาร.....	96
93	ภาพลายเส้นบัวประดับเชิงเสาดัดผนังพระวิหาร.....	97
94	ภาพเจดีย์ประธานมองจากทิศตะวันตก.....	98
95	ภาพผังพระเจดีย์ประธาน.....	99
96	ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศตะวันตก.....	100
97	ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศใต้.....	101
98	ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศตะวันออก.....	102
99	ภาพลายเส้นรูปตัดฐานประทักษิณแสดงองค์เจดีย์.....	103
100	ภาพพระเจดีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก.....	104
101	ภาพลายเส้นพระเจดีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก.....	105
102	ภาพพระเจดีย์ราย.....	106
103	ภาพลายเส้นผังพระเจดีย์ราย.....	107
104	ภาพลายเส้นรูปด้านพระเจดีย์ราย.....	108
105	ภาพหอรระฆัง.....	109
106	ภาพลายเส้นรูปด้านหน้าหอรระฆัง.....	110
107	ภาพลายเส้นรูปตัดหอรระฆัง.....	111
108	ภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์อยู่บนฐานแปดเหลี่ยม.....	112
109	ภาพซุ้มประตูเข้า-ออกเขตพุทธาวาส.....	113
110	ภาพลายเส้นซุ้มประตูเขตพุทธาวาสด้านหน้า.....	114
111	ภาพกำแพงแก้วและเสามุมกำแพงแก้ว.....	115
112	ภาพผังตำแหน่งอาคารหลังต่างๆภายในเขตพุทธาวาส.....	119
113	ภาพแผนผังสมัยที่ 1 แผนผังสันนิษฐานในสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	120

ภาพที่	หน้า
114 ภาพแผนผังสมัยที่ 2 แผนผังสันนิษฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชรัชกาลที่ 1.....	121
115 ภาพแผนผังสมัยที่ 3 แผนผังในคราวบูรณะ ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	122
116 ภาพแกนผังเขตพุทธาวาส 1.....	123
117 ภาพแกนผังเขตพุทธาวาส 2	124
118 ภาพด้านหน้าพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร.....	129
119 ภาพซุ้มประตูกลางของพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม	129
120 ภาพซุ้มประตูทรงบันแถลงของพระอุโบสถ.....	130
121 ภาพซุ้มหน้าต่างของพระอุโบสถ.....	130
122 ภาพบัวปลายเสาที่เฉลียงด้านหน้าของพระอุโบสถ.....	131
123 ภาพด้านหน้าของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์	136
124 ภาพซุ้มประตูของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์	137
125 ภาพซุ้มหน้าต่างของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์	137
126 ภาพคันทวยที่มุมของหลังคาปีกนกด้านหน้าและด้านหลังของพระที่นั่ง	138
127 ภาพคันทวยด้านยาวของพระที่นั่ง	138
128 ภาพดาวเพดานและลายประดับช่อเอื้องภายในพระที่นั่ง.....	139
129 ภาพคันทวยที่มุมพระมณฑป	142
130 ภาพคันทวยด้านข้างของพระอุโบสถ.....	142
131 ภาพคันทวยมุมที่พระอุโบสถ.....	143
132 ภาพคันทวยด้านข้างพระอุโบสถ.....	143
133 ภาพด้านหน้าของหอพระมณฑิยธรรม	145
134 ภาพซุ้มประตูกลางหอพระมณฑิยธรรม	146
135 ภาพประตูข้างหอพระมณฑิยธรรม.....	146
136 ภาพบัวปลายเสาเฉลียงหน้าและเสาพาไลหอพระมณฑิยธรรม	147
137 ภาพดาวเพดานภายในหอพระมณฑิยธรรม.....	147
138 ภาพพระอุโบสถและพระเจดีย์ประธาน.....	153
139 ภาพพระเจดีย์ประธานทรงระฆังและพระเจดีย์ราย	153
140 ภาพพระเจดีย์รายรอบพระเจดีย์ประธาน	154

ภาพที่		หน้า
141	ภาพพระเจดีย์ด้านหน้าพระวิหารวัดพุทไธสวรรย์	154
142	ภาพพระเจดีย์ด้านหน้าพระอุโบสถวัดศาลापูน.....	155
143	ภาพเก้าวัดเสนาสนารามสมัยรัชกาลที่ 4.....	155
144	ภาพผังเขตพุทธาวาสของวัดเสนาสนาราม ในกรอบสี่เหลี่ยมคือผังในส่วนที่คล้ายกับเขต พุทธาวาส ของวัดสุวรรณดารารามตำแหน่งที่เป็นพระวิหารและพระเจดีย์ประธาน.....	156
145	ภาพการวางผังของพระวิหารและพระเจดีย์ที่มีตำแหน่งคล้ายกับพระอุโบสถ และพระวิหาร ของวัดเสนาสนาราม.....	157
146	ภาพเก้าวัดชุมพลนิกายรามสมัยรัชกาลที่ 4.....	160

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร เป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์วัดหนึ่งตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเดิมชื่อวัดทอง¹ ตั้งอยู่ในกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา ด้านตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณริมป้อมเพชร สร้างโดยสมเด็จพระบรมมหาชนกนาถแห่งพระบรมจักรีวงศ์สมเด็จพระบรมชนกนาถ มีพระนามเดิมว่า “ทองดี” มีอัครชายาทรงพระนามว่า “ดาวเรือง” ท่านทองดีนี้มีเชื้อสายสืบมาจาก เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) น้องชายเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ผู้เป็นทหารเอกคู่พระทัยของ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) มีบุตรคนหนึ่งชื่อ ทอง ได้เป็นเจ้าพระยาวรวงศาธิราช ฯ มีบุตรชื่อทองคำ ได้เป็นพระยาราชนิภูณนี้ มีบุตรชื่อ ทองดี ได้เป็นออกพระอักษรสุนทรศาสตร์ หรือบางแห่งกล่าวว่าเป็นที่หลวงพินิจอักษร เป็นยกกระบัตรมหาดไทยในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนท่านดาวเรืองภรรยา นั้น เป็นบุตรของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่หลังป้อมเพชร ท่านทั้งสองนี้เป็นพระชนกและเป็นพระราชชนนีของ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นผู้สร้างวัดทองขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

เมื่อท่านดาวเรืองถึงแก่กรรม ได้ทิ้งบุตรไว้ 5 คน มอบให้เป็นภาระดูแลเอาใจใส่ของน้องสาวชื่อ ทองหยก ซึ่งต่อมาได้เป็นภรรยาของท่านทองดี มีบุตร 1 คน เป็นหญิงชื่อ กุ (กรมหลวงนรินทรเทวี) เมื่อทองหยกถึงแก่กรรม ท่านทองดีก็ได้บุญมาลูกเรียงพี่น้องของภรรยาทั้งสองนั้นเป็นภรรยาอีก มีบุตรอีก 1 คน ชื่อ ลา เมื่อบ้านเมืองเกิดจลาจลจึงพากันอพยพลี้ภัยไป เมื่อท่านทองดีถึงแก่กรรมแล้วบุตรชายได้นำอัฐิของท่านทองดีพร้อมด้วยมหาสังข์อัฐราวีฏ อันเป็นสมบัติของต้นตระกูลถวายพระพุทธรูปยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้รับความดีความชอบ ทรงแต่งตั้งให้ทรงเป็นกรมหลวงจักรเจษฎา

¹ขุนสารทประภาศีกษากร, ประวัติวัดสุวรรณดาราราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนา,(กรุงเทพฯ โรงพิมพ์การศาสนา,ม.ป.ป.), 1-4.

ต่อมาในปี พ.ศ.2310 กรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่า ข้าศึกพวกพม่าได้เอาไฟเผาพระราชวัง บ้านเรือน วัดวาอารามต่างๆ เสียย่อยยับ ได้กวาดต้อนเจ้านาย ขุนนาง ราษฎร ตลอดจนทรัพย์สินไป เมืองพม่าจนหมดสิ้น เพื่อไม่ให้ชาวกรุงศรีอยุธยาไม่สามารถตั้งหลักฐานได้ต่อไป เจ้านาย ขุนนาง ราษฎร ที่มีได้ถูกจับก็หลบหนีเข้าป่าเข้าดงไป และพม่ายังได้ตั้งค่ายกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินอยู่ที่ ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอบางปะหันในปัจจุบัน นับแต่นั้นมา กรุงศรีอยุธยาก็ก็นับเป็นปาร์กร้าง และถูกล้อม ทำลายค้นหาทรัพย์สินเป็นอันมาก ต่อมาเมื่อมีการตั้งกรุงธนบุรีขึ้นแล้ว ทางราชการยังให้บุคคล ประมุขผูกขาดหาทรัพย์สินในกำแพงพระนคร อีก การรื้อทำลายเอาอิฐไปก่อสร้างมีหลายครั้งหลาย หน เช่น สร้างกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ สร้างวัดวาอารามต่างๆ วัดทอง ที่ท่านทองดีและท่าน ดาวเรืองได้สร้างไว้ก็ถูกรื้อเผาทำลายไปเช่นเดียวกัน เหลือแต่ซากอิฐปูนและมูลดิน ซากโบสถ์ วิหาร รกร้างเป็นป่าอยู่หลายปี

ครั้งเมื่อ พ.ศ.2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสวยราชสมบัติแล้ว ในปี พ.ศ.2328 ได้ทรงโปรดให้จัดการปฏิสังขรณ์วัดทองขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม และในการปฏิสังขรณ์ ครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นสุรินทรรค์ (วังหน้า) ได้ทรงเข้าร่วมการปฏิสังขรณ์ด้วย พร้อมทั้งได้รับสั่งให้ขุดคลองหน้าวัดแควแม่น้ำป่าสัก ด้านสะพานเสด็จเข้าถึงวัด เพื่อสะดวกแก่ พระภิกษุสามเณรได้ใช้น้ำและเรือบิณฑบาตเข้าออก โปรดให้ช่างเขียนภาพเทพชุมนุมที่ผนังพระ อุโบสถชั้นบน ส่วนตอนล่างให้เขียนเรื่องทศชาติชาติกัฏฐะไว้รอบผนังพระอุโบสถ ทางผนังด้านหน้าเขียน เป็นภาพมารวิชัย มีพระนางธรณีบิดม้วยผมอยู่ตรงกลาง และทรงโปรดให้มีพระสงฆ์จำพรรษาในวัดนี้ และให้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดทอง” เดิมนั้นมาเป็น “วัดสุวรรณดาราราม เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระชนก ชนนี้ และทรงสถาปนาขึ้นให้เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหารตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2352 ได้ทรงโปรดให้สร้างศาลาการเปรียญ เป็นศาลาดินก่ออิฐถือปูนขึ้นอีก 1 หลัง (ศาลาโรงธรรม) แต่ยังไม่ ทันเสร็จก็สวรรคตเสียก่อน ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ได้ได้ เสด็จเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2367 ในปี พ.ศ. 2393 ได้ทรงสร้างศาลาการเปรียญต่อจากรัชกาลที่ ๒ จนเสร็จสมบูรณ์ และซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถซึ่งชำรุดเสียให้ให้สมบูรณ์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ในปีพ.ศ. 2406 ได้ทรงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่ ตรงหน้าพระเจดีย์ใหญ่ด้าน ตะวันออกทรงสร้างพระวิหารเพิ่มขึ้นอีก 1 หลัง ให้ช่างจำลองพระแก้วมรกตทำด้วยศิลาไป ประดิษฐานไว้ในพระวิหารแล้วทรงสร้างกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถและพระวิหาร สร้างศาลาโรงครัว อีก 1 หลัง ไว้สำหรับอัดหนังสือใบลานซึ่งให้จารลงในใบลานแล้วเข้าตบแต่งให้เรียบร้อย แล้วโปรดให้ ขุดคลองเข้าไปในวัดด้วย แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ทรงโปรดให้มีพระราชอาคันตุกะ พระสงฆ์อันดับขึ้น พระราชาคณะชื่อ “พระสุเมธวิมลศีล” ตั้งชื่อพระครูชื่อ “พระครูโยคานุกูล” พระประธานในพระวิหาร

นั้นได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขเอาเรือนแก้วมาติดขึ้นเป็นพระชินราช เมื่อพระสุวรรณวิมล “ลับ” เป็นเจ้าอาวาส และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ.2411 ในปีนี้เองได้มีการปฏิสังขรณ์ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ รวมทั้งกุฏิสงฆ์ ทิวทัศน์พระอาราม

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เสด็จราชสมบัติ ในปี 2453 ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถซึ่งชำรุดทางมุมด้านตะวันตกซึ่งร้าวและแตกออกโดยปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพแข็งแรง และได้เปลี่ยนหลังคา พระอุโบสถ พระวิหารเป็นกระเบื้องเคลือบ และได้โปรดฯ ให้ซ่อมภาพเขียนในอุโบสถ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้เสวยราชสมบัติ ในปี พ.ศ. 2468 ครั้นในปี พ.ศ. 2474 ได้ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมพระวิหาร แล้วให้พระยาอนุศาสตร์ จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพประวัติศาสตร์ตอนพระนเรศวรแทนภาพเดิมตรงผนังที่ชำรุด

จากความข้างต้นดังกล่าวมา ทำให้เห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ซึ่งมีลำดับพัฒนาการต่อเนื่องมาหลายรัชกาลส่งผลต่องานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมตามรูปแบบของแต่ละยุคสมัย ดังอาคารในเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ยังสามารถศึกษาถึงลักษณะสำคัญของงานช่างสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีรูปแบบตามความนิยมของแต่ละยุค นอกจากรูปแบบดังกล่าวแล้วยังมีระบบคติสัญลักษณ์ที่ทำให้เห็นถึงสภาพสังคมในแต่ละช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีผลต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเป็นอย่างมาก

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่มาของสถาปัตยกรรม วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ซึ่งเป็นที่มาของรูปแบบสถาปัตยกรรมในแต่ละสมัย

3. ขอบเขตการศึกษา

3.1 ศึกษาเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

3.2 ศึกษาประวัติศาสตร์วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายถึงสมัยพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.3 ศึกษาสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

4.วิธีการศึกษา

รวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือข้อมูลเอกสารและ ข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

การรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหัวข้อวิทยานิพนธ์แบ่งออกได้ดังนี้

4.1 ข้อมูลความเป็นมาและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตีความจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ การเทียบเคียงรูปแบบสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปแบบใกล้เคียงในสมัยเดียวกัน

4.2 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารโดยการศึกษานี้แบ่งภาคการศึกษาเอกสารเป็น 3 ส่วน

เอกสารชั้นปฐมภูมิ: ได้แก่ บันทึก จดหมายเหตุ เอกสารเก่า พระราชพงศาวดาร จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร แผนที่ภาพถ่ายเก่า งานวิจัย วิธีการที่ใช้ ได้แก่ การถ่ายสำเนาเอกสาร ทำสำเนาภาพถ่าย และสำเนาแผนที่

เอกสารทุติยภูมิ: ได้แก่ บทความ หนังสือ เอกสารเก่า และเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆที่สืบค้นเพื่อหาคำตอบในเรื่องที่จะทำการศึกษานี้

แหล่งข้อมูล

1. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. หอสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. ห้องวารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
5. หอสมุดแห่งชาติ
6. ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

4.3 ศึกษาจากการออกสำรวจภาคสนามโดยการถ่ายภาพ การสำรวจจริงวัด

4.3.1 การเขียนแบบทางสถาปัตยกรรม

บทที่ 2 ประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

อยุธยาเป็นนครอันรุ่งโรจน์ของราชอาณาจักรไทยแห่งที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานับแต่ปีพุทธศักราช 1893 ซึ่งเป็นสถาปนาขึ้นโดยพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์ จวบจนเสียกรุงแก่พม่าเมื่อปีพุทธศักราช 2310 รวมระยะเวลา 417 ปี¹ ถึงแม้ว่าอยุธยาจะสร้างมาแต่พุทธศักราช 1893 ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาก็ตาม ก็ยังมีฐานะเป็นราชธานีที่เป็นศูนย์กลางของพระราชอาณาจักรสยามไม่ เพราะในช่วงเวลาก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 นั้น บ้านเมืองเป็นเพียงแคร์รัฐอิสระที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศเท่านั้น ยังไม่เกิดการรวมตัวกับชาติอื่นๆ เช่นสุโขทัย และสุพรรณภูมิ ขึ้นเป็นรัฐรวมศูนย์ที่เรียกว่าอาณาจักรได้ จนกระทั่งรัชกาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในพุทธศตวรรษที่ 20 อยุธยา สุพรรณภูมิและสุโขทัยรวมกันเป็นราชอาณาจักร โดยที่พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางแห่งอำนาจในเวลาเดียวกัน² รวมทั้งยังเป็นยุคที่บ้านเมืองมั่นคงยาวนาน สถาปสังคมเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองเอื้ออำนวยต่อความเป็นศูนย์กลางของชุมชน กรุงศรีอยุธยาจึงเติบโตเป็นราชอาณาจักรที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน สัมผัสความเจริญทางวัฒนธรรม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติและมีการส่งผ่านความเจริญรุ่งเรืองไปสู่อาณาจักรข้างเคียง รวมทั้งกรุงรัตนโกสินทร์ราชธานีของชาวไทยในสมัยต่อมา เห็นได้ชัดเจนจากโบราณวัตถุสถานที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

การศึกษาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อยุธยาตอนปลาย เพื่อให้เข้าใจถึงพื้นฐานประวัติศาสตร์ ไปสู่การวิเคราะห์ตีความผลงานที่สร้างสรรค์ตามสภาพแวดล้อมและอิทธิพลที่เกิดระหว่างช่วงเวลาที่ผ่านไป โดยประมวล หรือวิเคราะห์จากเอกสารที่มีอยู่ เป็นต้นว่า พระราช

¹หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศสกุล, **ศิลปะในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), 32.

²ศรีศักร วัลลิโภดม, “พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี,” **เมืองโบราณ** 20, 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2537): 11.

พงศาวดาร จดหมายเหตุ รวมทั้งเอกสารอื่นที่เขียนโดยชาวไทย หรือชาวต่างประเทศ และในการศึกษาประวัติศาสตร์นั้นก็ไม่ว่าจะปฏิเสธได้ว่าสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของอยุธยา มีส่วนต่อการตั้งชุมชนในอดีต เป็นแรงผลักดันส่งเสริมการสร้างสรรคผลงานสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่นที่มีเอกลักษณ์ซึ่งพัฒนาไปพร้อมกับการรับอิทธิพลของวัฒนธรรมจากดินแดนข้างเคียง

ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายเกินระยะเวลากว่า 130 ปีที่ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวงปกครองกรุงศรีอยุธยา ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการศาสนา เป็นต้น โดยจะมีสาระสำคัญที่จะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

สังคมอยุธยาเป็นสังคมเจ้าขุนมูลนาย มีระบบไพร่และระบบศักดินาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดระเบียบสังคม ทั้งนี้โดยระบบไพร่เป็นเป็นการควบคุมกำลังคนและการเกณฑ์แรงงานซึ่งมีความสำคัญมากในฐานะเป็นพื้นฐานของสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิตอันเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของอยุธยา หรือทางด้านการทหารอันเป็นพื้นฐานความมั่นคงทางการเมือง ส่วนศักดินาเป็นระบบที่จำแนกฐานะทางสังคม หน้าที่ ยศ ตำแหน่ง ความรับผิดชอบ สิทธิพึงมีและทรัพย์สินของบุคคล ทั้งระบบไพร่และระบบศักดินามีได้แยกจากกัน แต่เป็นระบบที่เอื้ออำนวยและมีความสอดคล้องซึ่งกันและกันในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ การจัดระเบียบและกำหนดสถานะและบทบาทของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมเจ้าขุนมูลนายของอยุธยา³

พื้นฐานเศรษฐกิจของอยุธยาอยู่ที่เกษตรกรรมและการประกอบกิจการค้าทั้งภายในและการค้าต่างประเทศ โดยเกษตรกรรมเป็นที่มาของรายได้ของรัฐในรูปภาษี ผลผลิตต่างๆ ที่เรียกว่าอากร ซึ่งรัฐเรียกเก็บจากการทำนา ทำไร่ ทำสวน การประมง ผลผลิตจากป่า ส่วนการค้าทำให้รัฐมีรายได้จากการที่รัฐผูกขาดและดำเนินการค้า และในรูปของภาษีศุลกากรภาษีค่าผ่านด่านเกษตรกรรมและการค้าซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญจะเกี่ยวข้องกับระบบการเกณฑ์แรงงานอันเป็นพันธะที่ราษฎรมีต่อรัฐ โดยชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเข้ามารับราชการด้วยการทำงานให้กับรัฐทั้งในยามสงบและสงคราม หรืออาจจ่ายเป็นส่วนแทนการเข้าเวรรับราชการก็ได้ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับการผลิต การค้า เช่น ค่าธรรมเนียมและค่าปรับทางการศาลซึ่งเป็นหน้าที่ของราษฎรต้องเสียให้แก่รัฐเมื่อต้องการติดต่อขอความคุ้มครองหรือขอความช่วยเหลือจากรัฐ และเครื่องราชบรรณาการซึ่งเป็นสิ่งของที่บรรดาหัวเมืองประเทศราชได้ส่งมาถวายตามระยะเวลาที่กำหนดไว้

³มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, **ขุนนางอยุธยา** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), 13.

สังคมอยุธยาพัฒนาการมาจากสังคมเกษตรกรรม ขณะเดียวกันทำเลที่ตั้งของเมืองเอื้ออำนวยต่อความเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ การค้าภายในและการค้าต่างประเทศล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างความมั่นคงรุ่งเรืองให้สังคมและมีผลกระทบเกี่ยวพันกับชีวิตของผู้คนจำนวนมาก เมื่อการค้ารุ่งเรืองผู้คนก็มากขึ้น ป่าดงที่รกร้างก็กลายเป็นไร่นาได้ภาษีเพิ่มขึ้น มีการยินยอมให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขาย ตั้งแต่ชาวจีนและมุสลิมในช่วงต้นราชอาณาจักร ชาวยุโรป ความเปิดกว้างทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมหลายรูปแบบ และการผสมผสาน ปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่

ในปลายสมัยอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา การติดต่อค้าขายกับชาติตะวันตกเสื่อมโทรมลงเพราะหลังจากพระเพทราชาปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาแล้วได้สร้างผลกระทบอย่างมากต่อการค้ากับชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสที่ถูกกวาดล้างทำให้พ่อค้าชาวตะวันตกชาติอื่นๆไม่มั่นใจในเสถียรภาพทางการเมือง แม้แต่ฮอลันดาซึ่งเคยทำการค้าเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ยังประสบปัญหาการขาดทุนและการทุจริตต้องปิดสถานีการค้าที่กรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2299 โดยหลักฐานญี่ปุ่นในกลางพุทธศตวรรษที่ 23 รายงานว่า สยามเป็นศูนย์กลางของเรือสินค้าชนิดต่างๆ และมั่งคั่งร่ำรวยอย่างยิ่ง การค้าต่างประเทศส่วนใหญ่ของสยามในช่วงเวลานี้คือ การค้าที่ทำกับจีน มูลเหตุสำคัญที่ทำให้การค้าระหว่างสยามกับจีนขยายตัวก็คือการเกิดปัญหาทุพภิกขภัยภายในประเทศจีน ทำให้มีความจำเป็นในการสั่งซื้อข้าวจากภายนอกเข้าไปเลี้ยงประชากรภายในประเทศ

นอกจากจะค้าขายกับจีนแล้ว อยุธยายังค้าขายกับญี่ปุ่น เกาหลี เขมร อินโดนีเซีย ลังกา และอินเดีย⁴ ส่วนการค้ากับชาติตะวันตกก็ได้สิ้นสุดลงทีเดียว หลักฐานจดหมายเหตุคณะทูตลังกาซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2293 ระบุว่า กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่เป็นแหล่งรวบรวมของสินค้าจากทางเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากพ่อค้าจีน ชาว มะละกา ปัตตานี อังวะ เมาะตะมะ และมัวร์แล้ว ยังมีพ่อค้าจากยุโรปหลายชาติด้วย

⁴วรภรณ์ ทิวานนท์, “การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 16-20.

หลักฐานใน “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ในสมัยพระเจ้าเอกทัศ กล่าวว่า “ทั้งเศรษฐีคหบดี และพ่อค้าพาณิชต่างประเทศซึ่งง่ายขายดี ทั้งสำเภา แยก และฝรั่งอังกฤษ จีน จาม อะรัมมณี และสุรัต พ่อค้ามาขาย จอดสำเภาเรียงรายอยู่ที่หน้าท่านั้นเป็นอันมากมายหนักหนา ” ด้วยเหตุที่มีการค้ากว้างขวางขึ้น สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงทรงตราพระราชบัญญัติการใช้เครื่องชั่ง ตวง วัด ทั้งเงินบาท เงินสลึง เพ็อง และที่น่าสนใจคือ มีร่องรอยให้เห็นว่าการเริ่มต้นของกฎหมายพาณิชย์ซึ่งได้แยกออกต่างหากจากกฎหมายทั่วไปก็เกิดขึ้นในปลายสมัยอยุธยา นี้ ดังปรากฏอยู่ในพระอัยการเบ็ดเสร็จมาตรา 84 ซึ่งบัญญัติให้ต้องทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรต่อหน้าพยาน เพื่อประมาณราคาสินค้าก่อนจะฝากไปขายและให้กำหนดการแบ่งปันกำไรไว้ด้วย

ในช่วงปลายสมัยอยุธยา การผลิตสินค้าเพื่อขายและการค้าขายขยายตัวอย่างสูง มีคนจำนวนมากเกี่ยวข้องกับการค้า การค้าภายในประเทศ ได้เปลี่ยนจากของการแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยตรงมาเป็นการผลิตสินค้าเพื่อขายโดยใช้ระบบเงินตรา ซึ่งการชูดค้นทางโบราณคดีก็ได้พบเบี้ยและเงินพดด้วง ทั่วไปทั้งภายในและนอกเมืองพระนครศรีอยุธยา

กิจกรรมการค้าที่เป็นไปอย่างกว้างขวางเช่นนี้ได้้นำความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งวัฒนธรรมใหม่ และโภคทรัพย์ต่างๆ เข้าสู่สังคมอยุธยา ผลักดันให้มีการดำเนินการทางการเมืองการปกครองเพื่อเพิ่มพูนอำนาจในการแสวงหาโภคทรัพย์จากการค้ากับต่างประเทศ แต่สำหรับสังคมอยุธยาแล้วอาจกล่าวได้ว่าการค้าต่างประเทศไม่มีผลกระทบต่อชีวิตของคนส่วนใหญ่สักเท่าไร สภาวะการค้าต่างประเทศจะดีหรือไม่ดีก็มิได้ทำให้ชีวิตของราษฎรสามัญทั่วไปเปลี่ยนแปลงไปมากนัก ด้วยเหตุที่ระบบสังคมและการเมืองของอยุธยาไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรทั่วไป (ไพร่) ได้มีโอกาสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในการค้ากับต่างประเทศ ระบบไพร่ทำให้แรงงานผลิตส่วนใหญ่ของสังคมถูกจำกัดให้อยู่กับที่และสังกัดมูลนาย การเคลื่อนย้ายที่ทำกินหรือแรงงานของไพร่จะทำโดยพลการไม่ได้ ต้องได้รับอนุญาตจากมูลนายหรือรัฐ ผลผลิตที่ไพร่ทำได้ไม่ว่าจะเป็นผลผลิตทางการเกษตรกรรมหรือการเก็บของป่าต้องลงเป็นรูปของส่วย สิ่งของ เงิน และแรงงานเกณฑ์ให้กับรัฐและมูลนายที่สังกัด ภาวะนั้นนับเป็นอุปสรรคต่อการประกอบการค้าของพวกไพร่ ขณะที่ระบบศักดินาจะเป็นเครื่องมือจัดสรรและกำหนดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ซึ่งโดยพื้นฐานเกิดจากแรงงานไพร่) ให้บรรดาชนชั้นปกครองหรือมูลนายได้เปรียบเหนือไพร่ทั่วไป นอกจากนี้รูปแบบการค้าต่างประเทศยังเป็นการค้าภายใต้ระบบบรรณาการซึ่งเป็นการค้าที่กระทำควบคู่ไปกับการเจริญพระราชไมตรี หรือ

เป็นลักษณะรัฐต่อรัฐดำเนินการค้ากัน สภาพการค้าเช่นนี้พระมหากษัตริย์เจ้านาย และขุนนางในระดับสูงเท่านั้นที่อยู่ในฐานะเข้าร่วมดำเนินการค้าต่างประเทศได้⁵

นักประวัติศาสตร์ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่า สภาพสังคมในระยะปลายสมัยอยุธยา มีความปั่นป่วนอย่างสูงในทุกระดับ มีความขัดแย้งในหมู่ขุนนางระดับสูงในราชสำนัก มีการใช้อำนาจเบียดเบียนราษฎรทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนมีการซื้อตำแหน่งอย่างกว้างขวางในหมู่ขุนนางระดับต่างๆ ทั้งในราชธานีหัวเมือง ขณะเดียวกันโจรผู้ร้ายก็ชุกชุม แม้แต่กฎหมายที่ใช้ปกครองบ้านเมืองก็ฟั่นเฟือน สภาพสังคมที่ขาดระเบียบเช่นนี้จึงนำมาซึ่งความล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาในที่สุด

สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำพระยา

ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา⁶ หรือ “ที่ราบภาคกลางตอนล่าง” มีอาณาเขตเริ่มที่ตอนใต้ของจังหวัดนครสวรรค์ลงไปจนจรดอ่าวไทย จัดอยู่ในที่ลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า⁷ มีพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนที่น้ำพัดพามา เกิดเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน้อย แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และลำคลองต่างๆ มากมาย ซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรติดต่อระหว่างบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

แม่น้ำเจ้าพระยามีทิศทางไหลจากเหนือลงใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและมีประวัติศาสตร์ควบคู่มากับกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นกำเนิดของชุมชนและงานศิลปกรรม ที่เรียงรายเกาะตัวอยู่ตามที่ราบริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นทางสัญจรคมนาคมหลักในสมัยโบราณ การขุดคลองลัดต่างๆ ในสมัยอยุธยา เพื่อการเดินทางที่สะดวกรวดเร็วตากกรุงศรีอยุธยาสู่ปากแม่น้ำหรือหัวเมืองอื่นๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันตก ในช่วงปลายอยุธยา มีการขยายตัวทางการค้าอย่างต่อเนื่อง และนับแต่สมเด็จพระเพทราชา การค้าขายกับยุโรปลดลง แต่การค้าขายกับจีนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะข้าว เป็นผลให้มีการขยายตัวของชุมชนในระดับหมู่บ้าน และเมืองตามท้องถิ่นต่างๆ ทั่วไปในราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีการ

⁵มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, ขุนนางอยุธยา, 40.

⁶ปัทมา วิชิตจรรณู. “การศึกษาแผนผังวัดในสมัยอยุธยาตอนปลายในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. 2543), 12.

⁷สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย(พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2512), 22.

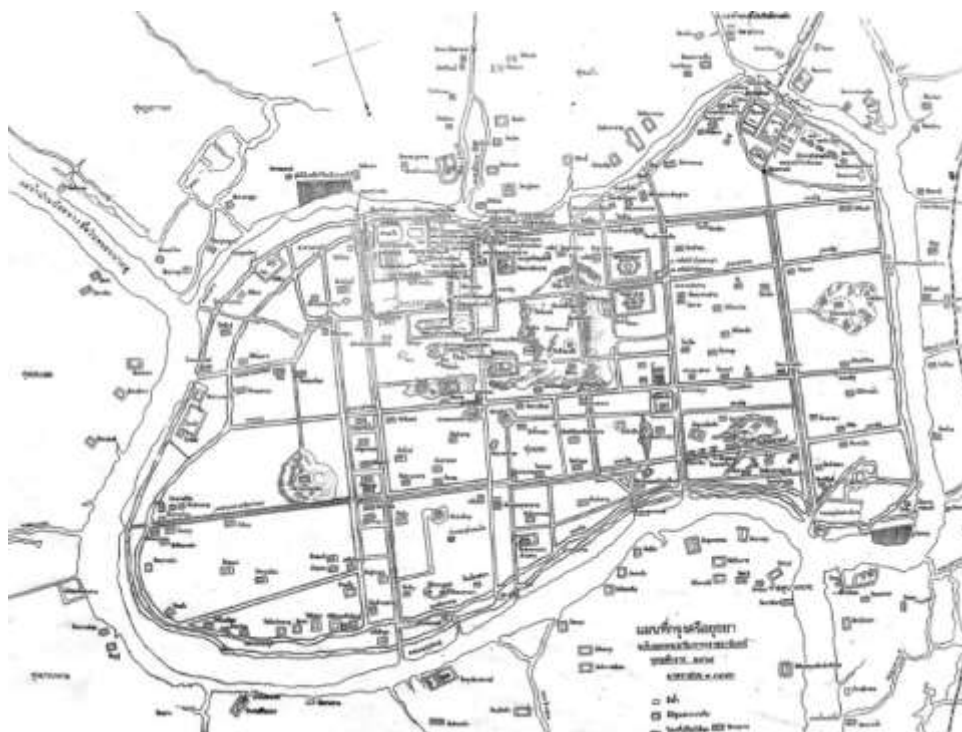
ชุดคลองเพื่อการคมนาคมขนส่งและเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นต่างๆทำให้การคมนาคมขนส่งทางน้ำยิ่งทวีความสำคัญขึ้นจากเดิม

สถาปนามหาวิทยาลัยศิลปากร

จากหลักฐานทั้งทางด้านเอกสารที่กล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา และร่องรอยของโบราณวัตถุ สถานที่พบเป็นจำนวนมากในเขตเกาะเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงนอกเกาะ ทำให้นักวิชาการเชื่อกันว่าพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาอดีตราชธานีของไทยที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ระบุว่าถูกสถาปนาขึ้นโดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) เมื่อปี พ.ศ.1893 โดยมีศูนย์กลางพระนครอยู่ที่บริเวณตำบลหนองโสน (บึงพระราม) และทรงประกอบพิธีฝังหลักเมืองและพิธีราชาภิเษก เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 ปีชาล พุทธศักราช 1893 (ตรงกับวันศุกร์ที่ 4 มีนาคม พ.ศ.1893 เวลา 12.00 น.) ขนานนามราชธานีว่า “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา”

ที่ตั้ง

ที่ตั้งของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาหรือกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ระหว่างละติจูด (Latitude) ที่ 14 องศา 20 ลิปดา 15 พิลิปดา ถึง ละติจูด (Latitude) ที่ 14 องศา 21 ลิปดา 40 พิลิปดา เหนือ และ ลองติจูด (Longitude) ที่ 100 องศา 32 ลิปดา 18 พิลิปดา ถึง ลองติจูด (Longitude) ที่ 100 องศา 35 ลิปดา 03 พิลิปดา ตะวันออก ตัวเกาะเมืองมีพื้นที่ประมาณ 5000 ไร่ ส่วนที่แคบที่สุดของตัวเกาะวัดจากเหนือไปใต้ยาวประมาณ 16 กิโลเมตร และส่วนที่ยาวที่สุดวัดจากตรงกลางของตัวเกาะตามแนวตะวันตกไปทางตะวันออกยาวประมาณ 4 กิโลเมตร

ภาพที่ 1 แผนผังเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเขียนโดยพระยาโบราณราชธานินทร์
ที่มาแผนผัง: โบราณ ราชธานินทร์, พระยา.อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยา
โบราณราชธานินทร์ ข้าระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ,
2550)

ผังเมืองกรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะ ปัจจุบันเรียกว่า เกาะเมือง ซึ่งเป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาเกาะขนาดใหญ่หลายๆ เกาะในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เกิดจากการไหลผ่านที่ราบของแม่น้ำทั้ง 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก เกาะต่างๆ ได้ถูกใช้เป็นที่ตั้งของชุมชนมาแต่สมัยโบราณ สันฐานของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นรูปยาวรีหรือคอคดโค้ง ด้านต่างๆ เกิดจากทางเดินของลำน้ำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นแบบของผังเมืองที่แตกต่างไปจากผังเมืองของขอมซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและผังเมืองในสุโขทัยซึ่งส่วนใหญ่มีผังเป็นรูป

สี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบของผังเมืองอยุธยาถือได้ว่าเป็นแบบฉบับของผังเมืองในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 เช่น ผังเมืองกรุงเทพฯ เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารและร่องรอยทางภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาพบว่า⁸ ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณที่เป็นเกาะเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณนอกเกาะใต้ที่สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากสภาพภูมิศาสตร์เดิมเมื่อครั้งที่พระเจ้าอู่ทองได้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและการทำงานของมนุษย์เพื่อจุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ กล่าวคือ

แม่น้ำ

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองที่มีแม่น้ำ 3 สาย ไหลมาบรรจบและโอบล้อม คือ

1. แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งไหลมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง ได้ไหลอ้อมลงไปทางทิศใต้ทำให้ด้านตะวันตกของเมืองเป็นกระพุ่มแล้วจึงไหลไปทางทิศตะวันออก จากนั้นวกลงไปทางทิศใต้ เป็นคูเมืองด้านตะวันตกและด้านใต้ของเกาะเมือง

2. แม่น้ำลพบุรี ไหลมาจากทิศเหนือเลี้ยวไปทางทิศตะวันตก และบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง และรวมกับแม่น้ำป่าสักบริเวณวัดตองปุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา แม่น้ำลพบุรีนี้แต่เดิมจะไหลผ่านทางด้านทิศเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา แต่เมื่อมีการขุดขยายคูเมืองทางด้านตะวันออก(คูชื่อน้ำ) ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา เมื่อปี พ.ศ.2132 ทำให้แม่น้ำป่าสักเปลี่ยนทิศทางไหลลงมาทางคูชื่อน้ำมากขึ้น จนแม่น้ำลพบุรีต้นเขินกลายเป็นเพียงคูเมือง

3. แม่น้ำป่าสัก ไหลมาจากทางทิศเหนือ แต่เดิมเข้าใจว่าคงจะไหลมาบรรจบกับแม่น้ำลพบุรีบริเวณด้านเหนือของเมือง ทำให้พื้นที่ทางด้านตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา (ซึ่งในปัจจุบันเรียกกันว่า “อโยธยา”) กับพื้นที่เกาะเมืองนั้นเป็นพื้นที่ผืนเดียวกัน โดยไม่มีแม่น้ำป่าสักมาคั่นระหว่างพื้นที่ทั้งสอง แล้วไหลมาบรรจบกับแม่น้ำลพบุรีบริเวณหัวรอ ไหลผ่านด้านตะวันออกของเกาะเมืองมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งซ้ายบริเวณตำบลป้อมเพชร ใช้เป็นคูเมืองด้านตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

⁸ปัทมา วิชิตจรูญ. ”การศึกษาแผนผังวัดในสมัยอยุธยาตอนปลายในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. 2543,13-16.

คลอง

ระบบคูคลองเป็นโครงสร้างพื้นฐานของการวางผังเมืองพระนครศรีอยุธยา ที่จะใช้ในการกำหนดแผนผังของถนนและบริเวณที่ตั้งของโบราณสถาน ภายในเกาะเมืองมีลำคลองหลายสายที่ถูกขุดขึ้นเพื่อการระบายน้ำและการชักน้ำจากแม่น้ำเข้ามาใช้ประโยชน์ภายในเกาะเมือง โดยมีการขุดเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ขุดคลองขนานไปกับคู่อื่นๆ(ตามแนวทิศเหนือ-ใต้) โดยปากคลองทั้ง 2 ด้านจะบรรจบกับแม่น้ำซึ่งการขุดคลองในลักษณะดังกล่าวจะทำให้มีระบบการหมุนเวียนน้ำของการระบายน้ำที่สะดวก(ตามระบบ draining board) มีน้ำใหม่จากแม่น้ำไหลเข้ามาถ่ายเทอยู่เสมอ ทำให้ไม่มีน้ำเน่าขังและไม่ตื้นเขินได้ง่าย คลองที่ขุดในลักษณะดังกล่าว ได้แก่ คลองท่อ(คลองฉะไกรใหญ่) คลองประตูเทพหมี คลองประตูข้าวเปลือก(หรือคลองประตูเงิน)

2. ขุดคลองตั้งฉากกับคลองที่ขนานไปกับคู่อื่นๆ (ตามแนวตะวันออก-ตก) การขุดคลองในลักษณะนี้ถึงแม้จะมีระบบการระบายน้ำไม่สะดวก คลองมักตื้นเขินได้ง่าย แต่มีประโยชน์ในด้านการจัดพื้นที่ใช้สอยบริเวณต่างๆ เช่น การจำแนกเขตพระราชวังและพื้นที่สำคัญ คลองที่มีลักษณะดังกล่าว ได้แก่ คลองประตูท่าพระ

บริเวณปากคลองซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำจากแม่น้ำสามารถไหลเข้าออกภายในตัวเมืองได้จะทำหน้าที่เป็นเสมือนร่องระบายน้ำและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ออกจากเมืองได้เป็นอย่างดี ในบริเวณปากคลองได้พบหลักฐานว่ามีการทำทึมน้ำ เรียกว่า “ประตูน้ำ” สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคภายในเมืองในฤดูแล้ง และป้องกันไม่ให้น้ำสกปรกเข้าโจมตีพระนครโดยอาศัยลำน้ำที่ไหลผ่านเข้าเมืองได้โดยการก่อสร้างทึมน้ำให้บรรจบกับกำแพงเมืองทั้งสองด้านเพื่อปิดคลอง

ถนน

การคมนาคมภายในเมืองนอกจากจะใช้ระบบคลองเป็นการสัญจรหลักทางน้ำแล้ว การคมนาคมทางบกปรากฏว่ามีการใช้ระบบถนนเพื่อให้เป็นทางเดินของคน ช้าง และม้า ลักษณะถนนภายในเกาะเมือง ที่มักจะสร้างขึ้นให้ขนานเรียบไปกับแนวลำคลองเป็นเส้นตรงเกือบทุกสาย มีทั้งถนนวิ่งเป็นถนนที่วางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก และถนนขวางซึ่งเป็นถนนที่วางตัวในแนวทิศเหนือ-ใต้ ถนนที่สำคัญจะเป็นถนนที่ทำโดยการถมดินให้สูงกว่าพื้นดินปกติตั้งแต่ 2-4 ศอก แล้วปูอิฐตะแคงทับตอนบน เพราะพื้นดินในพระนครเป็นที่ลุ่มมีขนาดกว้าง 3 วา , 6 วา, 10 ศอก บางสายเป็นถนนเปล่าไม่ปูอิฐ บางสายก็เป็นถนนหลวงที่มีขนาดกว้างค่อนข้างมากใช้เป็นทางแห่งกระบวน

พยุหะยัตราทางสถลมารค เช่น แห่งพระกฐินหลวง แห่งนาคหลวง แห่งช้างในพิธีสระสนานพระคชาธาร ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ใช้เป็นทางสำหรับพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งกรุงฝรั่งเศส ฯลฯ ถนนในเมืองที่สำคัญได้แก่

ถนนหน้าวัง เป็นถนนขวางไปหน้าศาลพระกาฬและป่าตองออกสู่ประตูชัยที่กำแพงพระนครด้านใต้มีความยาวประมาณ 50 เส้น

ถนนวังหลัง เป็นถนนที่ตัดตรงมาข้างหอกลอง ผ่านกับถนนหน้าพระกาฬเป็นทาง 4 แพร่ง ตรงออกประตูพระนครด้านตะวันออก มีความยาวประมาณ 84 เส้น

สำหรับถนนที่อยู่รอบนอกเมืองนั้นอาจมีถนนอยู่บ้างแต่คงน้อยมาก ที่พบว่ามีการปูอิฐพบสายเดียว คือ ตั้งแต่บริเวณถนนหน้าจวนทหารริมกำแพงด้านริมน้ำด้านข้างพระราชวัง

สะพาน

สะพานที่ทำไว้สำหรับข้ามคลองภายในบริเวณเกาะเมือง สามารถแบ่งตามวัสดุที่ใช้ในการสร้างได้เป็น 3 ประเภท คือ สะพานไม้ สะพานอิฐ และสะพานศิลา ตามหลักฐานปรากฏพบสะพานอิฐประมาณ 13-15 สะพาน ลักษณะเป็นสะพานที่ก่อเป็นช่องโค้งสูงชันเพื่อให้เรือลอดได้ นอกจากนี้ยังมีสะพานที่ก่อด้วยศิลาแลงซึ่งมีความแข็งแรงมากเพื่อให้ช้างเดินข้ามได้ ได้แก่ สะพานข้างของถนนป่ามะพร้าวข้ามคลองประตูข้าวเปลือกหน้าวัดพลับพลายไชย และสะพานโซ่แบบฮอลันดา ซึ่งเป็นสะพานแบบที่ยกได้ อยู่ใกล้พระราชวังหลวงเมื่อเกิดมีศัตรูเข้าประชิดพระราชวังก็สามารถชักสะพานให้กระดกขึ้น ส่วนสะพานไม้เท่าที่พบหลักฐานมีประมาณ 28 สะพาน

กำแพงเมือง

ปราการป้องกันข้าศึกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา นอกจากจะมีแม่น้ำล้อมเมืองเป็นปราการทางธรรมชาติแล้ว ยังมีกำแพงเมืองที่ถูกสร้างขึ้นล้อมเกาะเมืองอีกชั้นหนึ่ง กำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยาเป็นกำแพงก่ออิฐถือปูนมีขนาดสูง 3 วา หนา 9 ศอก ยาวโดยรอบเกาะเมืองประมาณ 310 เส้น (หรือ 12.4 กิโลเมตร) ที่มุมและด้านของเกาะเมืองจะมีป้อมปราการ จำนวนป้อมรอบพระนครในหนังสือของเจ้าพระยาโบราณราชธานินทร์ ว่ามีทั้งหมด 12 ป้อม แต่ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าว่ามีจำนวน 16 ป้อม แต่จากหลักฐานที่กรมศิลปากรปรากฏพบในปัจจุบันมีจำนวน 16 ป้อม ป้อมดังกล่าวส่วนมากถูกรื้อถอนไปเกือบหมด ที่ยังคงสภาพดี ได้แก่ ป้อมเพชร และป้อมประตูข้าวเปลือก

ตามกำแพงเมืองโดยรอบจะมีประตูเข้า-ออก ไม่ต่ำกว่า 80 ประตู เป็นประตูกบประมาณ 73 ประตูซึ่งมีลักษณะเป็นประตูช่องกุด 61 ประตู นอกนั้นก็ประตูใหญ่แบบประตูยอดและประตูหูช้าง ส่วนประตูน้ำ(สำหรับเรือผ่าน) มีประมาณ 11 ประตู

เขตที่อยู่อาศัย

พื้นที่ภายในเกาะเมืองจะแบ่งเป็นส่วนที่ประทับของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ พระราชวังหลวงอันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ตั้งอยู่ก่อนมาทางด้านตะวันตกติดกับกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ภายในแบ่งเป็นเขตวัดพระศรีสรรเพชญ์และพระราชวัง วังหน้าซึ่งเป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล คือ วังจันทร์เกษมในปัจจุบัน ตั้งอยู่ก่อนไปทางตะวันออกและติดกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ส่วนวังหลังซึ่งเป็นที่ประทับของพระราชวงศ์ฝ่ายวังหลัง ตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกที่เรียกว่าท้ายเมือง นอกจากนี้ยังมีพระที่นั่งเย็น ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัดพระราม เป็นพระราชตำหนักพักร้อนอีกแห่งหนึ่ง

จากบันทึกและจดหมายเหตุของชาวต่างชาติที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระบุว่าประชากรทั้งหมดของอาณาจักรสยามในขณะนั้นมีประมาณ 1,900,000 คน ในเขตกำแพงเมืองนั้นมีประชากรอาศัยอยู่เพียง 1 ใน 6 ส่วนของประชากรที่อยู่โดยรอบ ดังนั้นในเขตเกาะเมืองนี้ น่าจะเป็นที่อยู่ของพวกขุนนางและข้าราชการที่ทำงานในพระราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นก็จะเป็นพวกชนชั้นสูง และพ่อค้า

ลักษณะเศรษฐกิจ สังคม และศาสนาในสมัยอยุธยาตอนปลาย

การตั้งถิ่นฐานของประชาชนในแถบนี้พบว่าชุมชนเริ่มแรกมักอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือบริเวณค้ำน้ำต่อมาจึงกระจายสู่บริเวณรอบๆ มีการติดต่อสัมพันธ์เกี่ยวพันกันทั้งในระดับสังคมและเศรษฐกิจ คือมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างต่อเนื่อง มีเส้นทางติดต่อระหว่างชุมชนย่อยทั้งทางบกและทางน้ำ ส่วนมากมักทำการลำเลียงสินค้ามารวมกันที่ท่าน้ำจุดหนึ่งเพื่อทำการส่งต่อให้ชุมชนที่มีขนาดใหญ่กว่า เมื่อชุมชนขยายตัวขึ้นจึงมีการแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ๆ แต่ก็ยังมีความต้องการติดต่อกับชุมชนดั้งเดิมอยู่ จึงต้องมีการขุดคลองเพิ่มเพื่อการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้นด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่หล่อหลอมและสร้างผลผลิตทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หรือที่ราบภาคกลางตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนมาช้านาน ประกอบด้วยเมืองเล็กๆ หลายเมืองที่มีการคลี่คลายมาจาก การก่อตั้งชุมชนสังคมเป็นระยะเวลา

อันยาวนาน บางแห่งนั้นมีความต่อเนื่องอยู่ในพื้นที่ที่ตั้งชุมชนถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีบ้างที่ยังสืบต่อสภาพของเมืองไทยในสมัยต่อมา แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายที่ตั้งเมืองหรือชุมชนหมู่บ้านไปจากที่เดิมบ้าง แต่ด้วยทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งน้ำและที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และน้ำสาขา บ่มเพาะแนวทางการดำรงชีวิต วิธีการผลิต และสังคมนิยมร่วมในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนสังคมบนพื้นที่ที่ต่อเนื่องกัน ได้เป็นส่วนร่วมกำหนดและถ่ายทอดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนกับสังคมแวดล้อมกับธรรมชาติ ที่พัฒนาเป็นแบบแผนวิถีชีวิตที่มีสาระและรูปแบบเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้กรุงศรีอยุธยาจึงตั้งอยู่บนทำเลที่เป็นเมืองท่าที่สำคัญ ที่สามารถติดต่อค้าขายและคมนาคมได้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้กรุงศรีอยุธยามีสภาพเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมได้ดีกว่าบรรดาบ้านเมืองและแคว้นแคว้นอื่นๆ ในขณะนั้น และเนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีแม่น้ำหลายสาย ไหลวกไปวนมา โดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา จึงทำให้เกิดปัญหาการเดินทางล่าช้าเสียเวลามาก เป็นเหตุให้มีการขุดคลองลัดตัดตรงเพื่อย่นระยะทางหลายแห่งหลายคราวด้วยกัน เป็นต้นว่า คลองลัดกลางกอกน้อย-บางกอกใหญ่ (ขุดขึ้นในสมัยพระไชยราชาธิราช), คลองลัดเกร็ดใหญ่ (ขุดขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม) และคลองถนนทบุรี (ขุดขึ้นในสมัยพระปราสาททอง) และคลองลัดเกร็ดน้อย (ขุดขึ้นในสมัยพระเจ้าท้ายสระ)⁹ เกิดเป็นชุมชนต่างๆ ขึ้นตามริมน้ำ รวมทั้งย่านตลาด ซึ่งมีทั้งตลาดน้ำและตลาดบกประเภทต่างๆ เป็นการค้าขายเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าและของจำเป็นกันเองในระหว่างชาวบ้าน ชาวเมือง หรือชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันภายในสังคม

พื้นฐานทางการเมืองการปกครอง

การจัดการระเบียบปกครองที่ปรากฏอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี นับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองของอาณาจักรอยุธยาซึ่งได้สถาปนาขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และมีการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองเป็นระยะๆ ในระยะเวลา 417 ปี ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการปกครองของอาณาจักรอยุธยาจึงได้รับการเสริมสร้างและมีการขยายตัวและซับซ้อนมาก

⁹สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ภูวดล วุวรรณดี, แม่น้ำเจ้าพระยา “มารดาแห่งสยามประเทศ” (กรุงเทพฯ: พิษณุเศส พรินติ้ง, 2542), 44-45.

ยิ่งขึ้นตามลำดับความเจริญของสังคม การเติบโตของระบบการปกครองถือเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดบูรณาการและความมีเสถียรภาพแห่งรัฐ

การเมืองการปกครองสมัยอยุธยาเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจ และเป็นระบอบการปกครองแบบทหาร คือถือเอาการป้องกันบ้านเมืองเป็นสำคัญ เราจะเข้าใจระบบการปกครองของอยุธยาได้จากชนชั้น 3 กลุ่มใหญ่คือ กษัตริย์, ขุนนางและประชาชน หรือไพร่สามัญ กล่าวได้ว่าชนชั้นทั้ง 3 มีความสัมพันธ์ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลทั้งจากพื้นฐานสังคมดั้งเดิม จากอินเดีย มอญ และเขมร ซึ่งใช้กันอย่างกว้างขวางในเอเชียอาคเนย์มาก่อนการจัดการระเบียบปกครองที่ปรากฏอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี นับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองของอาณาจักรอยุธยาซึ่งได้สถาปนาขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และมีการปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองเป็นระยะๆ ในระยะเวลา 417 ปี ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการปกครองของอาณาจักรอยุธยาจึงได้รับการเสริมสร้างและมีการขยายตัวและซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามลำดับความเจริญของสังคม การเติบโตของระบบการปกครองถือเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดบูรณาการและความมีเสถียรภาพแห่งรัฐ

พุทธศาสนาสมัยอยุธยาตอนปลาย

ศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยระบบราชการและวัดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญครอบคลุมสังคมไว้อย่างมั่นคง สามารถรองรับวิถีชีวิตวัฒนธรรมตลอดจนความเชื่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากพิธีกรรม จารีตกฎเกณฑ์ของสังคมวัฒนธรรมที่สืบเนื่องตลอดสมัยอันรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ ชุมชน สังคม และวัฒนธรรม ทำให้กรุงศรีอยุธยาสามารถรับอิทธิพลพุทธศาสนาดินแดนต่างๆที่รุ่งเรืองมาก่อน ทั้งพุทธศาสนาเถรวาทจากอารยธรรมทวารวดี¹⁰ และพุทธศาสนาเถรวาทที่รุ่งเรืองอยู่ในอารยธรรมเขมร¹¹ คาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยและ

¹⁰หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), 5.

¹¹จำนง ทองประเสริฐ, ประวัติ, ประวัติพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2534), 304.

บางส่วนในดินแดนพุกาม¹² พระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองกึ่งกลางระหว่างอารยธรรมหลายกระแสซึ่งรับเอาความเปลี่ยนแปลงทางพุทธศาสนาเข้ามาตามกระแสอิทธิพลของแต่ละยุคสมัย

ในช่วงต้นของอยุธยาตอนปลาย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง ทำให้เกิดความพยายามในการฟื้นฟูระเบียบพิธีกรรมในลัทธิเทวราชาแบบเขมรกลับมาอีกครั้ง พุทธศาสนาในยุคนี้แสดงออกในทางวัตรธรรม อันอาจเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง และสังคม ที่แตกต่างทางค่านิยมความรู้สึกนึกคิดที่ต่างจากคนรุ่นก่อน มีการฟื้นฟูพิธีกรรมอันเกี่ยวกับการเป็นจักรพรรดิราช เห็นได้จากการสถาปนาวัดไชยวัฒนาราม ทรงพระราชทานให้เป็นที่สถิตของพระจิตเถร พระราชาคณะฝ่ายอรัญวาสี สถาปัตยกรรม ที่วัดไชยวัฒนารามสะท้อนให้เห็นรูปแบบของอิทธิพลจากปราสาทนครวัด ในมโนทัศน์ของเขาพระสุเมรุอันเป็นแกนกลางของจักรวาล เมรุทิศของวัดไชยวัฒนาราม สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องประดิษฐานไว้ การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นประเพณีของทางมหายาน แสดงถึงการเป็นจักรวาทินของพระพุทธเจ้า นิยมสร้างกันมากในสมัยอยุธยาตอนต้นหรือก่อนหน้านั้นขึ้นไป แล้วกลับมาฟื้นฟูประเพณีการสร้างอีกในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและนิยมสร้างต่อมาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วงหลักของอยุธยาตอนปลายในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการศาสนาสมัยอยุธยาครั้งสำคัญ คือการประดิษฐานพุทธศาสนาสยามวงศ์ในลังกา แต่เดิมนั้นพุทธศาสนาฝ่ายไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่มุขมนตรีในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ต่อมาพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมลงจนถึงกับมีการส่งทูตมาขอพระภิกษุจากกรุงศรีอยุธยา ไปเผยแผ่พุทธศาสนาในลังกา และดำเนินการติดต่อกันหลายครั้ง การส่งทูตศรีลังกามายังกรุงศรีอยุธยาได้รับการต้อนรับจากราชสำนักพระเจ้าบรมโกศเป็นอย่างดี คณะสมณะทูตมีโอกาสเดินไปนมัสการ พระพุทธรูป สาระบุรี และพระนอนวัดป่าโมกข์จังหวัดอ่างทอง ในสมัยนี้กรุงศรีอยุธยาได้กลายเป็นแหล่งเผยแผ่พุทธศาสนาให้แก่ลังกาซึ่งเท่ากับเป็นการชดใช้หนี้ของไทยให้กับศรีลังกา จากที่เคยได้เป็นผู้รับมาแล้ว¹³

¹²เรื่องเดียวกัน, 38.

¹³จุฬินพงศ์ จุฬารัตน์, “การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของสถูปทรงกลม 2 แบบ (ทรงระฆังกลม และทรงระฆังกลมบนฐานชั้นบนแปดเหลี่ยม) ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535), 74.

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ(พ.ศ.2275-2301) พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง ทรงอุปถัมภ์ทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัดรวมทั้งคุ้มครองคณะพระสงฆ์ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นอย่างมาก จะทรงรับเป็นพระราชอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทพระราชวงศ์และข้าราชการบริพาร ถ้าผู้ใดไม่ได้บวชเรียนก็จะมีโอกาสเข้ารับราชการสถาปตยกรรมโดยเฉพาะวัดวาอารามที่ซ่อมสร้างในรัชสมัยนี้บรรลุถึงจุดสุดยอดของความงาม ความโอ่อ่า และสลับซับซ้อนในการตกแต่งประดับประดา เกิดวรรณคดีทางพุทธศาสนาขึ้นหลายเรื่องเช่น นันทโศปนิทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง เป็นต้น¹⁴ ครั้นต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร และสมเด็จพระเจ้าเอกทัศก็ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาเรื่อยมา จนถึงช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ กรุงศรีอยุธยาต้องเผชิญภาวะสงครามกับพม่าอย่างหนัก สถาบันพุทธศาสนาได้รับผลกระทบตกต่ำลงตามสภาพสังคม การเมืองอันเลวร้าย จนกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310

สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย(พ.ศ. 2231-2310)

เป็นช่วงสมัยที่มีการซ่อมแซมมากกว่าที่จะสร้างใหม่ ในส่วนของอาคารที่จะมีรูปทรงขยายกว้าง หลังคาลาดต่ำ หน้าบันประดับลายปูนปั้น และหันกลับมาประดับซุ้มประตูหน้าต่างอย่างวิจิตรพิสดารเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญแก่เสาโดยประดับลายปูนปั้นตามส่วนต่าง ๆ เช่น หัวเสา ฐาน และบนตัวเสา ตลอดจนตามผนังอาคารด้านนอก เช่น ผนังโบสถ์วัดไผ่ล้อม จังหวัดเพชรบุรี

วิวัฒนาการขั้นต่อมาของรูปทรงอาคาร คือ มีการเสริมหลังคาด้านหน้า มีลักษณะคล้ายกับเพิงลาดลงมา หรือทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เสาที่รองรับเพิงนี้เป็นเสาอุมุมไม้สิบสองหัวเสาเป็นบัวกลุ่มหรือบัวกลีบยาว มีบันไดออกด้านข้างของชนชาลาที่ยื่นออกมาทั้งสองด้าน มีทวยรับชายคาหลังคา ฐานอาคารเป็นฐานบัวและตกแต่งข้างหรือแอ่นโค้งสำเภา ซึ่งเส้นฐานและเส้นหลังคาอ่อนโค้งเป็นแนวนาน บางลักษณะหลังคามุขหน้าอาคารทำเป็นหลังคากันสาดคลุม เช่น วิหารพระศรีสรรเพชญ์

นอกจากนี้ตัวอาคารยังตั้งอยู่บนฐานสิงห์และฐานปัทม์ที่แอ่นโค้ง ทรวดทรงชะลูดสอบขึ้นข้างบน อาคารด้านหน้าเชิดดูคล้าย ๆ กับรูปทรงของเรือสำเภาในส่วนอาคารพระอุโบสถและพระวิหารในแบบอาคารประเพณีที่กลายเป็นลักษณะแบบมาตรฐานที่ทำกันโดยทั่วไป โดยเฉพาะในสมัย

¹⁴กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมสมัยอยุธยาเล่ม3** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2531), 2-4.

อยุธยาตอนปลายแพร่หลายกว้างขวางในท้องที่ส่วนต่าง ๆ ที่เราสามารถพบเห็นได้ นอกจากนั้นในสมัยต่อมาก็ยังคงยึดถือและนำแบบดังกล่าวนี้มาสร้างอีกด้วย

พระราชประวัติของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระนามเดิมทองดี¹⁵เป็นพระบรมราชชนกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ประสูติที่บ้านสะแกกรังเมืองอุทัยธานีในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงเป็นบุตรคนโตของพระยาราชนิกุล (ทองคำ) ปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย (บ้างก็ว่า กรมนา) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เสนาบดีพระคลังในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นออกพระวิสุทธสุนทร และได้เดินทางไปถวายพระราชสาส์นของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังราชสำนักของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เมื่อพ.ศ. 2228 สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ทรงรับราชการในกรมมหาดไทย รับบรรดาศักดิ์เป็นที่หลวงพินิจอักษรและพระอักษรสุนทรศาสตร์ในตำแหน่งเสมียนตรากรมมหาดไทย มีหน้าที่ร่างพระราชสาส์นโต้ตอบกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ และเก็บรักษาพระราชลัญจกรสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ทรงเสกสมรสกับสองพี่น้อง บุตรีของคหบดีชาวจีน คนพี่ชื่อว่าดาวเรือง (หรือหยก) ส่วนคนน้อง ไม่ทราบนาม ตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในกำแพงพระนคร ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณป้อมเพชร ซึ่งเป็นย่านอาศัยของชาวจีน สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ทรงมี พระโอรส-ธิดา กับ พระอัครชายา (ดาวเรือง) 5 พระองค์ และทรงมีพระอิสริยยศตามลำดับดังนี้

1. ทองดี
2. หลวงพินิจอักษร
3. พระอักษรสุนทรศาสตร์
4. สมเด็จพระราชชนกทองดี
5. สมเด็จพระปฐมบรมอัยกาเธอ
6. สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

¹⁵พลาติตัย สิทธิธัญญิกิจ, **สมเด็จพระปฐมบรมชนกนาถ พระประวัติพระบรมชนกนาถแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท**: (กรุงเทพฯ บางกอก 2552ปีค.)

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (20 มีนาคม พ.ศ. 2279 - 7 กันยายน พ.ศ. 2352) พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกในราชวงศ์จักรีเสด็จพระราชสมภพเมื่อ วันพุธ เดือน 4 แรม 5 ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เวลา 3 ยามตรงกับวันที่ 20 มีนาคม พุทธศักราช 2279 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์¹⁶เป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ขณะมีพระชนมายุได้ 46 พรรษา และทรงย้ายราชธานีจากฝั่งธนบุรีมาอยู่ฝั่งพระนครและโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับ

พระราชสมภพ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระนามเดิมว่า ทองด้วง¹⁷ เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2279 ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์เป็นบุตรคนที่ 4 ของพระอักษรสุนทรศาสตร์ (ทองดี) ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

พระเชษฐภคินีและพระเชษฐาและพระอนุชา

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี
2. พระเจ้ารามณรงค์
3. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุदारักษ์
4. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
5. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

และมีพระอนุชาที่เกิดกับคุณหญิงมา ภรรยาคนที่ 2 ของพระอักษรสุนทรศาสตร์ (ทองดี) คือ

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าลา กรมหลวงจักรเจษฎา และมีพระชนิษฐาที่เกิดกับคุณหญิงหยก ภรรยาคนที่ 3 ของพระอักษรสุนทรศาสตร์ (ทองดี) คือ
2. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากุ กรมหลวงนรินทรเทวี

เมื่อเจริญวัยขึ้นได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต (ต่อมา คือ สมเด็จพระเจ้าอนุกรมพร) ครั้นพระชนมายุครบ 21 พรรษา ก็เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดมหาทลาย 1 พรรษาแล้วลาผนวชเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวงในสมเด็จพระเจ้าอนุกรมพรดังเดิมเมื่อพระชนมายุได้ 25 พรรษาพระองค์เสด็จออกไปรับราชการที่เมืองราชบุรีในตำแหน่ง "หลวง

¹⁶ เจ้าพระยา ทิพากรวงศ์ .พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1, (กรุงเทพฯ ศึกษานันท์พานิชย์, 2503.)

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ยกกระบัตร์" ในแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์และได้สมรสกับคุณนาค (ภายหลังได้รับการสถาปนาที่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) ธิดาในตระกูลเศรษฐีมอญที่มีรกรากอยู่ที่บ้านอัมพวาเมืองสมุทรสงคราม

สมัยกรุงธนบุรี

ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าแล้วสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และย้ายราชธานีมายังกรุงธนบุรีในขณะนั้นนายทองด้วงมีอายุได้ 32 ปี และได้เข้าถวายตัวรับราชการในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามคำชักชวนของพระมหามนตรี (บุญมา) (ต่อมา คือสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) โดยทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น **"พระราชชิน (พระราชวรินทร์)"** เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา และทรงย้ายนิवासสถานมาอยู่ที่บริเวณวัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหารในปัจจุบัน) ในปีพ.ศ. 2311สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จขึ้นไปตีเมืองพิมายซึ่งมีกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นเจ้าเมืองพิมายอยู่พระองค์และพระมหามนตรีได้รับพระราชโองการให้ยกทัพร่วมในศึกครั้งนี้ด้วยหลังจากการศึกในครั้งนี้ พระองค์ทรงได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น **"พระยาไภยรณฤทธิ์"** จางวางพระตำรวจฝ่ายขวา เพื่อเป็นการปูนบำเหน็จที่มีความชอบในการสงครามครั้งนี้

หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพขึ้นไปปราบเจ้าพระฝางสำเร็จแล้ว มีพระราชดำริว่าเจ้าพระยาจักรีแขกนั้นมีแก่วัวในการสงคราม ดังนั้น จึงโปรดตั้งพระองค์ขึ้นเป็น **"พระยายมราช"** เสนาธิบดีกรมพระนครบาล โดยให้ว่าราชการที่สมุหนายกด้วย เมื่อเจ้าพระยาจักรีแขกถึงแก่กรรมแล้ว นายทองด้วงจึงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น **"เจ้าพระยาจักรี"** อัครมหาเสนากรมมหาดไทย พร้อมทั้งโปรดให้เป็นแม่ทัพเพื่อไปตีกรุงกัมพูชาโดยสามารถตีเมืองพระตะบอง เมืองโพธิสัตว์ เมืองบริบูรณ์ และเมืองพุทไธเพชร (เมืองบันทายมาศ) ได้ เมื่อสิ้นสงครามสมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้ยกกองทัพอธิบดีไปครองเมืองพุทไธเพชรให้เป็นใหญ่ในกรุงกัมพูชาและมีพระดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีและพระยาโกษาธิบดีอยู่ช่วยราชการที่เมืองพุทไธเพชรจนกว่าเหตุการณ์จะสงบราบคาบก่อน

พระองค์เป็นแม่ทัพทำราชการสงครามกับพม่า เขมรและลาว จนมีความชอบในราชการมากมาย ดังนั้น จึงได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น **"สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พิฤกษหิมา ทุกนัครระอาเดช นเรศรราชสุริยวงษ์ องค์อรรคบาทมุลิกากร บวรรัตนบรินายก"** และทรงได้รับพระราชทานให้ทรงเสด็จจากล้านกลดและมีเครื่องยศเสมอยศเจ้าต่างกรม

เมื่อถึงปี พ.ศ. 2325ได้เกิดจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรีคือพระยาสุรศักดิ์ได้ตั้งตัวเป็นกบฏ ขณะนั้นพระองค์ท่านเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้เสด็จกลับจากกัมพูชา มาที่กรุงธนบุรีแล้ว

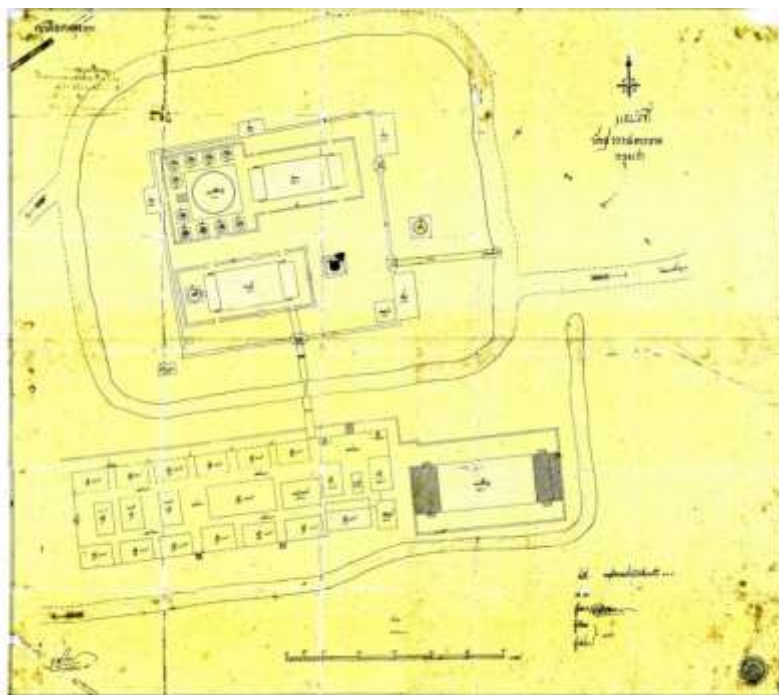
ปราบปรามกบฏและนำสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปสำเร็จโทษ เหตุเพราะมีพระสติวิปลาส จึงให้นำไปสำเร็จโทษด้วยการ "ตัดพระเศียร" สมัยกรุงธนบุรีจึงสิ้นสุดลงในที่สุด

ประวัติและการบูรณะวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามตั้งอยู่ในแนวกำแพงเมืองเก่า¹⁸ ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เหนือบริเวณป้อมเพชร เลขที่ ก.50 ตำบลทอรัตันไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เขตอุจจารวัด ทางทิศเหนือจดลำรางวัดกระบือ (วัดร้าง) และที่ที่ราชพัสดุ มีหลักเป็นเขตทิศตะวันออกจดถนนอุทงและแม่น้ำป่าสัก ทิศใต้จดถนนอุทงและแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจดลำรางวัดกำแพง (วัดร้าง) วัดท่าโพธิ์ (วัดร้าง) และลำคลองหรือคู เป็นเนื้อที่ของวัดทั้งหมดประมาณ 82 ไร่ 3 งาน โดยรวมที่ดินซึ่งทางวัดซื้อเข้าไว้ด้วย พิกัดทางภูมิศาสตร์ รุ่ง 86 องศา 20 ลิปดา 5 ฟลิปดาเหนือ แวง 70 องศา.35 ลิปดา 1 ฟลิปดาตะวันออก

สถานะของวัดสุวรรณดาราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร เป็นพระอารามของต้นราชวงศ์จักรี กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 35 วันที่ 8 มีนาคม 2478 สิ่งที่สำคัญคือ พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์

¹⁸ขุนสารทประสาทศึกษากร, ประวัติวัดสุวรรณดาราราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด

ภาพที่ 2 แผนผังวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารในเขตพุทธาวาส สังฆาวาส คูน้ำรอบเขตพุทธาวาส และคลองสำหรับสัญจรที่จะออกไปสู่แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยา

จากภาพจะเห็นได้ว่าบริเวณกำแพงแก้วของเขตพุทธาวาสที่ศาลาอยู่ตามทิศต่างๆรวม 4 หลัง ประกอบด้วยศาลาริมกำแพงด้านทิศตะวันออก 2 หลัง ทิศเหนือและทิศตะวันตกอย่างละ 1 หลัง ในแผนผังนี้ระบุว่าเขียนขึ้นเมื่อปีรัตนโกสินทร์ศก 117 หรือ พุทธศักราช 2443 โดยกรมโยธากรุงเทพ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5

ที่มาแผนผัง: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร

มูลเหตุการสร้างวัด

วัดสุวรรณดารารามนี้ ขุนศรทพระภาศศึกษากรได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาว่าวัดนี้เป็นวัดที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองด้านตะวันออกตอนใต้เหนือบริเวณป้อมเพชร โดยสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งพระบรมราชวงศ์จักรี พระนามเดิมว่า “ทองดี” มีอักษรชยาว่า “ดาวเรือง” รัชราชการเป็นเสมียนตรามหาดไทย ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นออกพระอักษรสุนทรศาสตร์ มีนิवासสถานอยู่เหนือป้อมเพชร นายทองดีสืบเชื้อ

สายมาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี(ปาน) คือบุตรเจ้าพระยาโกษา มีชื่อว่า คุณทอง ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระราชนิกุล พระราชนิกุลมีบุตรชื่อ “ทองดี” และท่านผู้นี้เป็นพระบรมมหาราชของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นผู้สร้างวัดนี้ขึ้นและให้ชื่อว่า “วัดทอง” (ในราวแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศต่อพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) วัดนี้จึงเป็นวัดต้นของต้นบรมราชวงศ์จักรี ทางฝ่ายสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คู่กับวัดอัมพวันเจติยาราม แขวงบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พม่าได้อำนาจไปเผาพระราชวัง วัดวาอารามต่างๆ ตลอดจนบ้านเรือนภายในกำแพงเมืองเป็นอันมาก กวาดต้อนเจ้านายและราษฎรเก็บทรัพย์สินไปจนหมดสิ้น ราษฎรต่างหนีเข้าป่าลี้ภัยเข้าตึก และพม่ายังได้ตั้งค่ายกวาดต้อนผู้คนและเก็บทรัพย์สินอยู่ที่ตำบลโพธิ์สามต้น อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นับแต่นั้นมากรุงศรีอยุธยาก็กลายเป็นป่าร้างถูกรื้อทำลายชุดค้นหาทรัพย์สินภายในกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีถึงกับประมุขผูกขาดชุดค้นหาทรัพย์และรื้อทำลายเตาอิฐไปสร้างกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ วัดทองนี้ก็อาจจะถูกรื้อทำลายหรือถูกทิ้งร้างไปเช่นเดียวกันซึ่งเป็นเวลา 18-19 ปี

การปฏิสังขรณ์วัด

สมัยรัชกาลที่ 1

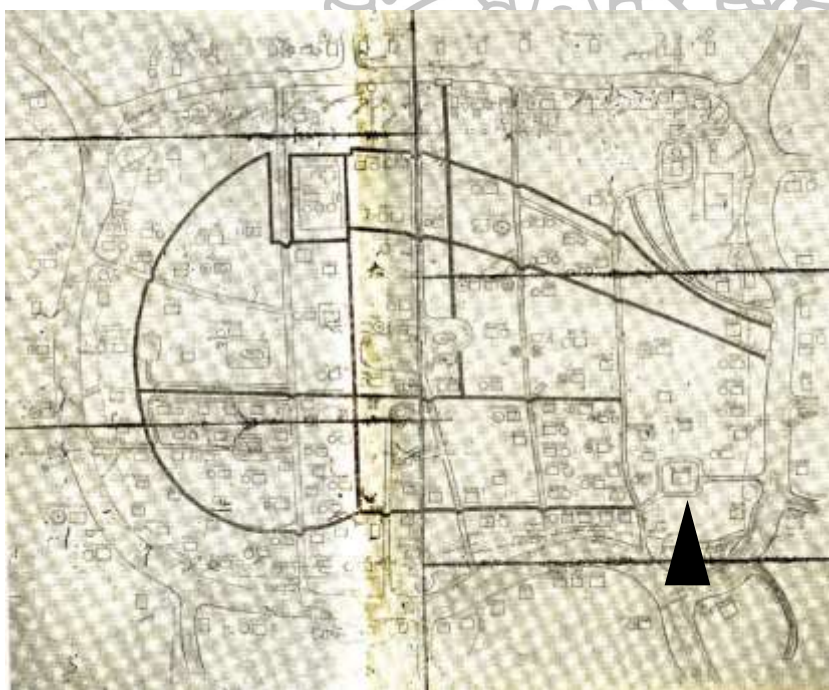
ในปีพ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เสวยราชสมบัติและสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ครั้นถึงปี พ.ศ. 2328 จึงโปรดให้จัดการปฏิสังขรณ์วัดทอง ที่พระปฐมบรมชนกทรงสร้างไว้แต่เดิม คือ พระอุโบสถ สร้างเจดีย์ และหมู่กุฏิ การปฏิสังขรณ์นี้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) ได้ทรงเข้าร่วมปฏิสังขรณ์ด้วยพร้อมทั้งยกนิวาสนสถานเดิมซึ่งตั้งอยู่หลังป้อมเพชรให้เป็นเขตของวัด และให้ขุดคลองผ่านกำแพงเมืองจากหน้าวัดทางแม่น้ำป่าสัก เข้ามาถึงหน้าพระอุโบสถ (คลองนี้ไม่ใช่คลองเก่าสมัยอยุธยา) เพื่อสะดวกแก่พระภิกษุสามเณร ได้ใช้น้ำและเรือเข้าออก โปรดให้เขียนภาพเทพชุมนุมที่ผนังพระอุโบสถชั้นบน ส่วนชั้นล่างโปรดให้เขียนเรื่องทศชาติชาดกไว้รอบผนังพระอุโบสถ ทางผนังด้านหน้าเขียนภาพมารผจญขนาดใหญ่ มีพระนางธรณีปีปมายผมยยืนอยู่ตรงกลาง และทรงโปรดให้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่ว่า “วัดสุวรรณดาราราม” โปรดให้พระสงฆ์มาจำพรรษาที่วัดนี้ ตั้งแต่ปี 2338 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงอยู่ในราชสมบัติ 28 ปี ก็สวรรคต

สมัยรัชกาลที่ 2

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จเสวยราชในปี พ.ศ. 2352 ได้ทรงสร้างศาลาการเปรียญ เป็นศาลาติน ก่ออิฐถือปูนเพิ่มเติมขึ้นอีก 1 หลัง แต่ยังไม่ทันเสร็จก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ใน พ.ศ. 2367

รัชกาลที่ 3

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2367 ต่อมาในปี พ.ศ. 2393 ได้ทรงสร้างศาลาการเปรียญต่อจนสำเร็จและซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถ ซึ่งชำรุดให้กลับสมบูรณ์ต่อไป สิ้นรัชกาลในปี พ.ศ. 2399

ภาพที่ 3 แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเขียนขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นที่ตั้งของวัดสุวรรณดารารามอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จากภาพเห็นได้ว่าวัด บริเวณวัดมีคูน้ำล้อมรอบและยังมีคลองสัญจรสามารถเชื่อมแม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศใต้ได้

ที่มาแผนผัง: โบราณ ราชานินทร์, พระยา. อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชานินทร์ ชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา (เมืองที่พิมพ์: ต้นฉบับ, 2550),

สมัยรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2394 และในปี พ.ศ. 2406 ได้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่ ทรงหน้าพระเจดีย์ใหญ่ทรงสร้างพระวิหารชั้น 1 หลัง โปรดให้จำลองพระแก้วมรกตทำด้วยศิลา ไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารและสร้างกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนล้อมเขตพุทธาวาสให้เป็นสัดส่วน ซึ่งมีซุ้มประตูทางเข้าออกเป็นระยะๆ ด้านหน้า 2 ประตู ด้านหลัง 1 ประตู ด้านเหนือและใต้ด้านละ 1 ประตู ประตูปลวดลายตรงกลางซุ้มประตูด้านบนเป็นรูปมหายานกฤษณะประดิษฐานอยู่ รูปมหายานกฤษณะนี้เป็นตราพระราชลัญจกรณ์ประจำรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าได้ทำการปฏิสังขรณ์ไว้ในรัชกาลของพระองค์ ในรัชกาลนี้ทำซุ้มประตูทั้ง 4 ด้าน สร้างโรงครัว 1 หลัง ขุดคูเข้าวัดทางทิศตะวันตก ต่อคลองในโก่ เข้าถึงหมู่กุฏิ สิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2411

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบนั้นไม่ว่าจะเป็นเอกสาร แผนที่ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร ที่มีการทำนุบำรุง บูรณะ ปฏิสังขรณ์โดยพระบรมวงศานุวงศ์มาโดยตลอดทำให้วัดแห่งนี้อยู่ในสภาพดี ซึ่งวัดแห่งนี้เป็นนิวาสถานเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระบรมมหาสุรสิงหนาท และเป็นวัดประจำราชวงศ์จักรีด้วยโดยพระราชพิธีสำคัญสำหรับวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหารนี้ คือการพระราชพิธีพระกฐินหลวง ซึ่ง รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช ให้ข้อเสนอว่า ที่วัดสุวรรณดารารามนี้สามัญชนไม่สามารถถวายกฐินแก่วัดได้เนื่องจากเป็นวัดหลวงสำหรับพระราชวงศ์จักรี โดยทุกปีจะมีการพระราชทานกฐินหลวงที่วัดแห่งนี้ซึ่งจะมีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมาแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามโบราณราชประเพณีดังตัวอย่างจากเอกสารดังนี้

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๙ หน้า ๒๑๖๕๗

กระทรวงธรรมการได้รับโอนคดี นาราย นี้ ไว้แล้ว ขออนุโมทนา
ใน ส่วนกุศลนี้ ด้วย

กระทรวงธรรมการ
แจ้งความ มา ณ วันที่ ๕ มีนาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๓๓
(ลงนาม) วิสุทธอุทัยศักดิ์
เสนาบดี

แจ้งความ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ
เรื่องบริจาคทรัพย์บำรุงโรงเรียน

ด้วย ท้าวเยาว์วรวรณารักษ์ มีศรัทธาบริจาคเงิน บำรุง โรงเรียนเบญจม
ราชูทิศ เป็นเงิน ๕๙ บาท นั้น ได้รับไว้เพื่อได้จัดการ บำรุง โรงเรียน
ตาม ความ ประสงค์ แล้ว ขออนุโมทนาใน ส่วน กุศลนี้ ด้วย

แจ้ง ความ มา ณ วันที่ ๕ มีนาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๓๓
(ลงนาม) ตถัมภ์มหาราช
ผู้อำนวยการ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ

รายงานกระทรวงธรรมการ
พแนกกรมธรรมการ

ด้วย มหาอำมาตย์ตรี พระยาโบราณราชธานินทร์ มรรคนายก วัด
สุวรรณศาราม กรุงเทพมหานคร ยื่น รายงาน บำรุง พระอาราม จำนวน ศก ๑๒๔

ภาพที่ 4 ราชกิจจานุเบกษาวันที่ รัตนโกสินทร์ ศก 129

เล่ม ๒๙ หน้า ๒๗๕๘ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๕๕

ถึง ศก ๑๓๐ มีใจความว่า ได้รับเงิน ของทอดวง พระราชทาน บำรุง
 พระอารามเงิน ๒,๒๒๐ บาท เรียบรายได้ คือ พระสุวรรณมิตต์
 เงิน ๖๒๕ บาท ๕๖ สตางค์ พระกรังศรีบริรักษ์เงิน ๑,๒๔๘ บาท
 กิ่งนุบาธิกาเงิน ๑,๑๔๑ บาท นายสีเงิน ๒๗๐ บาท กำนัน พ่วง
 เงิน ๑๖๐ บาท ๔๕ สตางค์ นายหรั่งเงิน ๑๓๙ บาท ผู้บริจาคทรัพย์
 ต่ำกว่า ๔ บาท เงิน ๔๐๐ บาท ๔๔ สตางค์ รวมเงิน ๓,๙๘๔ บาท
 ๔๕ สตางค์ รวมรับทั้งสิ้นเงิน ๖,๒๐๔ บาท ๔๕ สตางค์ ได้จ่าย
 ซ่อมอุโบสถ วิหาร กุฏิ ศาลา หอระฆัง ทำถนน ทำโรงเรียน พระปริ
 ยัติธรรม กับ การ เบ็ดเตล็ดใน พระอาราม รวมสิ้นเงิน ๖,๐๖๔ บาท
 ๗๗ สตางค์ หักแล้วคงเหลือเงิน ๑๓๙ บาท ๖๘ สตางค์

กระทรวงธรรมการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล พระกรุณา ทราบฝ่า
 ลอยของชุดพระบาทแล้ว

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก ๑๓๑

ด้วย มรรคนายก วัดต่างๆ ใน แขวงเมืองนนทบุรี ยื่น รายงานบำรุง วัด
 จำนวน ศก ๑๓๐ ดังแจ้งต่อไปนี้

๑. นายสุต มรรคนายก วัดจันทร์ ตำบลบางใหญ่ เก็บผลประโยชน์
 ได้แต่ ศก ๑๒๗ ถึง ศก ๑๓๐ เงิน ๑๐๐ บาท ๗๕ สตางค์ เรียบรายได้
 คือ พระแสง เจ้าอธิการ เงิน ๒๒๐ บาท ๙๘ สตางค์ พระปลัดเหม

ภาพที่ 5 ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 28 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก 131

รายงานกระทรวงธรรมการ

พแนกกรมธรรมการ

ด้วยมหาอำมาตย์ตรี¹⁹ พระยาโยธาณราชชนินทร์ มรรคนายกวัดสุวรรณาาราม กรุง
เก่า ยื่นรายงานบำรุงพระอารามจำนวน ศก 124 ถึง ศก 130 มีใจความว่า ได้รับเงินของหลวง
พระราชทานบำรุงพระอารามเงิน 2,220 บาท เร็ยรายได้ คือ พระสุวรรณวิมลศีลเงิน 625 บาท 56
สตางค์ พระกรุงศรีวิรัชเงิน 1,248 บาท กลิ่นอุบาสิกาเงิน 1,141 บาท นายสีเงิน 270 บาท กำนัน
พวงเงิน 160 บาท 45 สตางค์ นายหรั่งเงิน 139 บาท ผู้บริจาคทรัพย์ ต่ำกว่า 4 บาท เงิน 400 บาท
44 สตางค์ รวมเป็นเงิน 3,984 บาท 45 สตางค์ รวมรับทั้งสิ้นเงิน 6,204 บาท 45 สตางค์ ได้
จ่ายซ่อมอุโบสถ วิหาร กุฎี ศาสา ทอระซัง ทำถนน ทำโรงเรียน พระปริยัติธรรม กับการเบ็ดเตล็ด
ในพระอาราม รวมสิ้นเงิน 6,064 บาท 77 สตางค์ หักแล้วคงเหลือเงิน 139 บาท 68 สตางค์

กระทรวงธรรมการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท
แล้ว

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร ศก 131

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 29, หน้า 2757, 9 มีนาคม 2455.เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2557,
เข้าถึงได้จาก

www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/announce/search_result.jsp?SID=D15ECA2441D1F595505DF08712984DB2

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๕๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๓ หน้า ๒๓๖๘

สร้างถ้ำและสูบน้ำที่วัดสุวรรณดารารามจังหวัดกรุงเก่า

ด้วยมณฑลกรุงเก่ามีใบบอกมาว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง ทรงทราบฝ่าละอองพระบาทว่า วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดกรุงเก่าตั้งอยู่ในที่ดอนห่างจากลำน้ำ พระสงฆ์สามเณรมีความลำบากด้วยการใช้น้ำ จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวน ๘,๖๐๐ บาท โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถ้ำและสูบน้ำถวายวัดสุวรรณดารารามเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ อุปราชมณฑลกรุงเก่า ได้รับพระราชทานจัดการตามพระราชประสงค์ข้างรับเหมาะทำการเรียกราคา ๑๐,๓๐๐ บาท อุปราชช่วย ทราขายกับท่อเหล็กกรวม ๒ อย่างเป็นราคา ๕๗๕ บาท ๗๕ สตางค์ การจ้างเหมาคงเป็นราคา ๘,๗๑๕ บาท ๒๕ สตางค์ และระหว่ง ที่กำลังจัดการนี้อุปราชได้นำเงิน ๘,๖๐๐ บาท ไปฝากไว้ยังแบงก์ สยามกัมมาจลประเภทรายวัน การก่อสร้างถ้ำและสูบน้ำทำแล้ว เสร็จ เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ รวมเวลา ๖ เดือน แบงก์ก็คิดดอกเบี้ยให้ ๔๓ บาท รวมเป็น ๘,๖๔๓ บาท ยังขาดอยู่ ๑,๐๗๕ บาท ๒๕ สตางค์ เงินที่ขาดนี้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน เพิ่มเติมอีกเป็นอันครบจำนวน ๘,๗๑๕ บาท ๒๕ สตางค์ อุปราช ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

เดิม ๓๓ นา ๒๓๖๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๕๕

กระทรวงธรรมการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบ
ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยแล้ว
แจ้งความมาณวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๕
(ลงนาม) พระยาธรรมศักดิ์มนตรี จางวางเอก
เสนาบดี

ให้เงินบำรุงวัด

ด้วยนายพลโท พระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการ
มณฑลภูเก็ต มีศรัทธาบริจาคทรัพย์บำรุงวัดต่าง ๆ ในจังหวัดภูเก็ต
เนื่องจากการทำบุญพระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ คือ วัดมงคลนิมิตร วัดโมฬิตวิหาร
วัดขันตสังฆาราม วัดขจรวังสรรคร์ วัดละ ๕๐ บาท รวม ๔ วัด
เงิน ๑๖๐ บาท ขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

กระทรวงธรรมการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบ
ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยแล้ว
แจ้งความมาณวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๕
(ลงนาม) พระยาธรรมศักดิ์มนตรี จางวางเอก
เสนาบดี

สร้างถ้ำและสูบน้ำที่วัดสุวรรณดารารามจังหวัดกรุงเก่า²⁰ ด้วยมณฑลกรุงเก่ามีใบบอกมาว่า สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง ทรงทราบฝ่าละอองพระบาทว่าวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดกรุงเก่าตั้งอยู่ในที่ตอนห่างจากลำน้ำ พระสงฆ์สามเณรมีความลำบากด้วยการใช้น้ำ จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวน 8,600 บาท โปรดเกล้าฯให้สร้างถ้ำและสูบน้ำถวายวัดสุวรรณดารารามเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2458 อุปราชมณฑลกรุงเก่า ได้รับพระราชทานจัดการตามพระราชประสงค์ข้างรับเหมาทำการเรียกราคา 10,300 บาท อุปราชช่วยทราบกับท่อบเหล็กรวม 2 อย่างเป็นราคา 584 บาท 75 สตางค์ การจ้างเหมาคงเป็นราคา 9,715 บาท 25 สตางค์ และระหว่างที่กำลังจัดการนี้อุปราชได้นำเงิน 8,610 บาท ไปฝากไว้ยังแบงก์สยามกัมมาจลประเภทรายวัน การก่อสร้างถ้ำและสูบน้ำทำแล้วเสร็จ เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2459 รวมเวลา 6 เดือน แบงก์ติดดอกเบี้ยยให้ 43 บาท รวมเป็น 8,643 บาท ยังขาดอยู่ 1,075 บาท 25 สตางค์ เงินที่ขาดนี้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเพิ่มเติมอีกเป็นอันครบจำนวน 9,715 บาท 25 สตางค์ อุปราชขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

กระทรวงธรรมการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยแล้ว

แจ้งความมา ณ วันที่ 27 พฤศจิกายน พระพุทธศักราช

2459

(ลงนาม) พระยารธรรมศักดิ์มนตรี จางวางเอก

เสนาบดี

²⁰ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 33, หน้า 2369, 9 ธันวาคม 2459.เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2557,เข้าถึงได้จาก

เดิม ๒๖ ฟา ๑๐๕๓ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๒๘๘

ด้วยได้ รับใบบอกจำทดวงเทศาภิบาล มณฑล กรุงเก่า ที่ ๒๓/๔๔๕๗
 ลงวันที่ ๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘ ว่า ครูแตนักเรียนโรงเรียนวัด
 สุวรรณาภิราม เมืองกรุงเก่า ได้บริจาคทรัพย์บำรุงโรงเรียน คือ
 พระห้วงครูใหญ่ ๑๔ บาท นายเป็ดองครู ๕ บาท ๕๐ สตางค์ พระยิม
 ครู ๕ บาท นายบุญนักเรียน ๒ บาท แดนนักเรียนที่บริจาคต่ำกว่า
 ๒ บาท ๑๒๐ คน เงิน ๕๕ บาท ๕๐ สตางค์ รวมเป็นเงิน ๙๐ บาท
 เงินรายนี้ครูใหญ่ได้รับไว้จัดซื้อโต๊ะเรียน กับเครื่องใช้ ในการสอน
 สำหรับโรงเรียนสิ้นเงิน ๙๐ บาท ผู้บริจาคทรัพย์ทั้งหลายขอพระราชทาน
 ถวายพระราชกุศล

กระทรวง ขรรคมการได้นำความกราบบังคมทูล พระกรุณา ทราบฝ่า
 ดของธุติพระบาท ทรงอนุโมทนาในส่วน กุศลนี้ด้วยแล้ว

กระทรวง ขรรคมการ

วันที่ ๙ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๘๘

(ตงนาม) เจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกร

เสนาบดี

ด้วยข้า ทดวง รักษา ราชการ เมือง นคร เขื่อน ชนธิ์ นำส่ง ราย
 งาน การ บำรุง วัด บาง หมู่บ้าน แพรก แขวง เมือง นคร เขื่อน ชนธิ์
 จำนวน ศก ๑๒๗ ซึ่ง นาย โทณ มรรคนายกยื่น มา นั้น มีข้อความ
 คึงแจ้ง ค่อไป นี้

ภาพที่ 8 ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 9 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 128

ด้วยได้รับใบบอกข่าวกลางเทศาภิบาล²¹ มณฑล กรุงเทพฯ ที่ 23/4457 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม ร.ศ.128 ว่า ครูแก่นักเรียนโรงเรียนวัดสุวรรณดารารามกรุงเทพฯ ได้บริจาคทรัพย์บำรุงโรงเรียน คือพระกวางครูใหญ่ 14 บาท นายเปลื้องครู 9 บาท 50 สตางค์ พระยานครู 5 บาท นายบุญนักเรียน 2 บาท แลนักเรียนที่บริจาคต่ำกว่า 2 บาท 120 คน เงิน 59 บาท 50 สตางค์ รวมเป็นเงิน 90 บาท เงินรายนี้ครูใหญ่ได้รับไว้จัดซื้อโต๊ะเรียน กับเครื่องใช้ในการสอนสำหรับโรงเรียนสิ้นเงิน 90 บาท ผู้บริจาคทรัพย์ทั้งหลายขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

กระทรวงธรรมการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงอรุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยแล้ว

กระทรวงธรรมการ

วันที่ 9 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 128

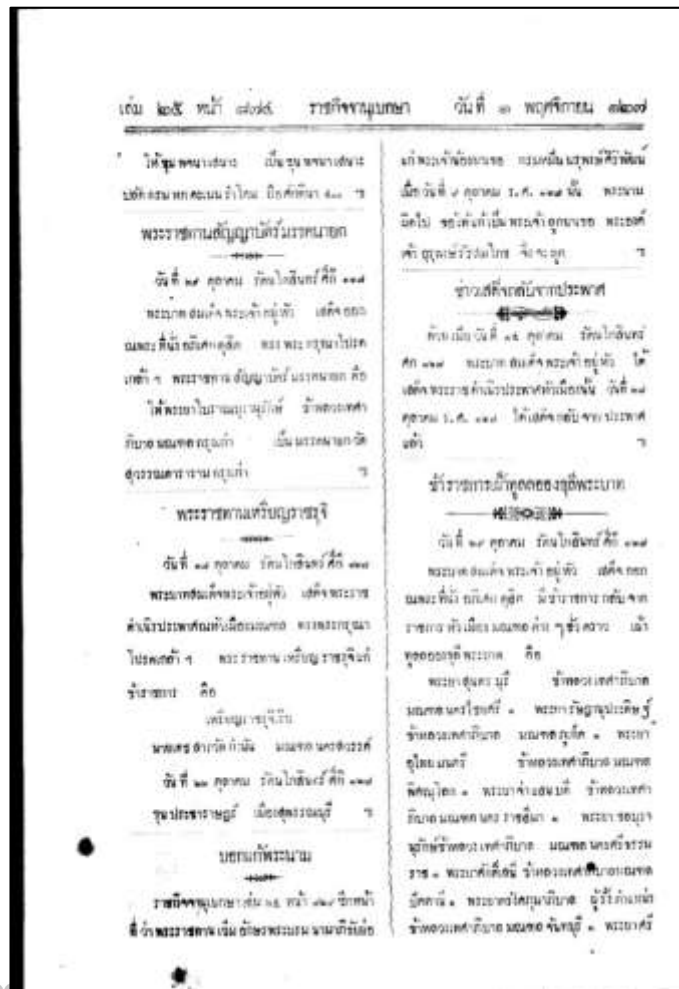
(ลงนาม) เจ้าพระยาวิชิตงษ์วุฒิไกร

เสนาบดี

²¹ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 26, หน้า 1053, 15 สิงหาคม 2454.เข้าถึงเมื่อ 19 ธันวาคม 2557,เข้าถึงได้จาก

http://www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/announce/search_result.jsp?SID=D15ECA2441D1F595505DF08712984DB2

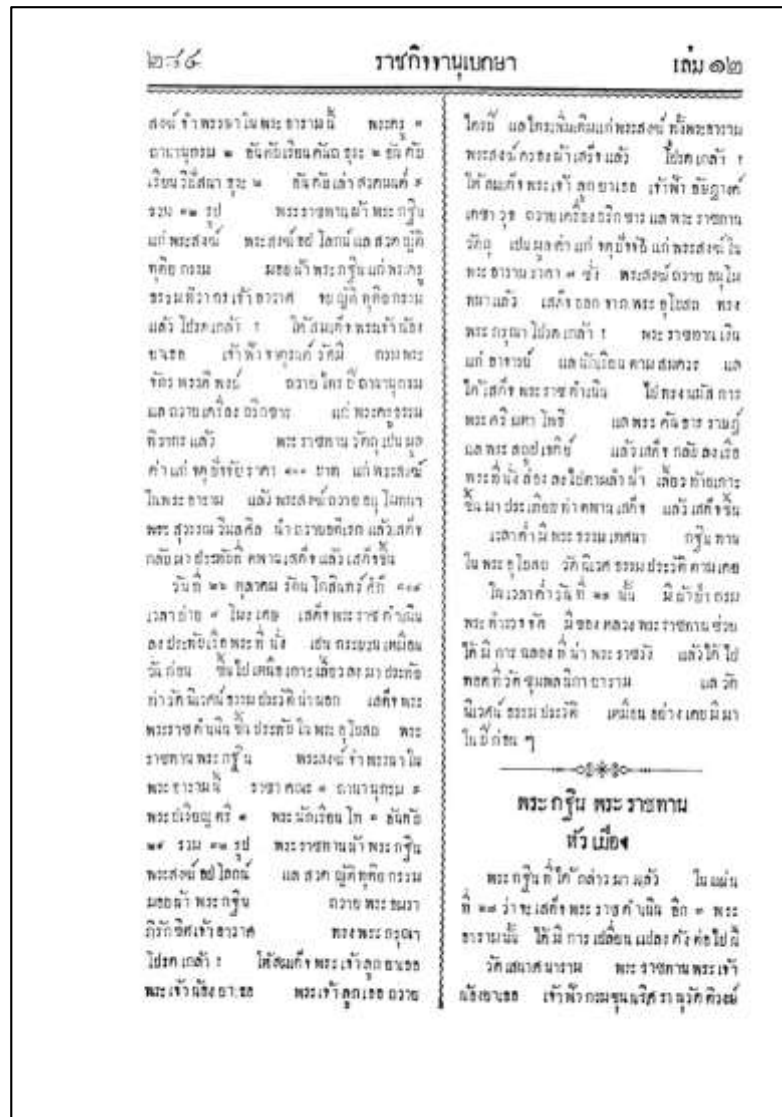
ภาพที่ 9 ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 29 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ศก 127

พระราชทานสัญญาบัตรมรรคนายก

วันที่ 29 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ศก 127²² พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร มรรคนายก คือ ให้พระยาโบราณยุรานุรักษ์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า เป็นมรรคนายกวิสุทธธรรดารามกรุงเก่า

²²ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 25, หน้า 874, 1 พฤศจิกายน 2453.เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2557,เข้าถึงได้จาก

http://www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/announce/search_result.jsp?SID=D15ECA2441D1F595505DF08712984DB2

ภาพที่ 10 ราชกิจจานุเบกษาไม่ระบุเดือน 2440

ภาพที่ 11 ราชกิจจานุเบกษาไม่ระบุเดือน 2440

พระกฐินพระราชทาน

หัวเมือง

พระกฐินที่ได้กล่าวมาแล้ว²³ ในแผ่นที่ 28 ว่าจะเสด็จพระราชดำเนิน อีก 3 พระอาราม นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

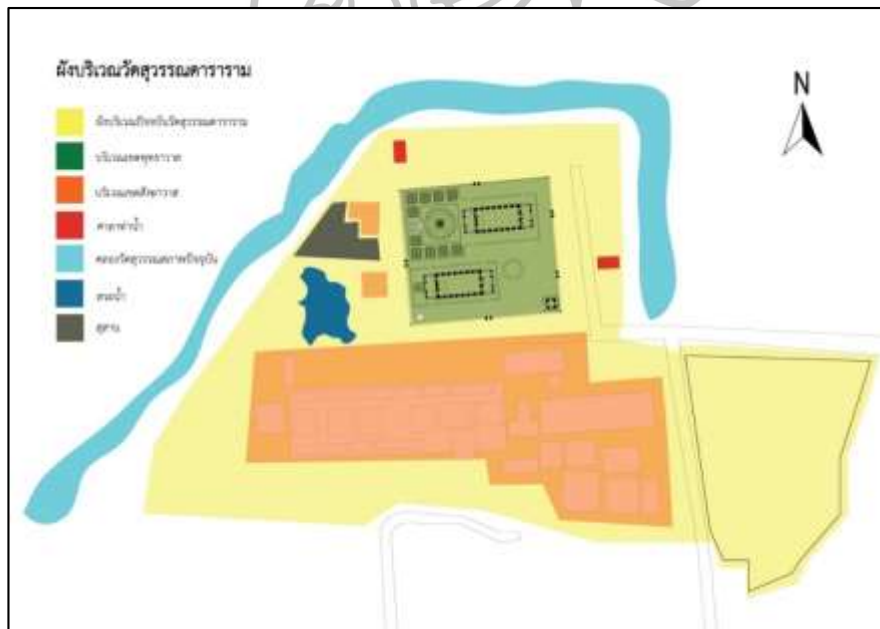
- วัดเสนาสนาราม พระราชทานพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์
- วัดสุวรรณดาราราม พระราชทานพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ
- วัดไชโย พระราชทานเจ้าพระยารัตนบดินทร์ ที่สมุหนายก

²³ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 12, หน้า 285, 29 ไม่ระบุเดือน 2440.เข้าถึงเมื่อ 21 ธันวาคม 2557,เข้าถึงได้จาก

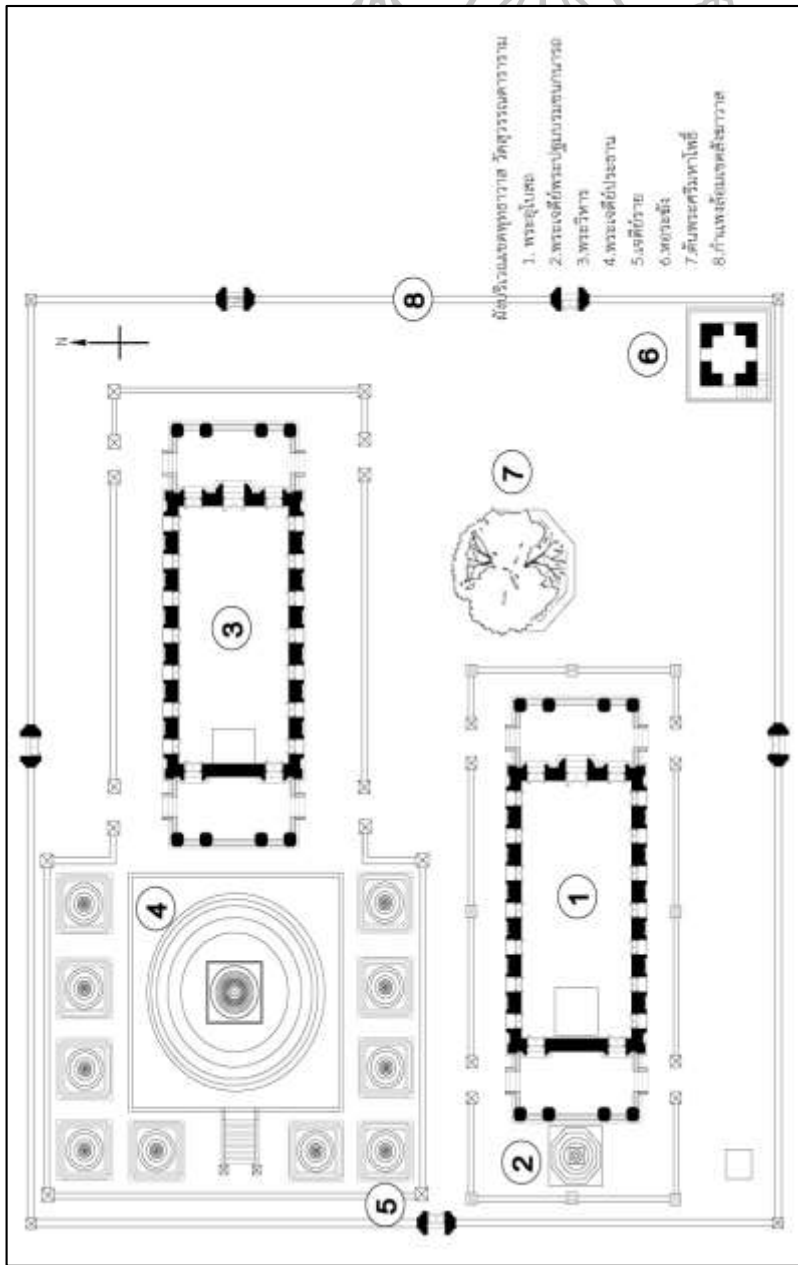
http://www.ratchakitcha.soc.go.th/RKJ/announce/search_result.jsp?SID=D1

บทที่ 3 สถาปัตยกรรม

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหารประกอบด้วยสองส่วนใหญ่คือ เขตพุทธาวาส และ เขตสังฆาวาส ซึ่งในการศึกษานี้จะเน้นถึงส่วนของเขตพุทธาวาสเป็นหลักในเขตพุทธาวาสนั้นประกอบด้วยอาคารเสนาสนะต่างๆคือ พระอุโบสถ พระเจดีย์บรรจุพระอัฐิพระปฐมบรมมหาชนก พระวิหารพระเจดีย์ประธาน เจดีย์รายรอบเจดีย์ประธานหอระฆังกำแพงแก้วรอบเขตพุทธาวาส ต้นพระศรีมหาโพธิ์พระอุโบสถ พระเจดีย์บรรจุพระอัฐิพระปฐมบรมมหาชนก พระวิหารพระเจดีย์ประธาน เจดีย์รายรอบเจดีย์ประธานหอระฆังกำแพงแก้วรอบเขตพุทธาวาส ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดของอาคารหลังต่างๆดังต่อไปนี้

ภาพที่ 12 ผังบริเวณปัจจุบันของวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร

ภาพที่ 13 แผนผังเขตพุทธทาส วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

พระอุโบสถ

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

แผนผังพระอุโบสถเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 9.95 ยาว 26.90 เมตร ผังประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนเฉลียงหน้า ส่วนภายในอาคาร ส่วนเฉลียงด้านหลัง และ กำแพงแก้วล้อมพระอุโบสถ ส่วนกำแพงแก้วพระอุโบสถนั้นมีความกว้าง 17.40 ยาว 38.60 เมตร

ภาพที่ 14 ภาพด้านหน้าของ พระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

ภาพที่ 15 ภาพด้านข้างของ พระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

รูปแบบอาคารแบ่งได้ตามองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมดังนี้

ฐานอาคาร

ฐานอาคารแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. ฐานเฉลียงด้านหน้า และด้านหลัง รูปแบบของฐานเฉลียงเป็นฐานปัทม์ลูกแก้ว ออกไปมีความโค้งแอ่นเล็กน้อยทั้งด้านสกัดและด้านยาว
2. ฐานอาคารส่วนเรือนั้นเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วออกไม่มีความโค้งแอ่นสำหรับเสาหรือตอก ท้องช้างแบบสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างชัดเจน

ภาพที่ 16 ภาพส่วนฐานเฉลียงด้านหน้าของพระอุโบสถ

ภาพที่ 17 ภาพส่วนฐานเรือนของพระอุโบสถ

เสา

เสาประกอบด้วย เสา 2 แบบ

1. เสาเฉลียงหน้าเป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่มีขนาดประมาณ 95 เซนติเมตร สีเสา
2. เสาตัวเรือนเป็นเสาติดผนังอยู่ในด้านยาวของอาคารมีทั้งหมด 8 เสา

บัวประดับเสา

บัวปลายเสาเฉลียงหน้าเป็นบัวย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ ประกอบด้วยลวดลายบัววง และส่วนล่างของบัววงนั้นเป็นกระจัง ส่วนตรงกลางของบัวปลายเสานั้นเป็นลูกแก้วประดับด้วยปูนปั้นลายประจํายามและกระจังตาอ้อย ส่วนเชิงของบัวนั้นเป็นบังคอสื่อประกอบด้วยลายกนกและลายกาบบัวเชิงเสาและบัวปลายเสา ประดับเสาติดผนังก็มีลวดลายเช่นเดียวกับเสาปลายเฉลียงหน้าเช่นกัน

ภาพที่ 18 ภาพบัวปลายเสาประดับเสาเฉลียงย่อมุมไม้สิบสอง

ภาพที่ 19 ภาพบัวปลายเสาติดผนัง

ภาพที่ 20 ภาพบัวเชิงเสาติดผนัง

ซุ้มประตู

ซุ้มประตูของพระโบสถ์แบ่งได้ 2 แบบ

1. ซุ้มประตูกลางทรงมณฑป

ซุ้มประตูมีความกว้าง 3.06 และสูงจากฐานถึงยอดประมาณ 7.21 เมตร องค์ประกอบของซุ้มประตูประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ลูกแก้วอกไก่หน้ากระดานประดับด้วยลายประจำยามก้ามปู บัวที่ฐานนั้นเป็นลายประจำยามก้ามปู เสาของซุ้มประตูประดับด้วยลายกาบพรหมศรที่เชิงเสาตรงกลางของเสาซุ้มประตูเป็นลายประจำยามขึ้นอยู่ระหว่างเสาย่อมุมไม้สิบสองส่วนบัวปลายเสาซุ้มมีลักษณะเช่นเดียวกับกับปลายเสาอาคาร ส่วนยอดซุ้มประตูประดับด้วยชั้นเชิงกลอน 9 ชั้น แต่ละชั้นเชิงกลอนประกอบซุ้มรังไก่ นาคปักและบราลี ส่วนยอดด้านบนเป็นบัวกลุ่ม 5 ชั้นต่อด้วยปลีต้นลูกแก้วและปลียอดไม่มีเม็ดน้ำค้าง ในส่วนของบานประตูเป็นบานเปิด 2 ข้างมีอกเสาดตรงกลางและกรอบเข็ดหน้า บานประตูประดับด้วยลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพที่ 21 ภาพด้านบนของซุ้มประตู

ภาพที่ 22 ภาพส่วนฐานของซุ้มประตู

ภาพที่ 23 ภาพลายทองฉลุฝ้าเพดานของซุ้มประตู

2. ชุมประตู่ทรงบันแถลง

เป็นชุมไม้ย่อมไม้แปดประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ประดับด้วยลายกระจัง บนเส้นลวดของชั้นฐานบัวคว่ำประดับลายบัวพันยักษ์หน้ากระดานประดับลายประจายามก้ามปู เสาของชุมบัวเชิงเสาชุมเป็นบัวจงกลและลูกแก้วอกไก่คั่นด้วยบัวคอเสื้อ ส่วนเสาตรงกลางประดับด้วยประจายามบัวปลายเสาชุมก็เป็นลายเช่นเดียวกับบัวลายเชิงเสา หน้ากระดานของบันแถลงชั้นที่ 1 ประดับลายประจายามก้ามปู มีนาคเป็นน 3 ตัวอยู่ 4 มุม ชั้นที่ 2 ของหน้าบันชุมเป็นลูกแก้วอกไก่ประดับด้วยนาคเป็นนทั้ง 4 มุมเช่นกัน ทั้งหน้ากระดานชั้น 1 และชั้น 2 ก็จะมีลักษณะพิเศษกว่าชุมบันแถลงที่อื่นๆ คือ มีเสารองรับหน้ากระดานและมีลักษณะของรอยระกาออกมารับนาคเป็นนทั้งหมด หน้ากระดานชั้นที่ 3 เป็นหน้ากระดานซึ่งรองรับหน้าบันแถลงประดับด้วยลายประจายามก้ามปู ส่วนหน้าบานของชุมเป็นหน้าบันแบบบันแถลง ประดับด้วยเครื่องลายที่มีนาคเป็นน ใบระกา ซ่อฟ้า ลายหน้าบันของชุมเป็นลายก้านขด ในส่วนของบานประตูก็ประกอบด้วยอกเลากรอบเข็ดหน้าปรับลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพที่ 24 ภาพชุมประตู่ทรงบันแถลงด้านข้างของชุมประตู่มณฑป

ภาพที่ 25 ภาพลวดลายที่หน้าบันของชุมประตู่บันแถลง

ซุ้มหน้าต่าง

เป็นซุ้มไม้ย่อมุมไม้แปดกว้าง 1.48 สูง 4.50 .เมตร ประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ประดับด้วยลายกระจัง บนเส้นลวดของชั้นฐานบัวคว่ำประดับลายบัวพันยักษ์หน้ากระดานประดับลายประจายามกำมปู เสาของซุ้มบัวเชิงเสาซุ้มเป็นบัววงกลและลูกแก้วอกไก่คั่นด้วยบัวคอเสื้อ ส่วนเสาตรงกลางประดับด้วยประจายามบัวปลายเสาซุ้มก็เป็นลายเช่นเดียวกับบัวลายเชิงเสา หน้ากระดานของบันแถลงชั้นที่ 1 ประดับด้วยลายประจายามกำมปู ตรงมุมเป็นนาคเปลื้องทั้ง 4 มุม ส่วนชั้นที่ 2 เป็นลูกแก้วอกไก่มีเสาประดับรองรับหน้าบันของซุ้มหน้าต่างเป็นทรงบันแถลงประดับด้วยเครื่องล่ายองมีนาคเปลื้อง ใบระกา ซ่อฟ้า ลายหน้าบันเป็นลายก้านขดในส่วนของบานหน้าต่างเป็นบานเปิด 2 ข้างมีกรอบซุ้มเป็นกรอบเซ็ดหน้าและกึ่งกลางของหน้าต่างเป็นอกเลาหลายประดับเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์เช่นเดียวกับซุ้มประตู

ภาพที่ 26 ภาพ ซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถ

ภาพที่ 27 ภาพลวดลายที่หน้าบันของซุ้มหน้าต่าง

หน้าบัน

หน้าบันเป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจกลายประธานของหน้าบันเป็นลายพระนารายณ์ทรงครุฑยุคนาคยีนอยู่บนฐานปัดลูกแก้วอกไก่ ส่วนลายพื้นหน้าบันเป็นลายกนกก้านขดปลายช่อก้านขดแกะสลักเป็นลายเทพพนมอยู่ในกรอบซุ้มทรงพุ่มข้าวบิณฑ์มีเทพพนมทั้งหมด 15 องค์ ลวดลายนั้นเป็นแบบสมมาตรอยู่ในกรอบสามเหลี่ยมเกือบด้านเท่า

ภาพที่ 28 ภาพหน้าบันด้านหน้าพระอุโบสถ

ภาพที่ 29 ภาพหน้าบันด้านหลังของพระอุโบสถ

เครื่องลายอง

เครื่องลายองมุกหน้าเป็นเครื่องลายองที่ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และนาคสะดุ้ง 1 ครั้งส่วนหลังคาซ้อนบนเป็นแบบรอยระกาประกอบด้วยหางหงส์ ใบระกา ช่อฟ้า

ภาพที่ 30 ภาพเครื่องลายองของหลังคาคลุมเฉลียง ภาพที่ 31 ภาพรอยระกาของหลังคลุมส่วนเรือน

ภาพที่ 32 ภาพรอยระกาส่วนของหลังคาปีกนกและนาคปักที่ปีกนกของเฉลียง

คันทวย

คันทวยมี 2 แบบ คือ

1. คันทวยที่มุมของเฉลียงหน้าพระอุโบสถเป็นคันทวยที่ค่อนข้างที่ยืดออกไป ค่อนข้างมากตามแนวของตัวรับหลังคา ส่วนประกอบของคันทวยนั้นประกอบด้วยส่วนล่างของคันทวยเป็นลายกระจังประกอบด้วยลายกนกกรองรับหัวนาคสามเศียรด้านข้างของนาคเป็นลายกนกสามตัว ส่วนฐานของคันทวยเป็นกาบขนาดใหญ่เป็นลายประจายามประกอบกัน ด้านบนเป็นลายกนกในส่วนของตัวคันทวยแบ่งช่องเป็น 3 ช่องด้วยลายประจายาม ปลายหางของคันทวยก็เป็นลายกนกที่แบ่งตัวลายอย่างละเอียดและลักษณะเฉพาะของคันทวยอุโบสถของวัดสุพรรณดารารามนี้จะมีลายกนกขดพันเกี่ยวไปตามคันทวยที่สลักลวดลายแบบลอยตัวและมีความโปร่งมาก

2. เป็นคันทวยที่อยู่ตรงเสาติดผนังด้านยาวของพระอุโบสถมีลักษณะรายละเอียดและองค์ประกอบเหมือนกับคันทวยที่มุมเฉลียง

ภาพที่ 33 ภาพคันทวยที่มุมเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง

ภาพที่ 34 ภาพคันทวยที่ผนังด้านข้าง

ฝ่าเพดาน

ฝ่าเพดานเป็นดาวเพดานสลักด้วยไม้ดาวเพดานนั้นประกอบด้วยผังสี่เหลี่ยมพื้นผ้ามีดาวเพดานประกอบเป็นชุด 4 ชุด ตามแนวซื่อด้านสกัดแต่ละชุดของดาวเพดานก็จะประกอบด้วยค้ำควมมูมอยู่ในรูปกรอบสามเหลี่ยมด้านเท่าภายในกรอบสามเหลี่ยมเป็นลายกระจังประกอบกับลายกนกภายในกรอบนั้น ส่วนดาวประธานเป็นดาวซ้อนกันสามชั้น ชั้นที่ 1 ติดกับฝ่าเพดานมีแฉกทั้งหมด 10 แฉก ชั้นที่ 2 มี 10 แฉก ส่วนชั้นที่ 3 ก็มี 10 แฉกเช่นกัน และชั้นสุดท้ายของดาวประธานทำเป็นรูปวงกลมมีกลีบคล้ายดอกไม้อยู่ตรงฐาน บริเวณโดยรอบดาวประธานมีดอกจอกล้อมทั้งหมด 12 ดอก ทั้งนี้ดาวเพดานประธานถูกล้อมด้วยกรอบเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในกรอบย่อมุมไม้สิบสอง บริเวณแนวเส้นลวดด้านในและด้านนอกสลักลายกระจังเป็นแถวตลอดแนว ด้านนอกของรอบย่อมุมประกอบด้วยดอกจอกขนาดใหญ่ที่มุมประธานทั้ง 4 และดอกรองมีดอกจอกล้อมรอบอีก 16 ดอก ล้อมรอบกรอบย่อมุมนั้นซึ่งดาวเพดานทั้งหมดนั้นประดับระหว่างที่ว่างของซื่อภายในพระอุโบสถทั้ง 7 ห้องเสา รวมทั้งหมด 28 ของกรอบดาวเพดานในส่วนประดับตกแต่งฝ่าเพดานนี้จะรวมไปถึงการประดับตกแต่งที่ซื่อประธานด้วยซึ่งมีการประดับตกแต่งด้วยการแกะสลักไม้เป็นลายกรายเชิงที่ส่วนปลายของซื่อบนพื้นสีน้ำตาลเข้มลงรักปิดทองและส่วนกลางนั้นประดับเป็นลายประจำยามก้านแย่งพื้นสีแดงลงรักปิดทอง

ภาพที่ 35 ดาวเพดานภายในพระอุโบสถ

พนักกระเบื้องและบันได

เป็นพนักกระเบื้องเป็นพนักที่อยู่ด้านหน้าและด้านข้างของเฉลียง ซึ่งในส่วนขอด้านหน้านั้น แบ่งเป็น 3 ช่วง ตามห้องเสาเป็นบัวหลังเจียดตรงราวระเบียง ส่วนด้านล่างเป็นบัวหงายส่วนพนักด้าน ข้างนั้นจะเป็นช่องสำหรับบันไดขึ้นมีพลิงที่อยู่ด้านข้างซึ่งมีบันได 5 ชั้น พนักกระเบื้องส่วนนี้ไม่มีเสา หัวเม็ดคั้นเป็นเพียงแต่ช่องทางเข้าแบบเรียบง่ายเนื่องจากช่องบันไดค่อนข้างเล็ก จึงอาจจะไม่สามารถ ทำเสาที่มุมบันไดทางขึ้นได้

ภาพที่ 36 ภาพพลิงที่บันไดของเฉลียงด้านหน้า

ภาพที่ 37 ภาพพนักกระเบื้องของเฉลียงพระอุโบสถ

โครงสร้างของหลังคาพระอุโบสถ

โครงสร้างของพระอุโบสถจากส่วนฐานถึงตัวเรือนเป็นการก่อแบบผนังรับน้ำหนักตามแบบแผนโครงสร้างอาคารอย่างการก่ออิฐถือปูนแบบโบราณที่สืบต่อกันมา ในส่วนโครงสร้างของหลังคาเป็นหลังคาที่สร้างด้วยเครื่องไม้หลังคาซ้อน 2 ชั้น ชั้นบนนั้นค่อนข้างจะชันชิดกับชั้นล่างมาก โครงสร้างประกอบด้วย ระบบช่อประกอบด้วยช่อเอกรองรับเสาดักตาต่อด้วยช่อโทรับเสาดักตาอีกชั้นหนึ่งซึ่งขึ้นไปรับอกไก่ด้านบน ในส่วนโครงสร้างด้านยาวของหลังคาเป็นโครงสร้างแบบผสมระหว่างระบบจันทันกับระบบตักตาเห็นได้จากแปที่หน้าบ้านสลับกันระหว่างแปในแนวตะแคงและแปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนหลังคาด้านเฉลียงนั้นมีช่อที่อยู่ในแนวขวางกับช่อเอกรส่วนเรือน รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดชมีความเห็นว่าควรจะเรียกชื่อประเภทนี้ว่า “ช่อเฉลียง”

ภาพที่ 38 ภาพโครงสร้างของหลังคาเฉลียงพระอุโบสถ

เสมาและฐานเสมา

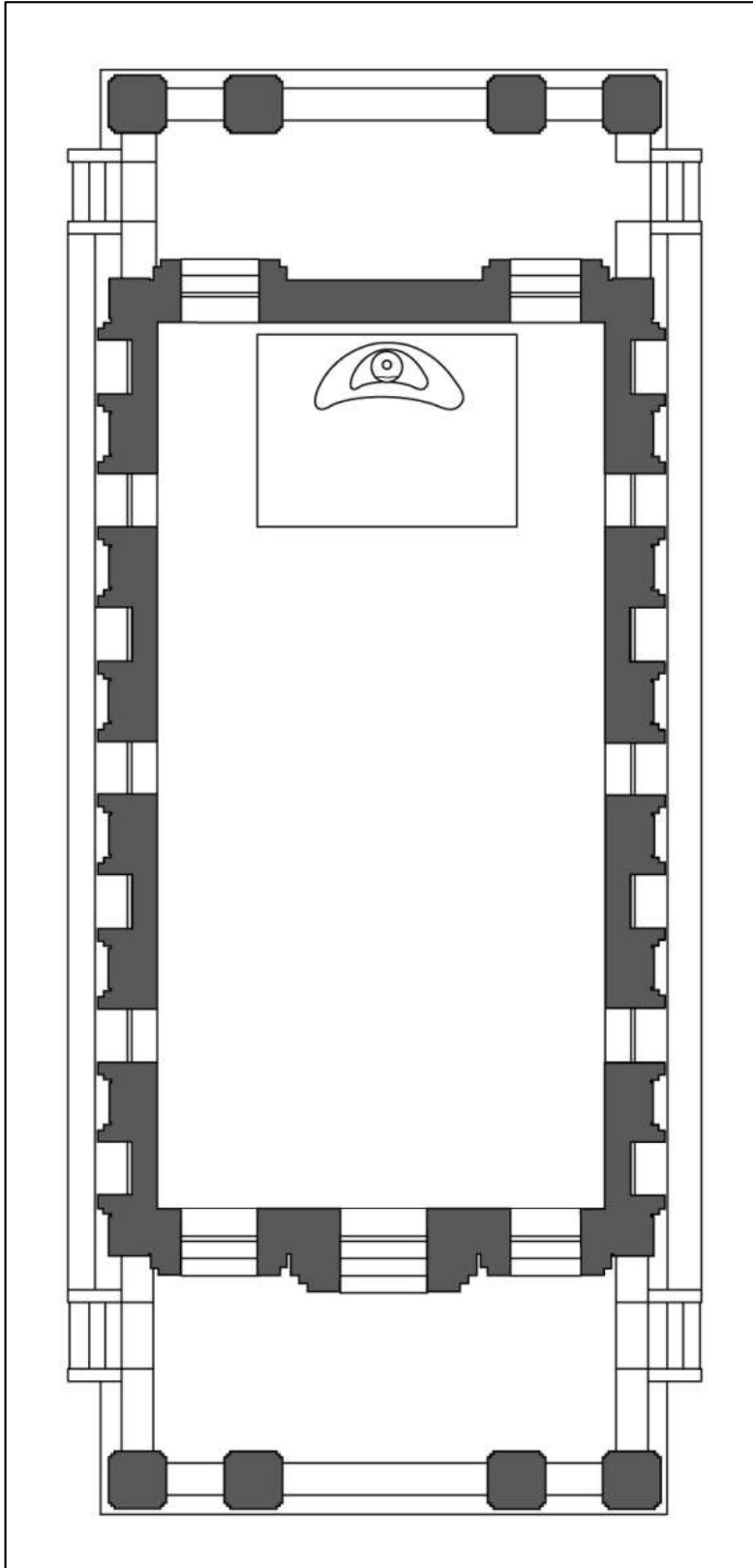
เสนานั้นเป็นเสมาหินแกะสลักตามอย่างรูปแบบที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นเสมาแบบนั่งแท่นประกอบด้วยส่วนล่างของเสมาเป็นรูปหัวนาคสามหัว ตรงกลางใบเสมาสลักเป็นเส้นแนวตั้ง มีทับทรวงรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ตรงกึ่งกลางส่วนยอดของใบเสมาเป็นยอดมีลายกระจังประดับสามแฉก ส่วนของฐานนั้นประกอบด้วยฐานบัวคว่ำรองรับฐานเขียง 1 ชั้นต่อด้วยฐานสิงห์ บัวลูกแก้วอกไก่ ยึดท้องไม้รับบัวกลุ่มสี่เหลี่ยมเพื่อบรรจุใบเสมา

ภาพที่ 39 ภาพฐานเสมาและใบเสมา

ภาพที่ 40 ภาพใบเสมาหินตั้งบนฐาน

ภาพลายเส้นสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

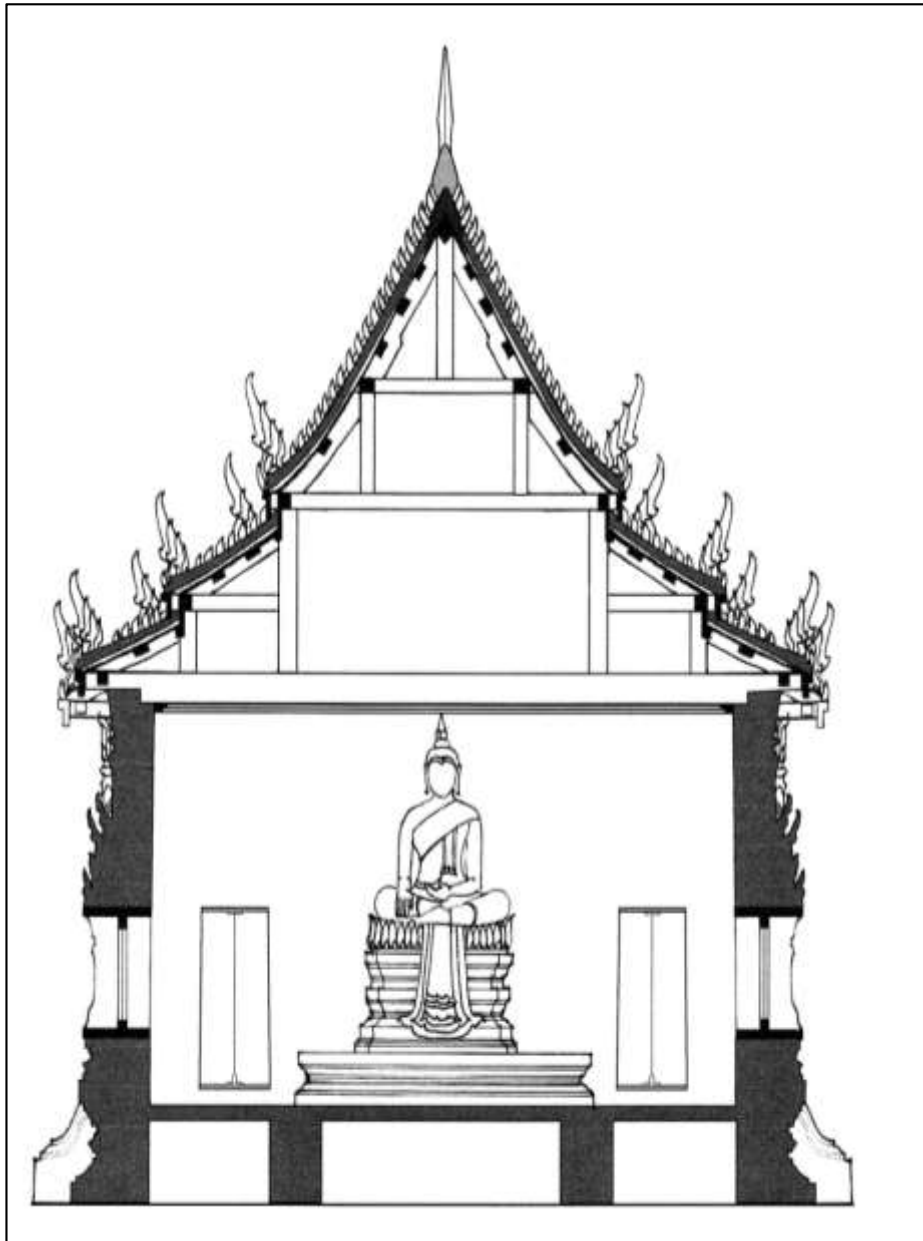
ภาพที่ 41 แผนผังพระอุโบสถ

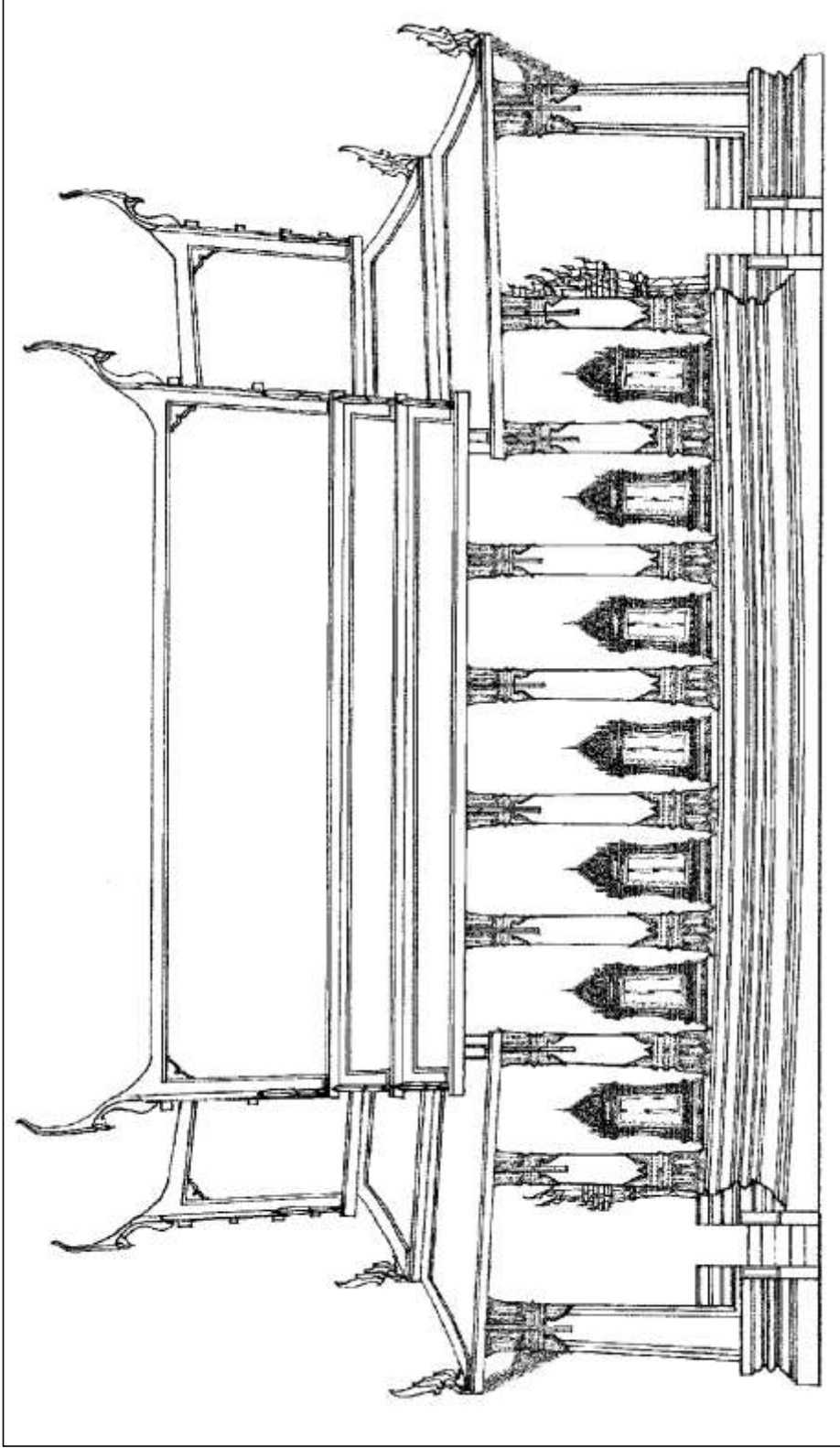
ภาพที่ 42 ภาพลายเส้นด้านหน้าพระอุโบสถ

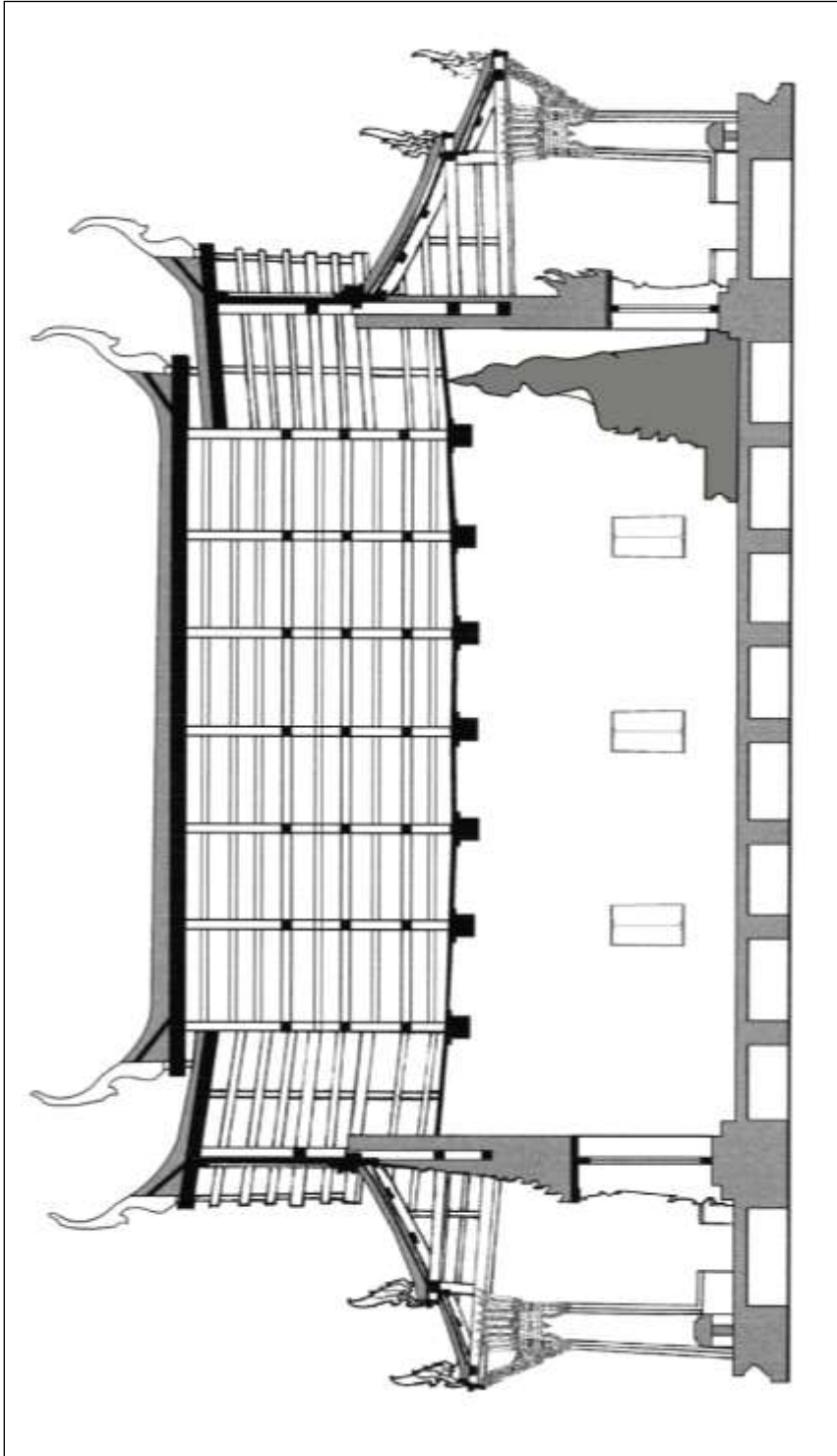
ภาพที่ 43 ภาพลายเส้นด้านหลังพระอุโบสถ

ภาพที่ 44 ภาพลานเส้น รูปตัดกลางพระอุโบสถ

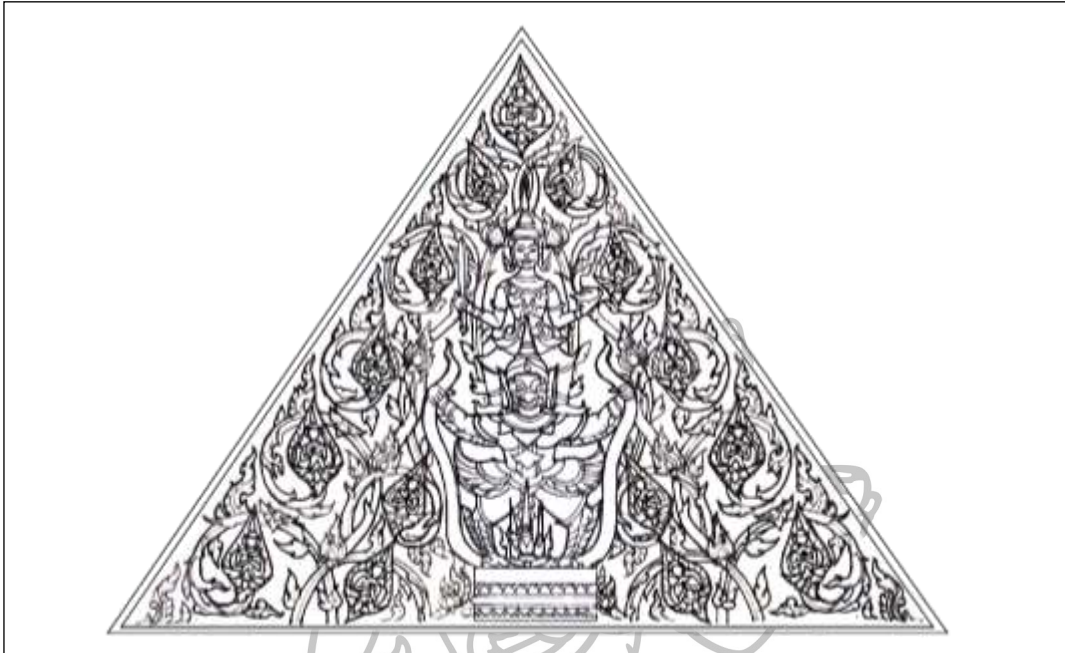

ภาพที่ 45 ภาพลานเส้นรูปด้านยาวพระอุโบสถ

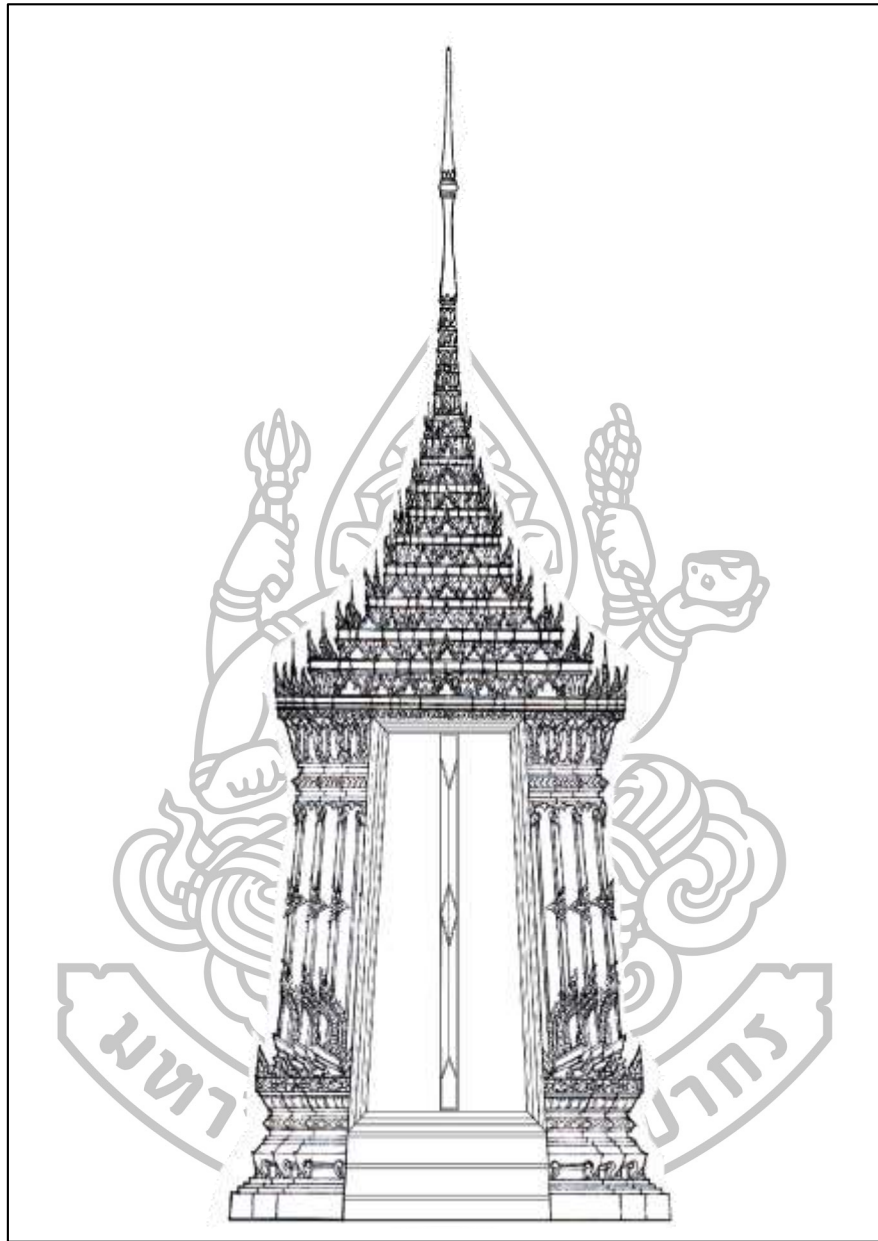
ภาพที่ 46 ภาพลายเส้น รูปตัดด้านยาวประอุโบสถ

องค์ประกอบและส่วนประดับสถาปัตยกรรม พระอุโบสถ

ภาพที่ 47 ภาพลายเส้นหน้าบันพระอุโบสถ

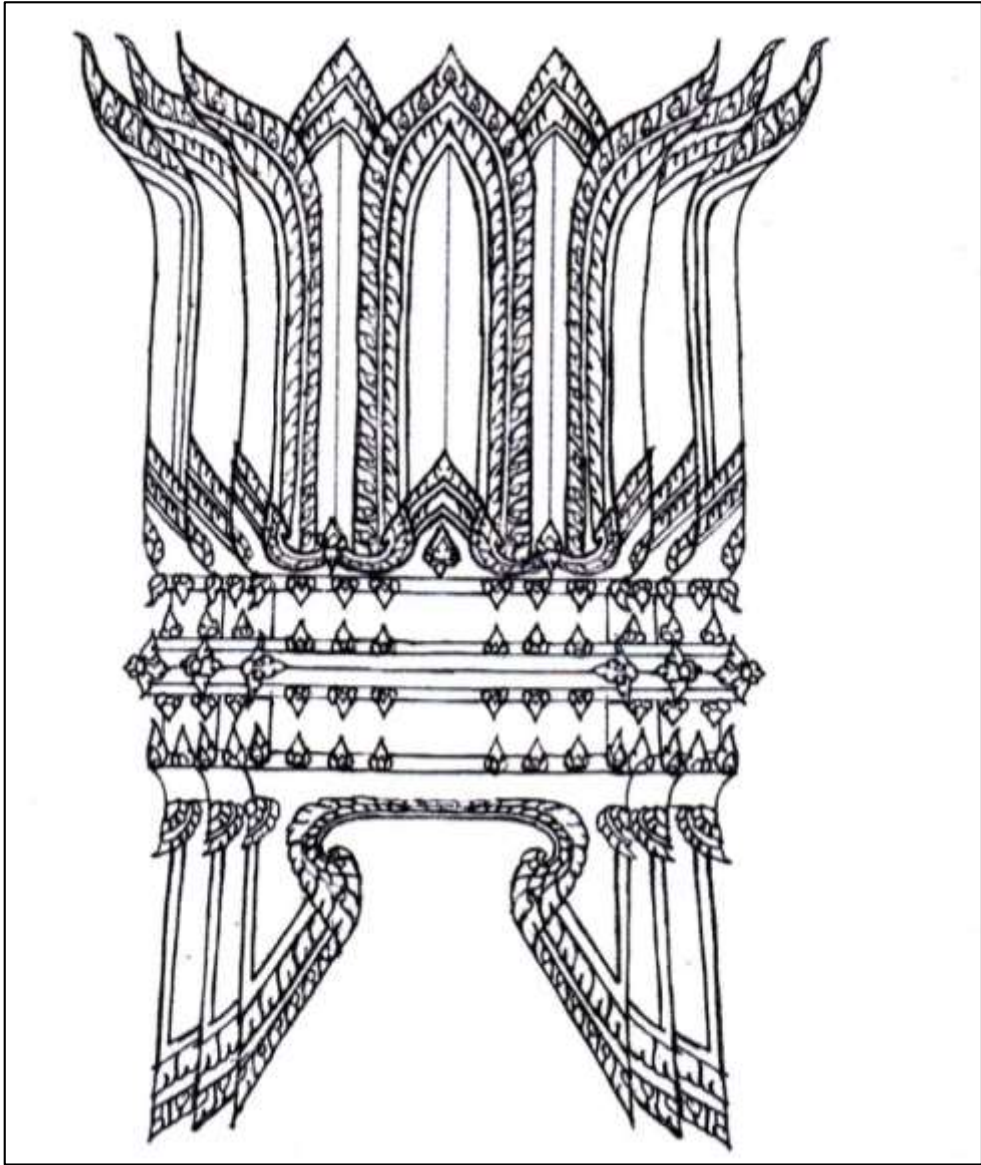

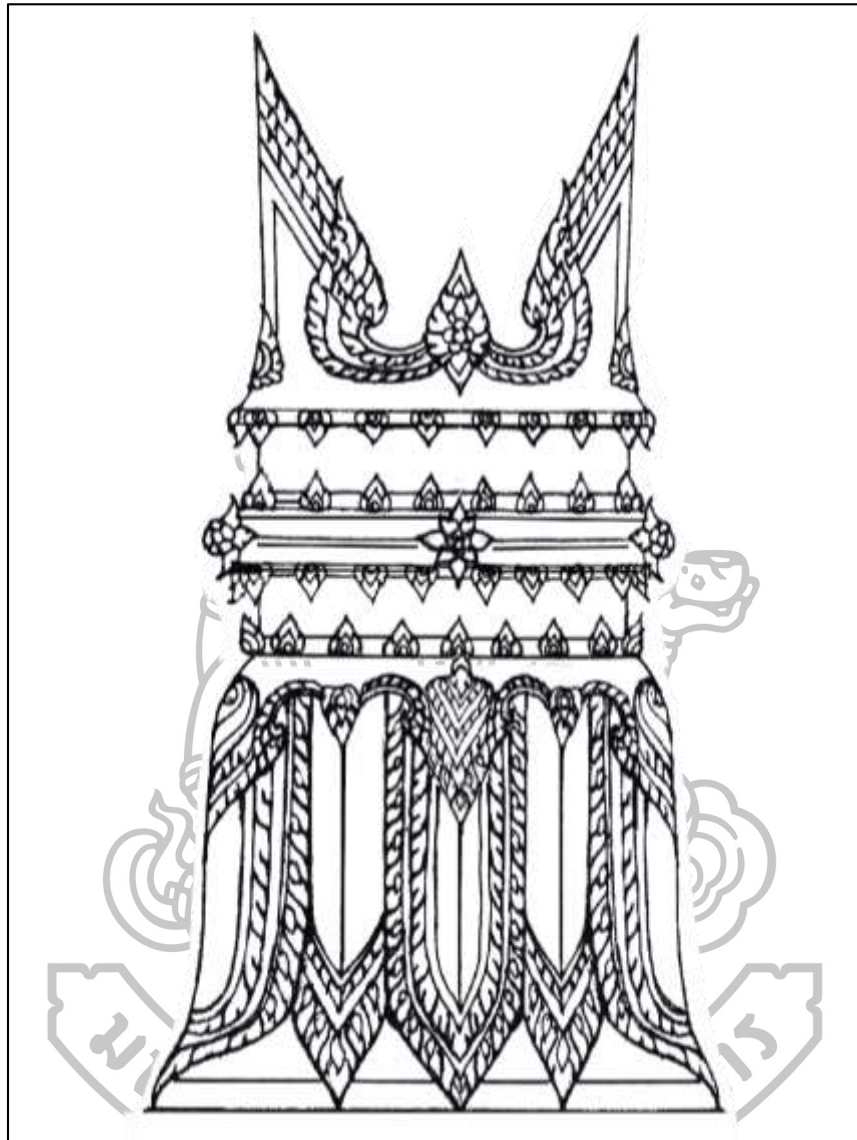
ภาพที่ 48 ภาพลายเส้นประตู่ทรงมณฑปของพระอุโบสถ

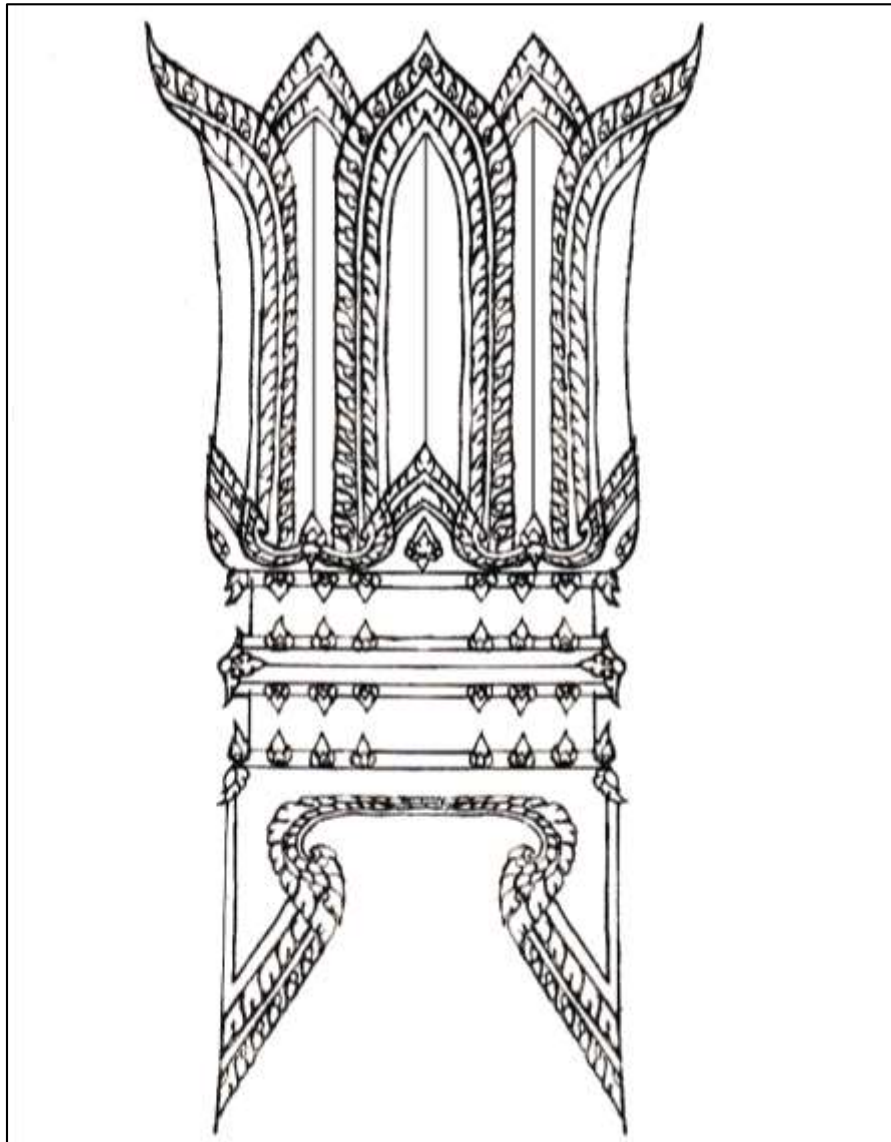
ภาพที่ 49 ภาพลายเส้นประตูข้างทรงบันแถลงของพระอุโบสถ

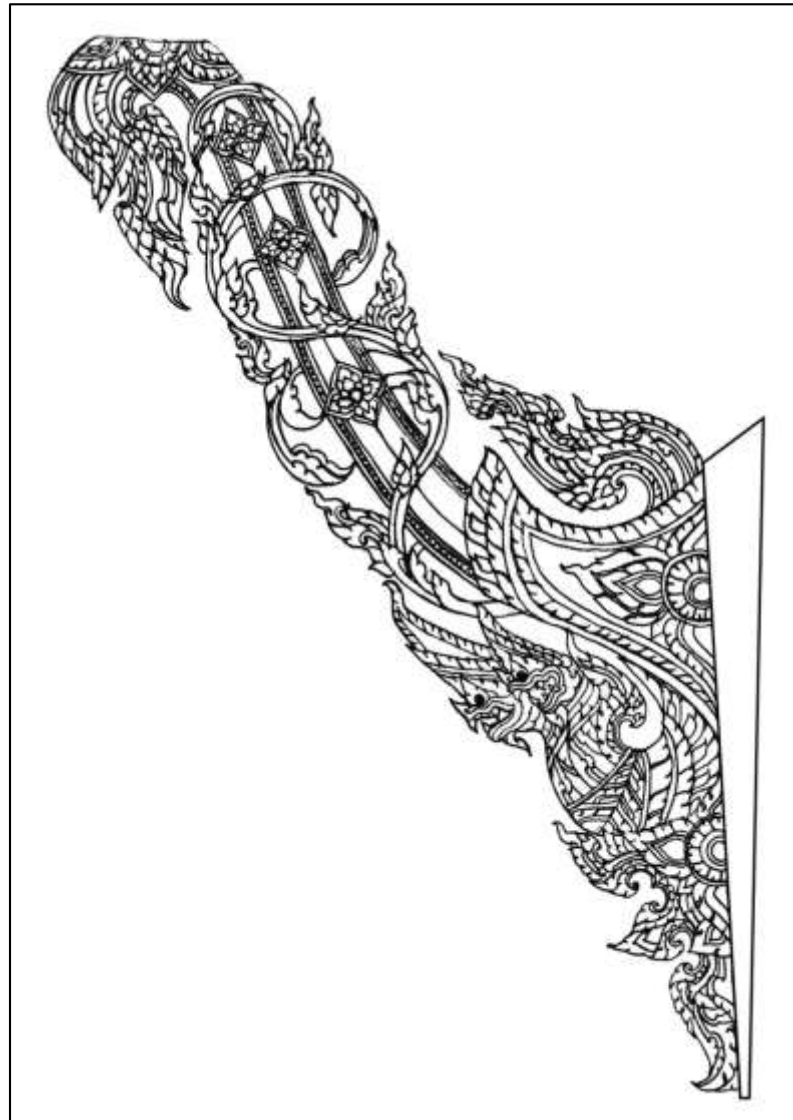
ภาพที่ 50 ภาพลายเส้นบัวประดับเสาย่อมุมที่เฉลียงด้านหน้าและด้านหลังของพระอุโบสถ

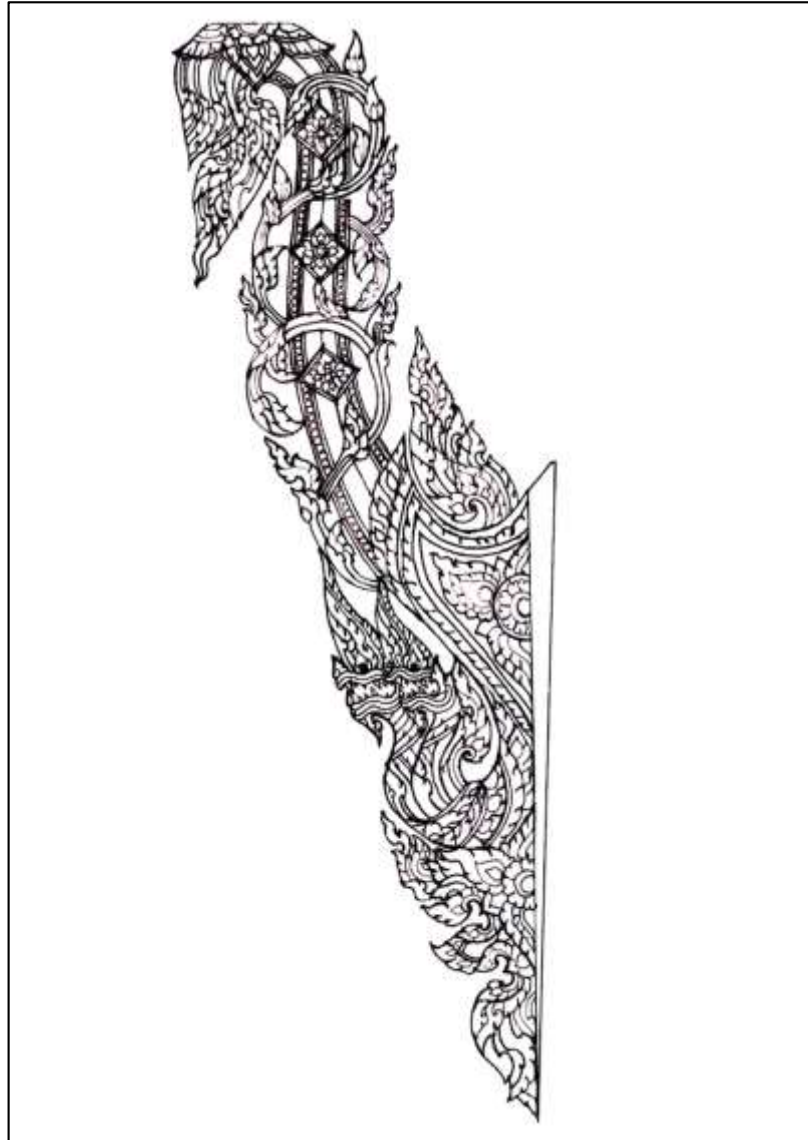
ภาพที่ 51 ภาพลายเส้นบัวประดับเสาดัดผนังพระอุโบสถ

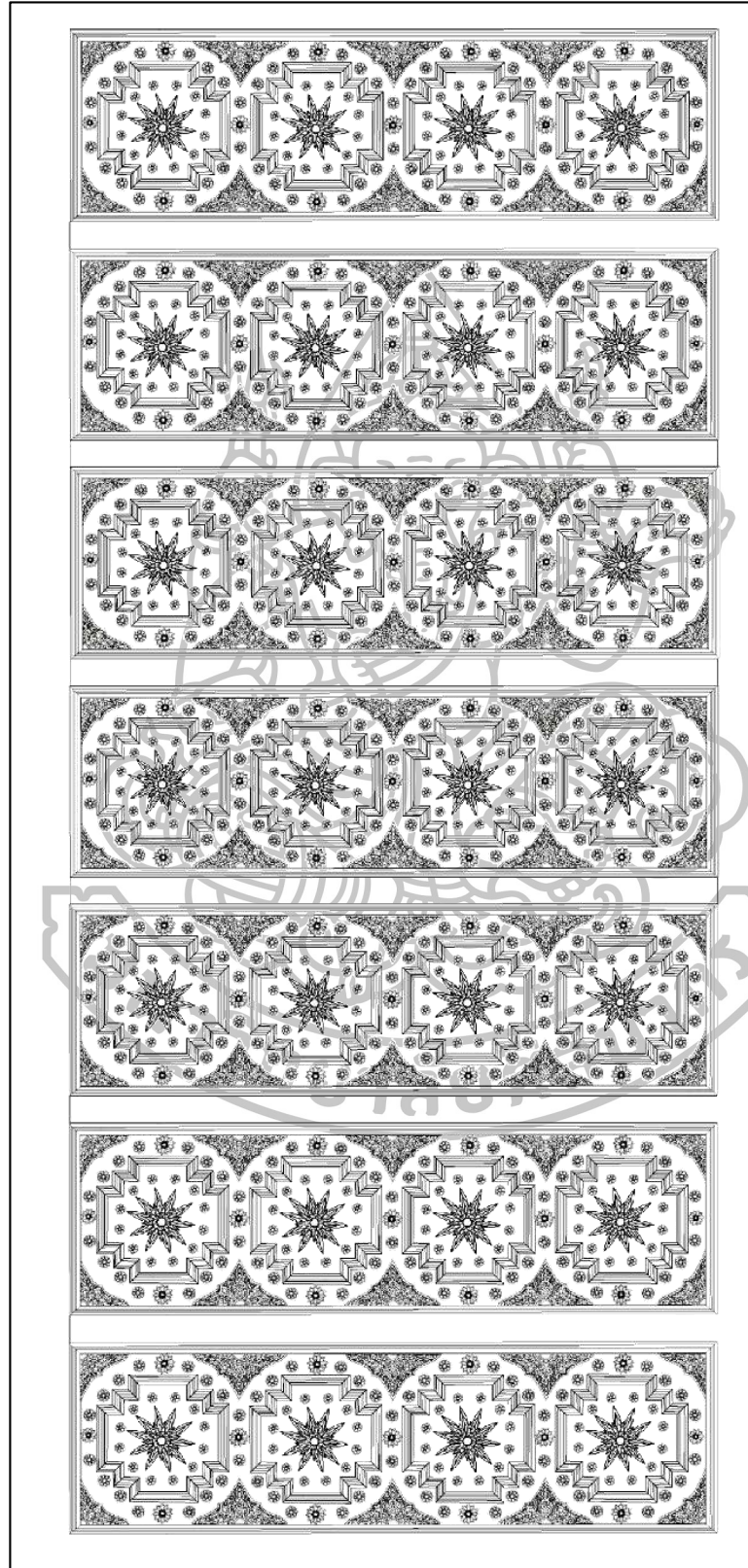
ภาพที่ 52 ภาพลายเส้นบัวประดับเชิงเสาติดผนังพระอุโบสถ

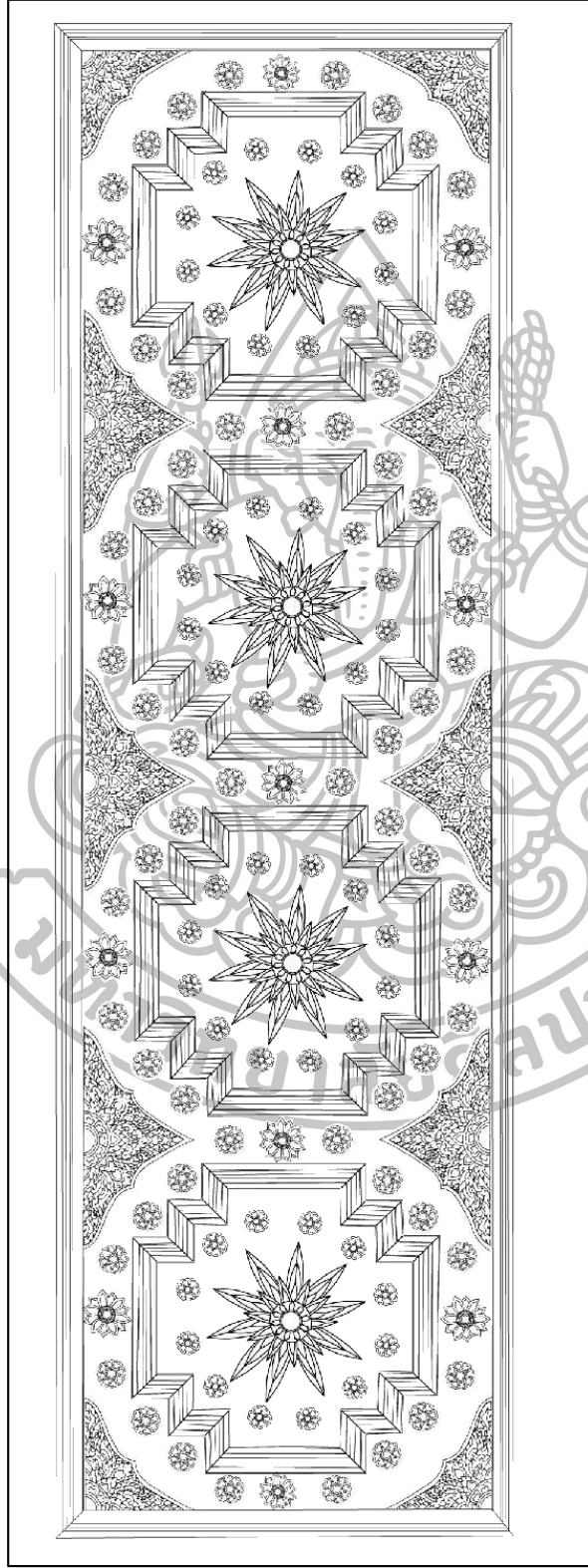
ภาพที่ 53 ภาพลายเส้นคันทวยด้านเฉียงพระอุโบสถ

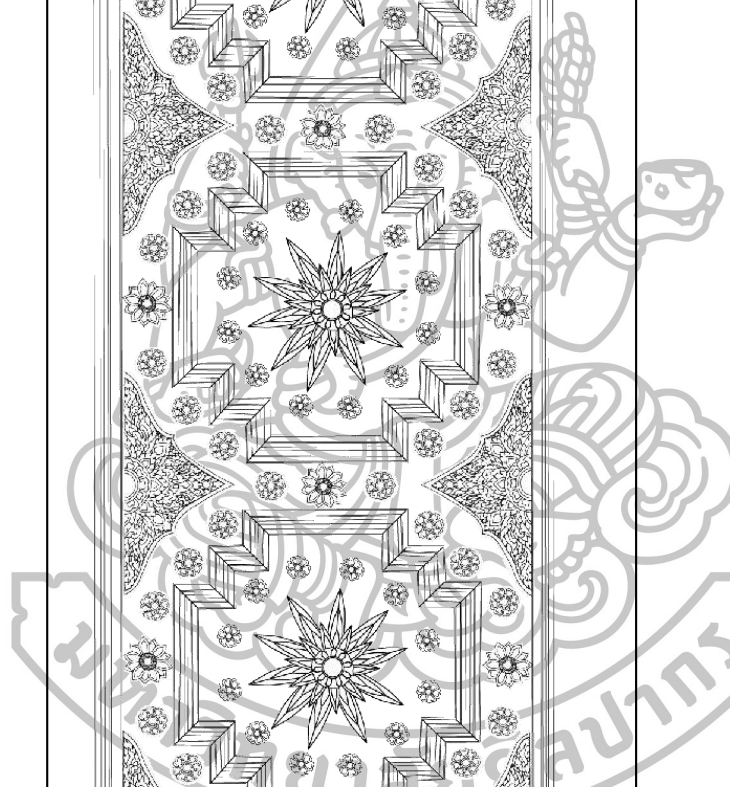
ภาพที่ 54 ภาพลายเส้นคันทวยที่เสาดัดผนังด้านข้างพระอุโบสถ

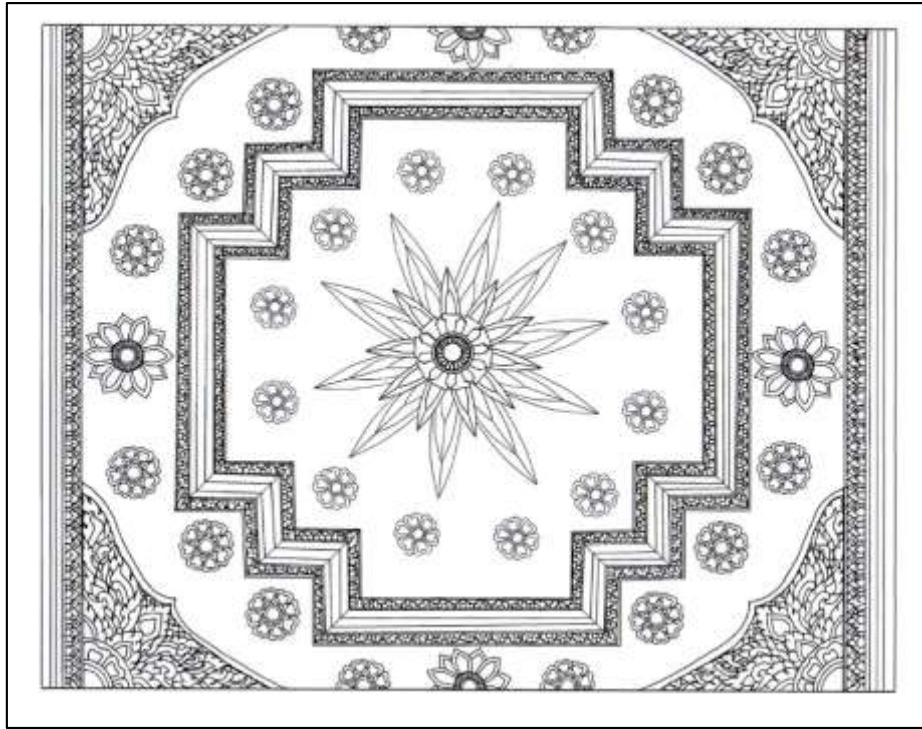

ภาพที่ 55 ภาพลายเส้นฝังฝ้าเพดานภายในพระอุโบสถ

ภาพที่ 56 ภาพถ่ายเส้นแสดงกรของดาวเพดานทั้งสี่กรอบด้านขวาพระอุโบสถ

ภาพที่ 57 ภาพลายเส้นแสดงรายละเอียดและสวดลายของดาวเพดาน

พระวิหาร

แผนผังของพระวิหารเป็นแผนผังสี่เหลี่ยมพื้นผ้ากว้าง 9.20 ยาว 27.10 เมตร ประกอบด้วยด้านสกัด 3 ห้องเสาด้วย 7 ห้องเสาและเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง

รูปแบบอาคารเป็นอาคารทรงโรงสดมมุขด้านหน้าและด้านหลังเป็นอาคารแบบไทยประเพณีซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบทาสถาปัตยกรรมคล้ายกับพระอุโบสถ

ภาพที่ 58 ภาพด้านหน้าของพระวิหาร

ภาพที่ 59 ภาพด้านข้างของพระวิหาร

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ฐานอาคาร

ฐานอาคารของพระวิหารแบ่งเป็น 2 แบบคือ ฐานเฉลียงหน้าและหลังเป็นฐานปัทม์ส่วนฐานเรือนเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่

ภาพที่ 60 ภาพฐานเฉลียงด้านหน้าพระวิหาร

ภาพที่ 61 ภาพฐานด้านยาวของพระวิหาร

บัวประดับเสา

บัวปลายเสาเฉลียงหน้าเป็นบัวย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ ประกอบด้วยลวดลายบัวแวง และส่วนล่างของบัวแวงนั้นเป็นกระจัง ส่วนตรงกลางของบัวปลายเสานั้นเป็นลูกแก้วประดับด้วยปูนปั้นลายประจํายามและกระจังตาอ้อย ส่วนเชิงของบัวนั้นเป็นบังคอสื่อประกอบด้วยลายกนกและลายกาบบัวเชิงเสาและบัวปลายเสา ประดับเสาดัดผนังก็มีลวดลายเช่นเดียวกับเสาปลายเฉลียงหน้าเช่นกัน

ภาพที่ 62 ภาพบัวปลายเสาอ่อมุมไม้สิบสองที่เฉลียงพระวิหาร

ภาพที่ 63 ภาพบัวปลายเสาดัดผนังด้านข้างของพระวิหาร

ภาพที่ 64 ภาพบัวเชิงเสาดัดผนังด้านข้างพระวิหาร

ชุ่มประตู่และชุ่มหน้าต่าง

1. ชุ่มประตู่กลางทรงมณฑป

ชุ่มประตู่มีความกว้าง 2.43 และสูงจากฐานชุ่มถึงยอดประมาณ 7.89 เมตร องค์ประกอบของชุ่มประตู่ประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ลูกแก้วอกไก่หน้ากระดานประดับด้วยลายประจายามกำมปู บัวที่ฐานนั้นเป็นลายประจายามกำมปู เสาของชุ่มประตู่ประดับด้วยลายกาบพรหมศรที่เชิงเสา ตรงกลางของเสาชุ่มประตู่เป็นลายประจายามขึ้นอยู่ระหว่างเสาย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนบัวปลายเสาชุ่มมีลักษณะเช่นเดียวกับปลายเสาอาคาร ส่วนยอดชุ่มประตู่ประดับด้วยชั้นเชิงกลอน 9 ชั้น แต่ละชั้นเชิงกลอนประกอบชุ่มรังไก่ นาคปักและบราลี ส่วนยอดด้านบนเป็นบัวกลุ่ม 5 ชั้นต่อด้วยปลีตันลูกแก้วและปลียอดไม้มีเม็ดน้ำค้าง ในส่วนของบานประตู่เป็นบานเปิด 2 ข้างมีอกเลาตรงกลางและกรอบเข็ดหน้า บานประตู่ประดับด้วยลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพที่ 65 ภาพส่วนเสาและยอดของซุ้มประตูทรงมณฑป

ภาพที่ 66 ภาพส่วนฐานของซุ้มประตูกลางของพระวิหาร

2. ชุ่มประตู่ทรงบันแถลง

เป็นชุ่มไม้ย่อมุมไม้แปดประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ประดับด้วยลายกระจัง บนเส้นลวดของชั้นฐาน

บัวคว่ำประดับลายบัวพันยักษ์หน้ากระดานประดับลายประจายามก้ามปู เสาของชุ่มบัวเชิงเสาชุ่มเป็นบัววงกลและลูกแก้วอกไก่คั่นด้วยบัวคอเสื้อ ส่วนเสาดตรงกลางประดับด้วยประจายาม

บัวปลายเสาชุ่มก็เป็นลายเช่นเดียวกับบัวลายเชิงเสา หน้ากระดานของบันแถลงชั้นที่ 1 ประดับลายประจายามก้ามปู มีนาคเป็นอน 3 ตัวอยู่ 4 มุม ชั้นที่ 2 ของหน้าบันชุ่มเป็นลูกแก้วอกไก่ประดับด้วยนาคเป็นอนทั้ง 4 มุมเช่นกัน ทั้งหน้ากระดานชั้น 1 และชั้น 2 ก็จะมีลักษณะพิเศษกว่าชุ่มบันแถลงที่อื่นๆ คือ มีเสารองรับหน้ากระดานและมีลักษณะของรวยระกาออกมารับนาคเป็นอนทั้งหมด หน้ากระดานชั้นที่ 3 เป็นหน้ากระดานซึ่งรองรับหน้าบันแถลงประดับด้วยลายประจายามก้ามปู ส่วนหน้าบานของชุ่มเป็นหน้าบันแบบบันแถลง ประดับด้วยเครื่องลำยองที่มีนาคเป็นอน ไบระกา ซ่อฟ้า ลายหน้าบันของชุ่มเป็นลายก้านขด ในส่วนของบานประตูก็ประกอบด้วยอกเลากรอบเข็ดหน้าปรับลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ภาพที่ 67 ภาพชุ่มประตู่ทรงบันแถลงด้านข้างประตูกลาง

ภาพที่ 68 ภาพหน้าบ้านของซุ้มประตูทรงบันแถลง

ซุ้มหน้าต่าง

เป็นซุ้มไม้ย่อมุมไม้แปดกว้าง 1.82 สูง 3.83 เมตร ประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ประดับด้วยลายกระจัง บนเส้นลวดของชั้นฐาน

บัวว่าประดับลายบัวพันยักษ์หน้ากระดานประดับลายประจายามก้ามปู เสาของซุ้มบัวเชิงเสาซุ้มเป็นบัวจงกลและลูกแก้วอกไก่คั่นด้วยบัวคอเสื้อ ส่วนเสาตรงกลางประดับด้วยประจายาม

บัวปลายเสาซุ้มก็เป็นลายเช่นเดียวกับบัวลายเชิงเสา หน้ากระดานของบันแถลงชั้นที่ 1 ประดับด้วยลายประจายามก้ามปู ตรงมุมเป็นนาคเป็นองทั้ง 4 มุม ส่วนชั้นที่ 2 เป็นลูกแก้วอกไก่มีเสาประดับรองรับ

ซุ้มหน้าบ้านของซุ้มหน้าต่างเป็นทรงบันแถลงประดับด้วยเครื่องล่ายองมีนาคเป็นองใบระกา ซ่อฟ้า ลายหน้าบ้านเป็นลายก้านขดในส่วนของบานหน้าต่างเป็นบานเปิด 2 ข้างมีกรอบซุ้มเป็นกรอบเซ็ดหน้าและกึ่งกลางของหน้าต่างเป็นอกเลาหลายประดับเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์เช่นเดียวกับซุ้มประตู

ภาพที่ 69 ภาพซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลงด้านยาวของพระวิหาร

ภาพที่ 70 ภาพหน้าบันของซุ้มหน้าต่างทรงบันแถลง

หน้าบัน

เป็นหน้าบันไม้แกะสลักรูปช้างเอราวัณสามเศียรยืนบนฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่เทินพานแว่นฟ้ามีเศวตฉัตร 5 ชั้น ส่วนบนสุดของหน้าบันเป็นพระมหามงกุฎซึ่งเป็นลายประธานของหน้าบัน ส่วนที่ลายพื้นหน้าบันเป็นลายเครือเถาจนกมีเศวตฉัตร 5 ชั้น อยู่ด้านข้างทั้ง 2 ข้างของช้างเอราวัณซึ่งลายทั้ง 2 ข้างเป็นแบบสมมาตร

ภาพที่ 71 ภาพหน้าบันด้านหน้า(ทิศตะวันออกของพระวิหาร)

ภาพที่ 72 ภาพหน้าบันด้านหลัง(ทิศตะวันตก)ของพระวิหาร

เครื่องลำยอง

เครื่องลำยองของพระวิหารในส่วนหลังคาที่คลุมเฉลียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นแบบเครื่องลำยองมีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง ส่วนหลังคาซ้อนบนที่คลุมส่วนของเรือนอาคารเป็นแบบรวยระกามีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 73 ภาพเครื่องลำยองของหลังคาเฉลียงและหลังคาคลุมส่วนเรือน

ผ้าเพดาน

ผ้าเพดานเป็นลายดาวเพดานฉลุปิดทองบนพื้นสีแดง ดาวประธานนั้นเป็นดาว 16 แฉก อยู่ตรงกลางของลายมีดอกจอกล้อมรอบ 8 ดอก ส่วนกรอบของลายนั้นไม่มีอย่างพระอุโบสถมีเพียง ค้ำความมุกันระหว่างชุดดาวเพดานส่วนลวดลายของชื่อนั้นเป็นลายปิดทองฉลุเช่นเดียวกันซึ่งลวดลายบริเวณที่ชื่อติดกับผนังเป็นลายกรวยเชิงบนพื้นสีแดง ส่วนตรงกึ่งกลางชื่อเป็นลายประจายามก้านแย่ง

ภาพที่ 74 ภาพลวดลายดาวเพดานภายในพระวิหาร

ภาพที่ 75 ภาพลวดลายที่ชื่อติดกับเพดาน

ภาพที่ 76 ภาพลวดลายตรงกลางของชื่อประธาน

พนักกระเบื้องและบันได

พนักกระเบื้องนั้นอยู่บริเวณเฉลียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นบัวหลังเจียดซึ่งตรงกลางของพนักเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับด้วยกระเบื้องปรุลายจินตนิเภาเคลือบสีส้ม ส่วนของบันไดเป็นพลสังหียื่นออกมาจากพนักกระเบื้องประดับเป็นบัวหลังเจียดมีชั้นบันไดมีชั้นบันได 3 ชั้น

ภาพที่ 77 ภาพพนักกระเบื้องบริเวณเฉลียงด้านหน้า

ภาพที่ 78 ภาพพลสังหีบันไดและพนักกระเบื้องด้านข้าง

โครงสร้างของพระวิหาร

ประกอบด้วยส่วนเรือนและเฉลียงของอาคารโครงสร้างของพระวิหารในส่วนนี้เป็นแบบก่ออิฐถือปูนผนังรับน้ำหนักและเฉลียงหน้าเป็นเสาก่ออิฐถือปูนขึ้นรับโครงสร้างไม้ของหลังคา ในส่วนของโครงสร้างหลังคาล้ายคลึงกับโครงสร้างของพระอุโบสถคือในส่วนโครงสร้างของหลังคาเป็นหลังคาที่สร้างด้วยเครื่องไม้หลังคาซ้อน 2 ชั้น ชั้นบนนั้นค่อนข้างจะซ้อนชิดกับชั้นล่างมาก โครงสร้างประกอบด้วย ระบบช่อประกอบด้วยช่อเอกรองรับเสาดูกตาดต่อยช่อโทรับเสาดูกตาดอีกชั้นหนึ่งซึ่งขึ้นไปรับอกไก่ด้านบน ในส่วนโครงสร้างด้านยาวของหลังคาเป็นโครงสร้างแบบผสมระหว่างระบบจันทันกับระบบดูกตาเห็นได้จากแปที่หน้าบันสลับกันระหว่างแปในแนวตะแคงและแปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แต่ว่าหลังคาของพระวิหารมีแปตะแคงเสริมมากกว่าพระอุโบสถเนื่องจากหน้าบันนั้นมีขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถส่วนเฉลียงหน้ามีโครงสร้างที่รับดับหลังคาซึ่งอยู่ในแนวแปคือช่อเฉลียง

ภาพที่ 79 ภาพโครงสร้างเฉลียงด้านหน้าของพระวิหาร

กำแพงแก้ว

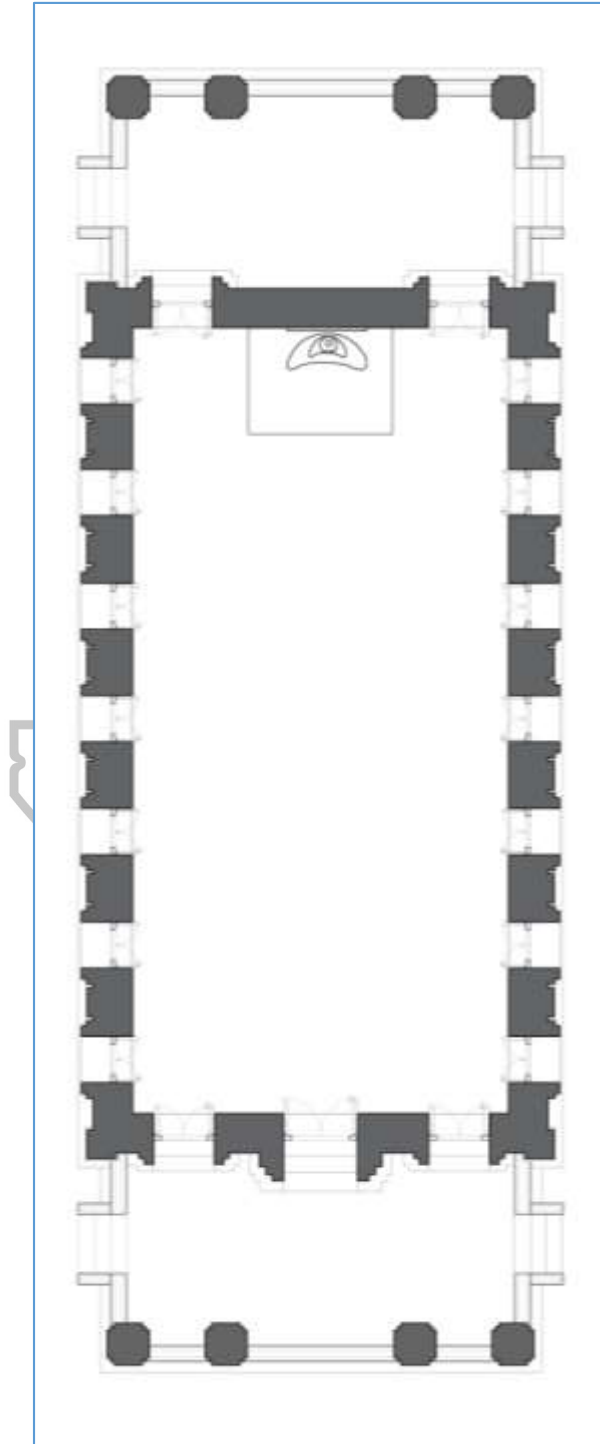
เป็นกำแพงแก้วที่เจาะช่องโค้งแหลมขนาดเล็กโดยรอบแต่ละมุมของกำแพงและทางเข้าพระวิหารมีเสาหัวเม็ดเป็นทรงยอดเกี่ยวเจาะช่องด้านในด้วย

ภาพที่ 80 ภาพกำแพงแก้วรอบพระวิหาร

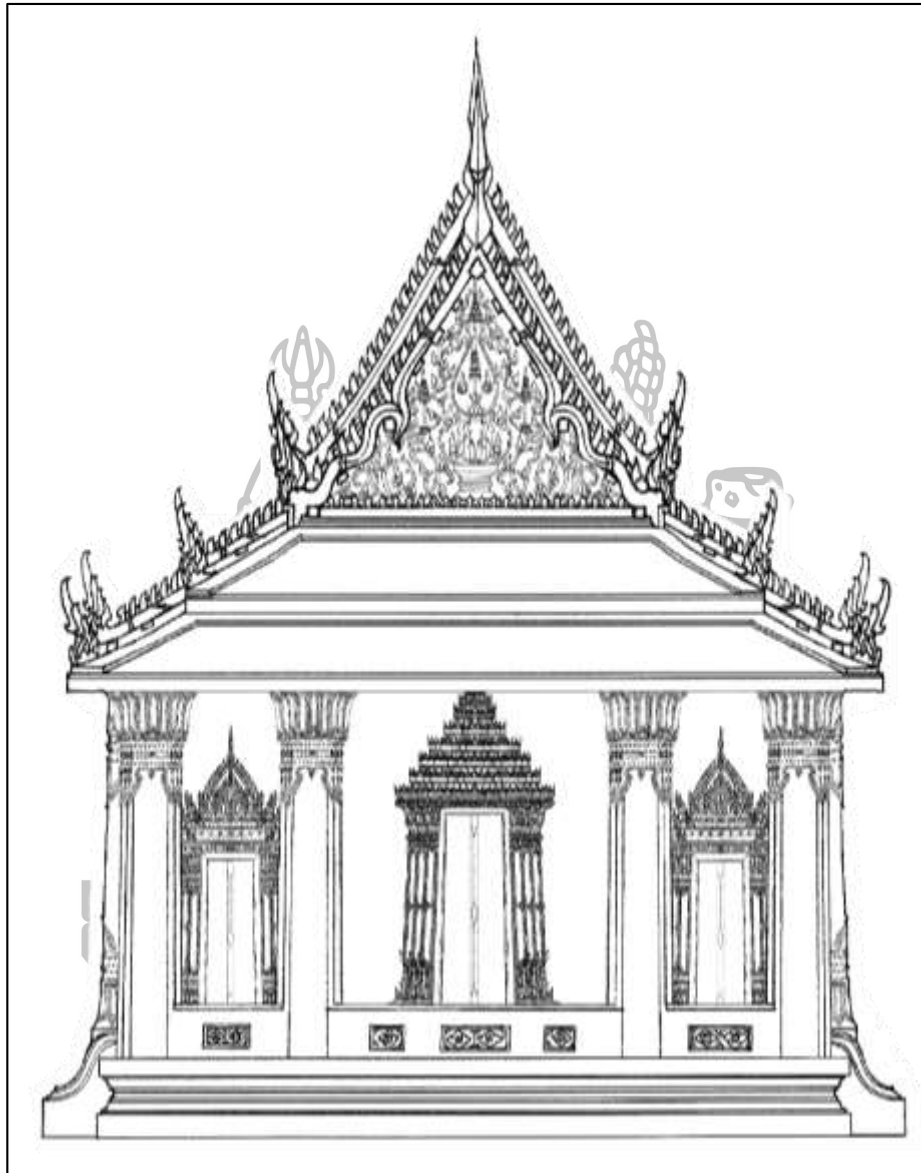

ภาพลายเส้นสถาปัตยกรรมของพระวิหาร

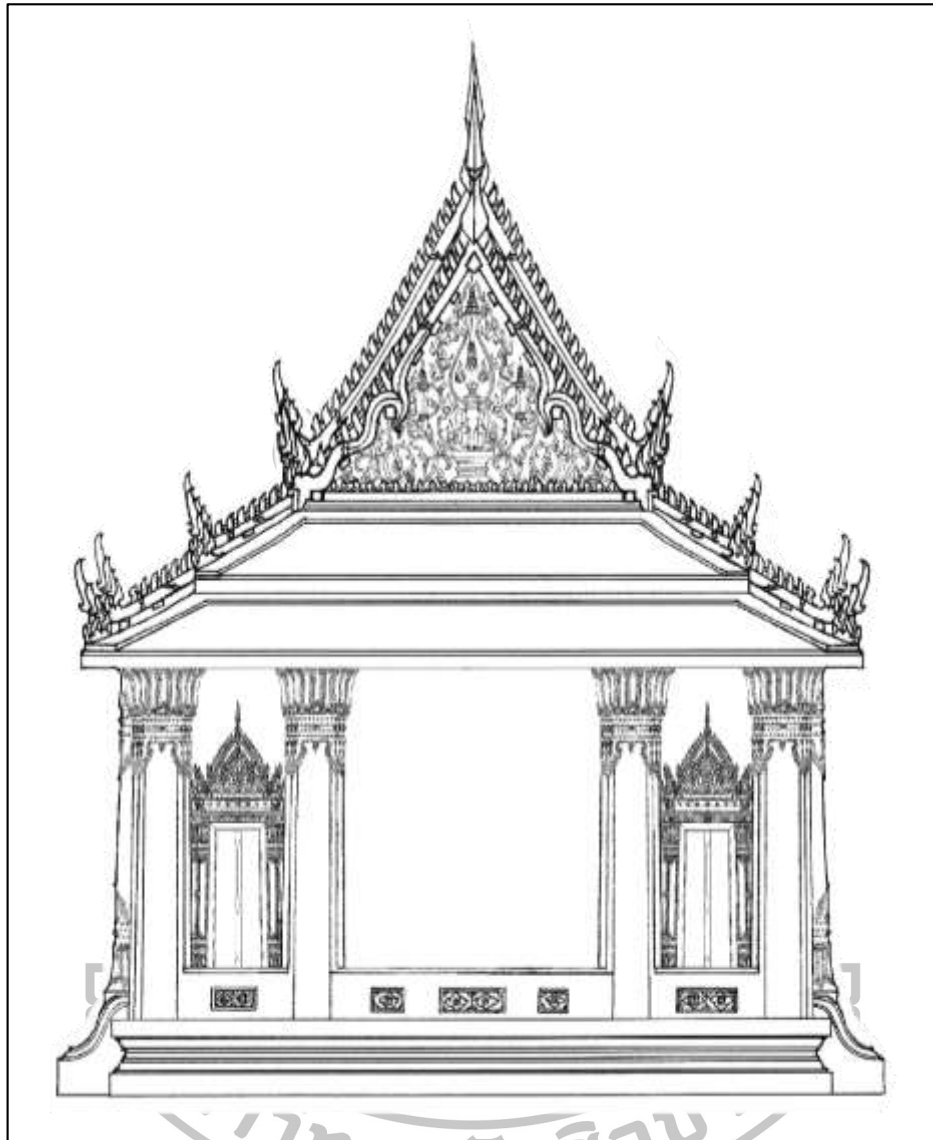

ภาพที่ 81 ภาพลายเส้นแผนผังพระวิหาร

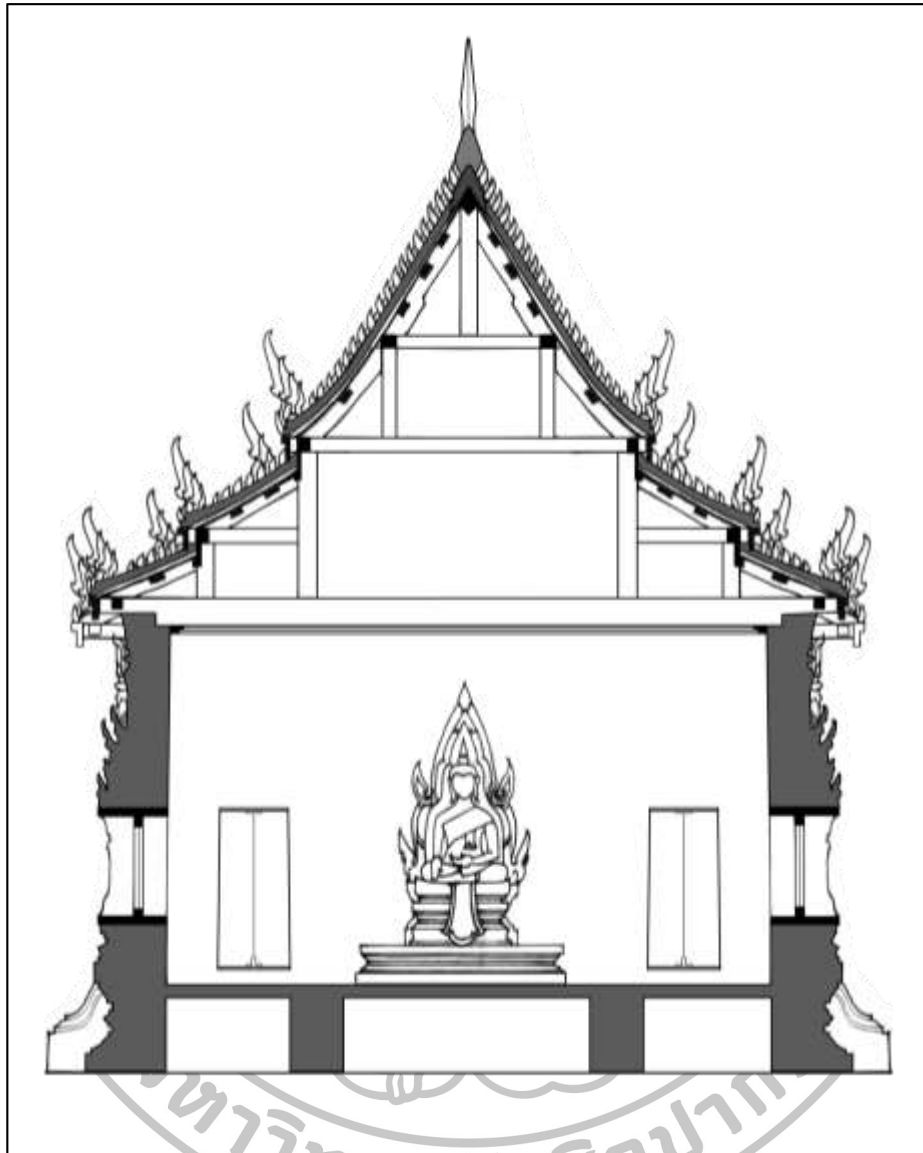

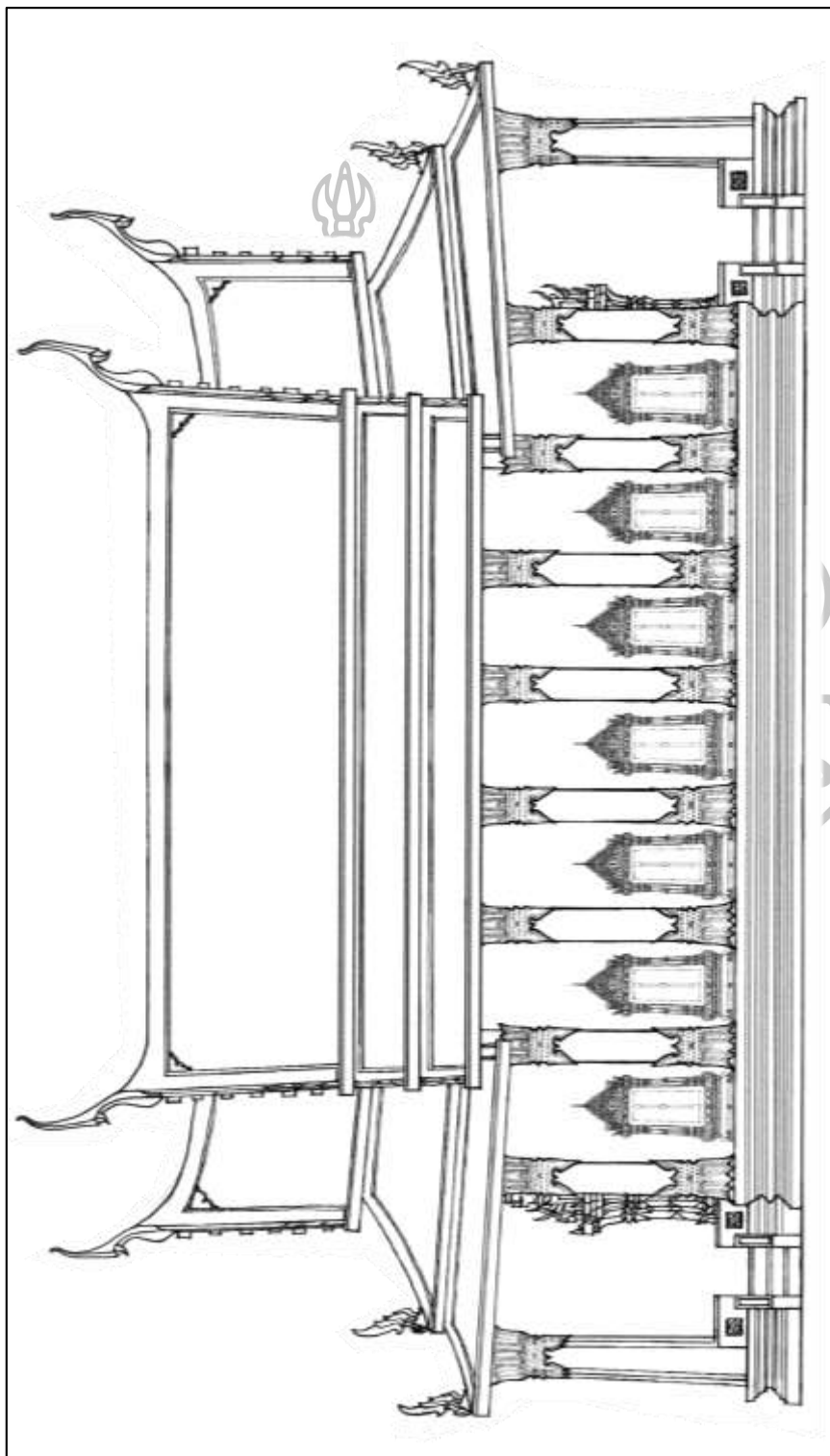
ภาพที่ 82 ภาพลายเส้นรูปด้านหน้าพระวิหาร

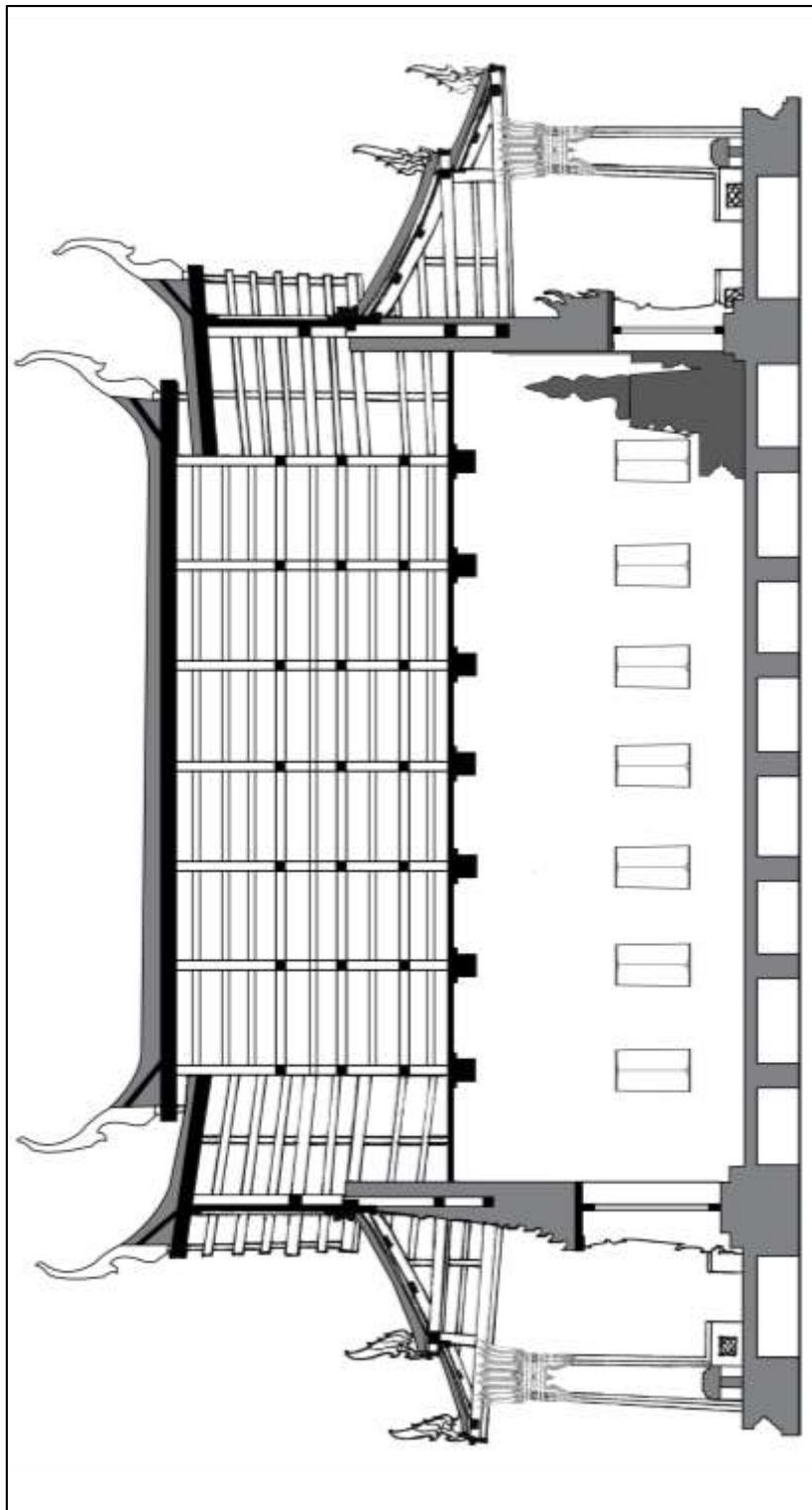
ภาพที่ 83 ภาพลายเส้นรูปด้านหลังพระวิหาร

ภาพที่ 84 ภาพลายเส้นรูปตัดกลางพระวิหาร

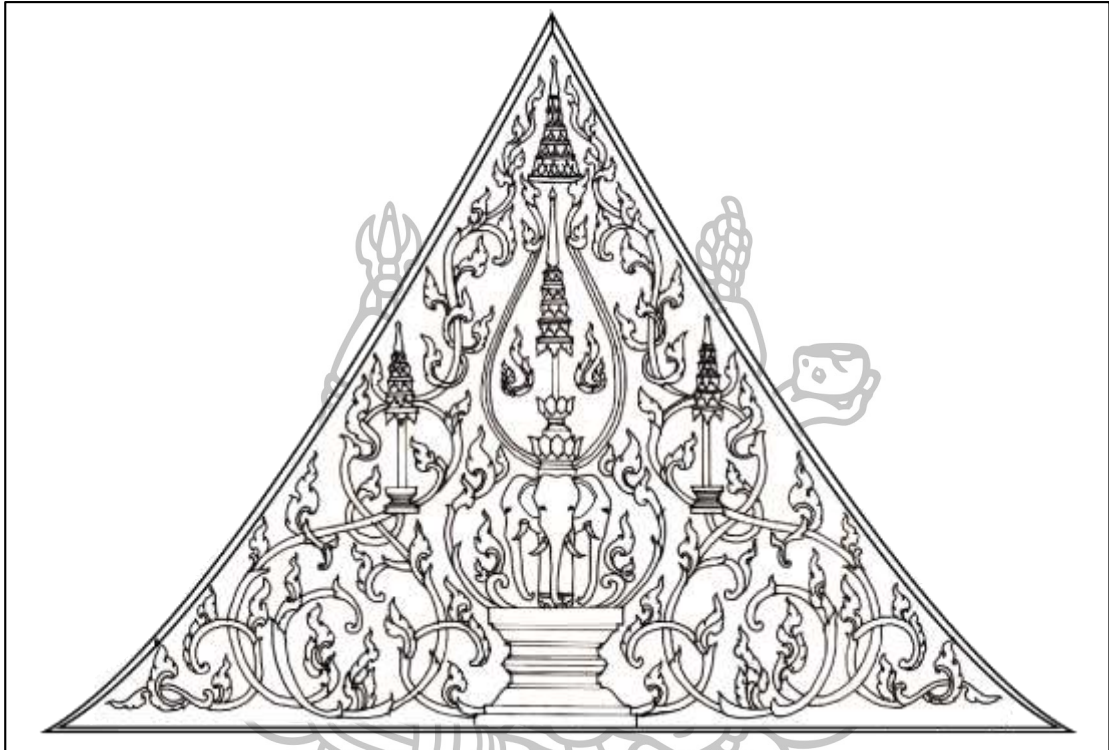
ภาพที่ 85 ภาพลายเส้นรูปด้านยาวพระวิหาร

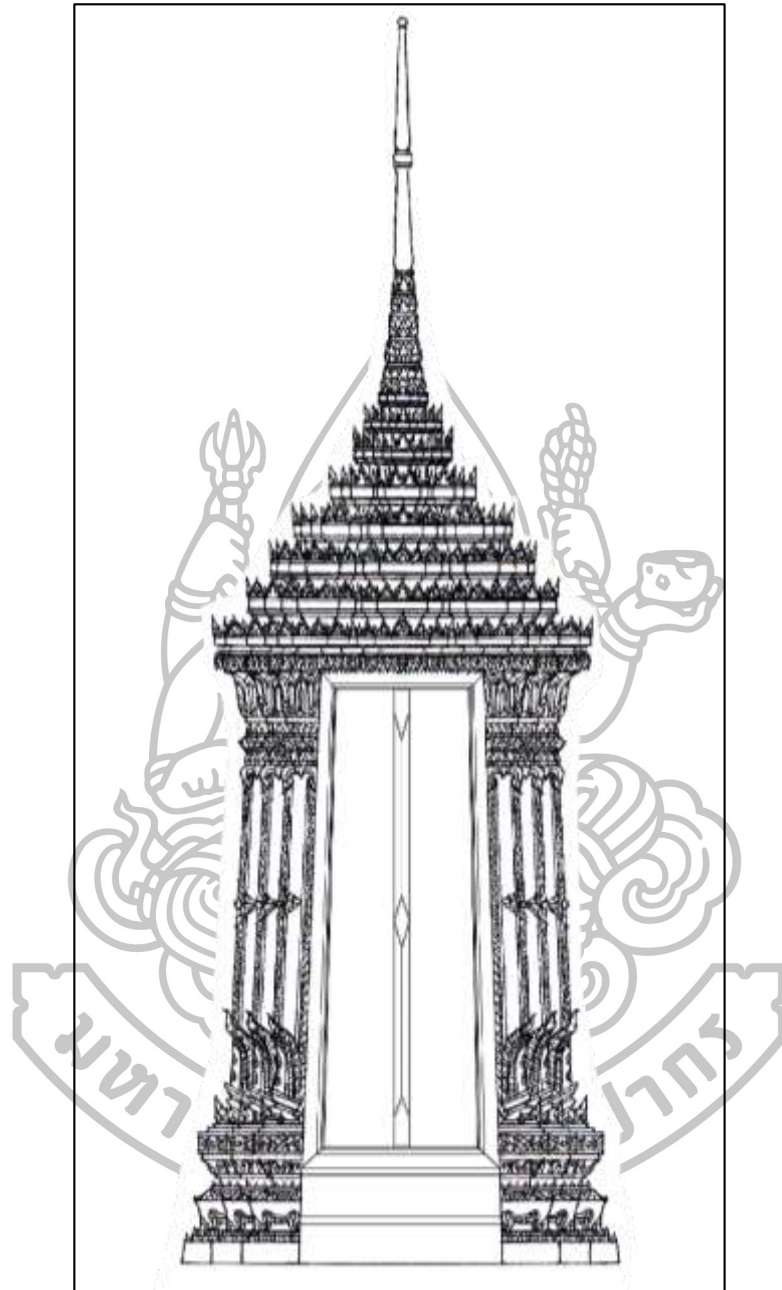
ภาพที่ 86 ภาพลายเส้นรูปตัดด้านยาวพระวิหาร

■

ภาพลายเส้นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมพระวิหาร

ภาพที่ 87 ภาพลายเส้นหน้าบันพระวิหาร

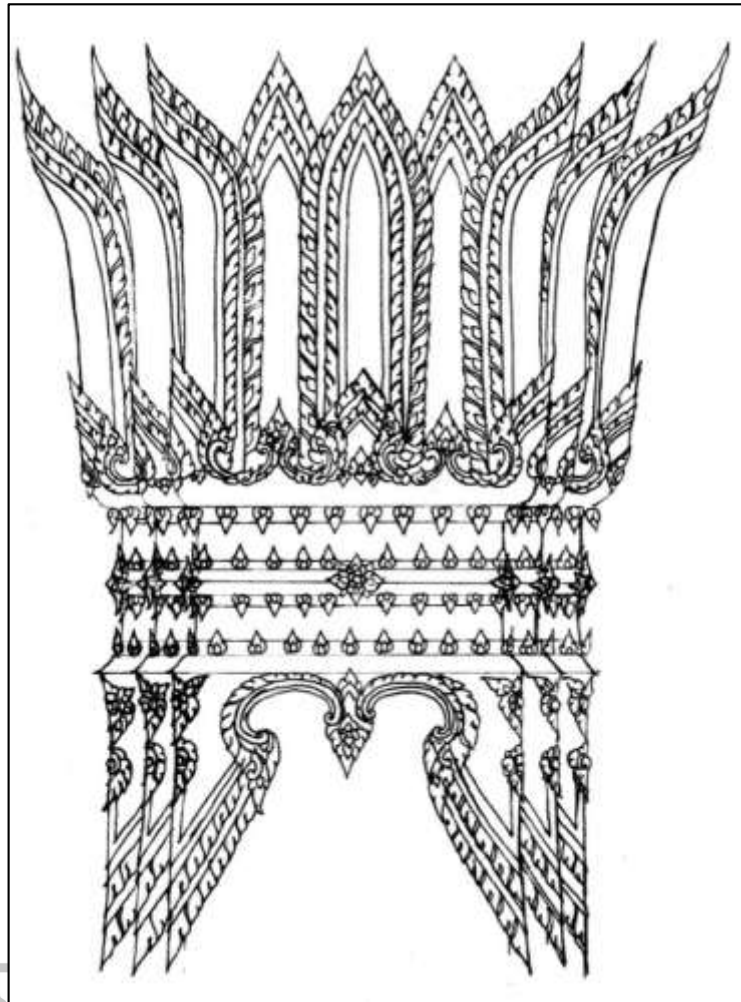
ภาพที่ 88 ภาพลายเส้นซุ้มประตูกลางพระวิหาร

ภาพที่ 89 ภาพลายเส้นซุ้มประตูข้างด้านหน้าและด้านหลังพระวิหาร

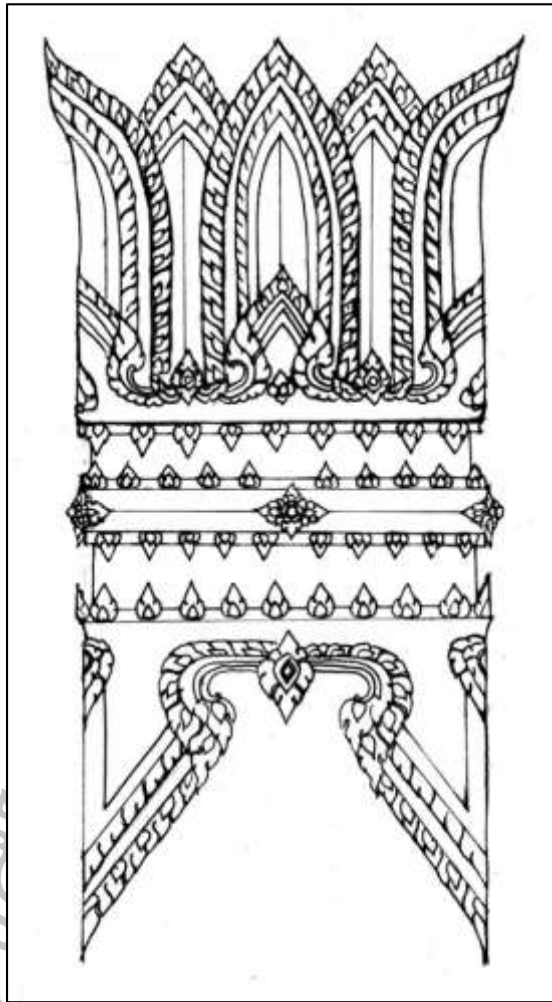

ภาพที่ 90 ภาพลายเส้นซุ้มหน้าต่างพระวิหาร

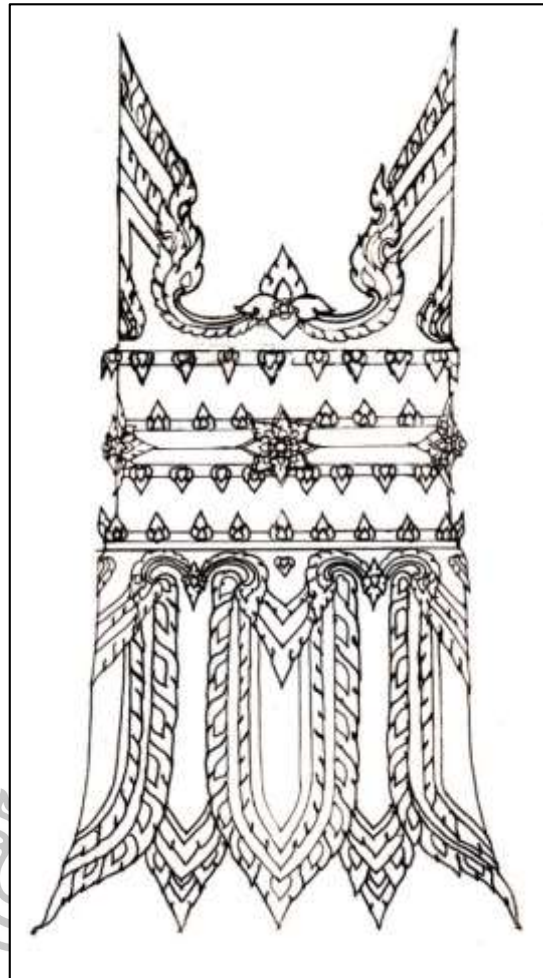
ภาพที่ 91 ภาพลายเส้นบัวประดับเสาย่อมุมที่เฉลียงด้านหน้าและด้านหลังของพระวิหาร

ภาพที่ 92 ภาพลายเส้นบัวประดับเสาติดผนังพระวิหาร

ภาพที่ 93 ภาพลายเส้นบัวประดับเชิงเสาติดผนังพระวิหาร

พระเจดีย์ประธาน

แผนผังของพระเจดีย์ประธานมีขนาดกว้าง 14.55 ยาว 14.30 เมตร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ
 พื้นฐานประทักษิณและฐานองค์พระเจดีย์ ในส่วนฐานประทักษิณนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีทางขึ้น
 ทางด้านทิศตะวันตกเพียงด้านเดียว ส่วนผังขององค์พระเจดีย์นั้นอยู่ในผังแบบวงกลม

ในส่วนของรูปแบบอาคารรูปแบบของประทักษิณเป็นฐานสิงห์ขนาดใหญ่ยึดท้องไม้สูง
 ส่วนบนสุดของฐานมีผนังกระเบื้องกั้นลานประทักษิณตรงผนังนี้ทำเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับด้วย
 กระเบื้องปูลายจีน

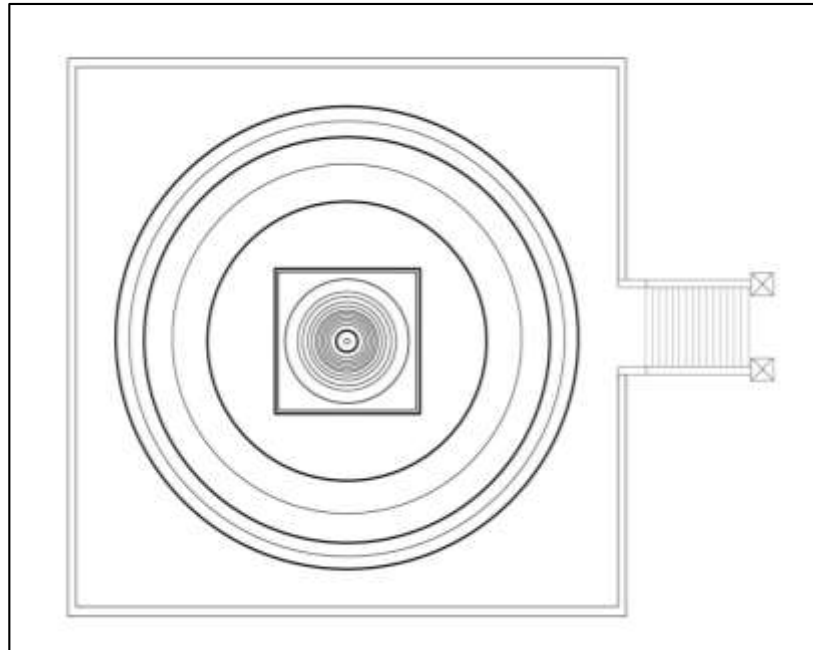
ในส่วนของบันไดทางขึ้นเป็นพลสิงห์บันไดเป็นเสาหัวเม็ดที่ปลายพลสิงห์บันไดและมีชาน
 ยื่นออกมาเล็กน้อยมีบันไดทั้งหมด 11 ขั้น

ในส่วนรูปแบบองค์พระเจดีย์ประกอบด้วยฐานปัทม์ยึดหน้ากระดานล่างสูงรับกับบัวคว่ำ
 บัวหงายชั้นต่อมาเป็นชั้นมาลัยเถา 3 ชั้นในส่วนมาลัยเถาทำเป็นท้องไม้และลูกแก้วคั่นระหว่างชั้นทั้ง 3
 ชั้น ในชั้นต่อมาเป็นชั้นฐานปัทม์ลูกแก้วออกโค้งวงกลมเพื่อรับองค์ระฆังในชั้นต่อไป ส่วนต่อจากองค์
 ระฆังเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมจัตุรัสรับก้านฉัตรและเสาทานซึ่งเสาทานเป็นเสาทานแปดเหลี่ยมในส่วนยอด
 นั้นเป็นบัวฝาละมีรับปล้องโฉน 17 ปล้อง มีบัวกลุ่มรองรับปรียอดและเม็ดน้ำค้าง ซึ่งเจดีย์มีความสูง
 จากฐานจากยอดประมาณ 27.38 เมตร

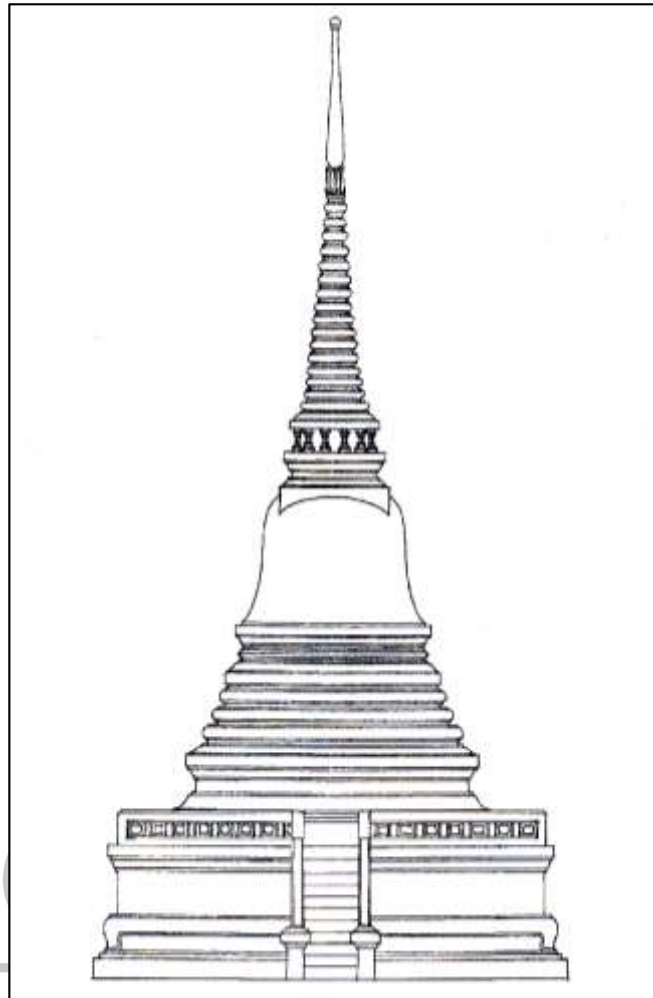
ภาพที่ 94 ภาพเจดีย์ประธานมองจากทิศตะวันตก

ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธาน

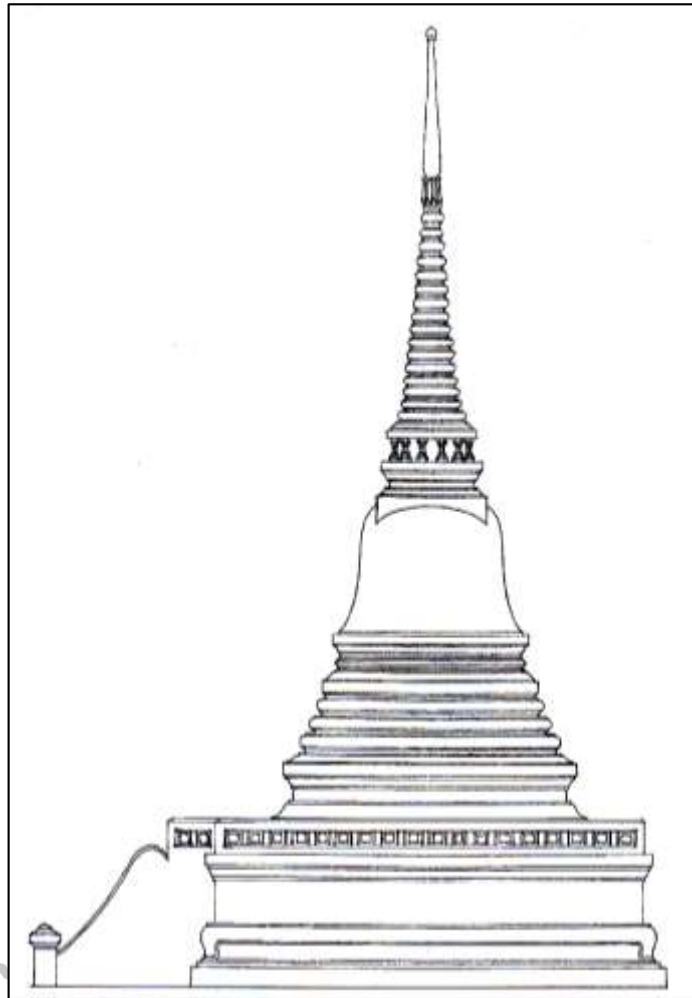
ภาพที่ 95 ผังพระเจดีย์ประธาน

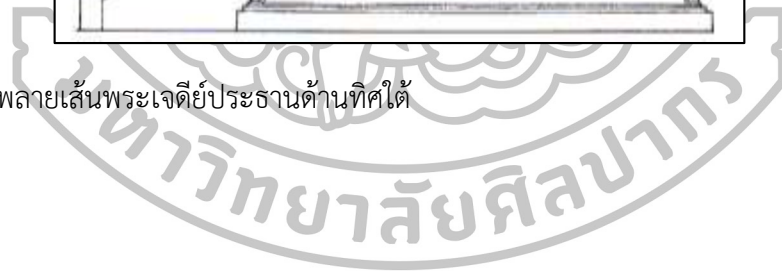

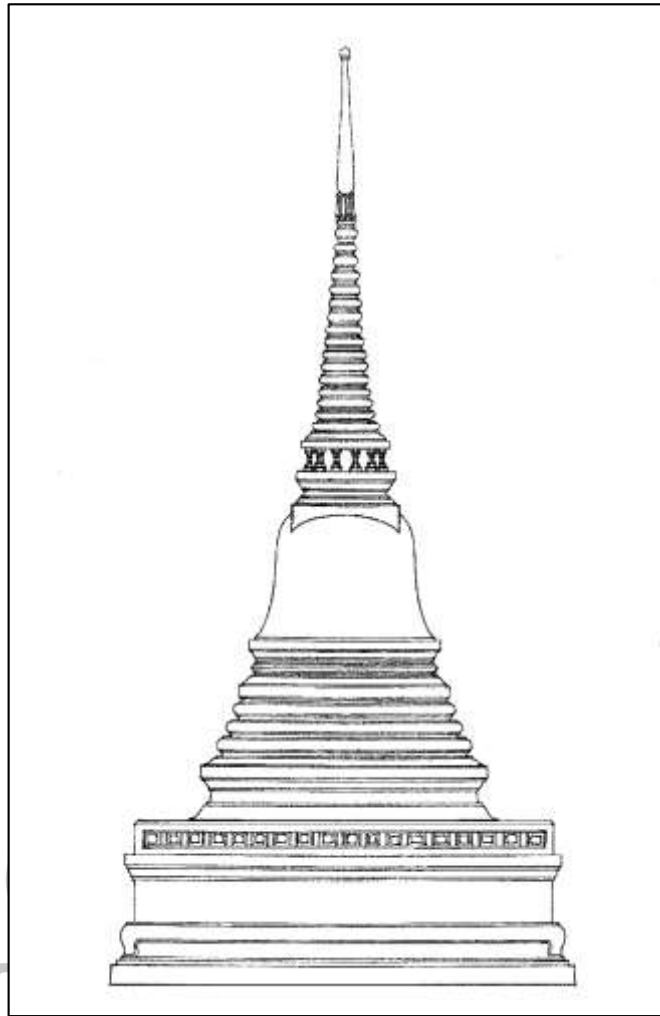
ภาพที่ 96 ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศตะวันตก

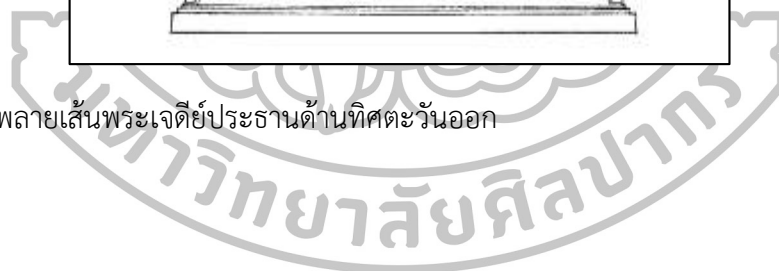

ภาพที่ 97 ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศใต้

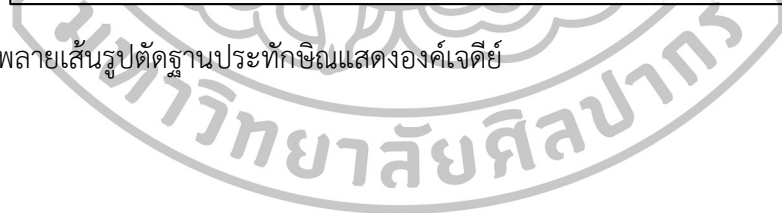

ภาพที่ 98 ภาพลายเส้นพระเจดีย์ประธานด้านทิศตะวันออก

ภาพที่ 99 ภาพลายเส้นรูปตupaฐานประทักษิณแสดงองค์เจดีย์

พระเจดีย์พระปฐมบรมมหาชนก

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

พระเจดีย์มีความกว้าง 4.25 ยาว 4.25 สูง 11.15 เมตร ส่วนฐานนั้นเป็นฐานปัทม์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานชั้นต่อมาเป็นฐานปัทม์ 8 เหลี่ยม ต่อด้วยบัวกลุ่มรองรับบัวเชิงบาตรชั้นต่อมาเป็นบัวคว่ำซึ่งรองรับองค์ระฆังต่อจากนั้นก็คือองค์ระฆังชั้นต่อมาคือ บัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสองต่อด้วยก้านฉัตรต่อด้วยบัวฝาละมีรับปล้องไฉน 21 ชั้น ต่อด้วยบัวกลุ่มรับปลียอดและเม็दन้าค่าง

ภาพที่ 100 ภาพพระเจดีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

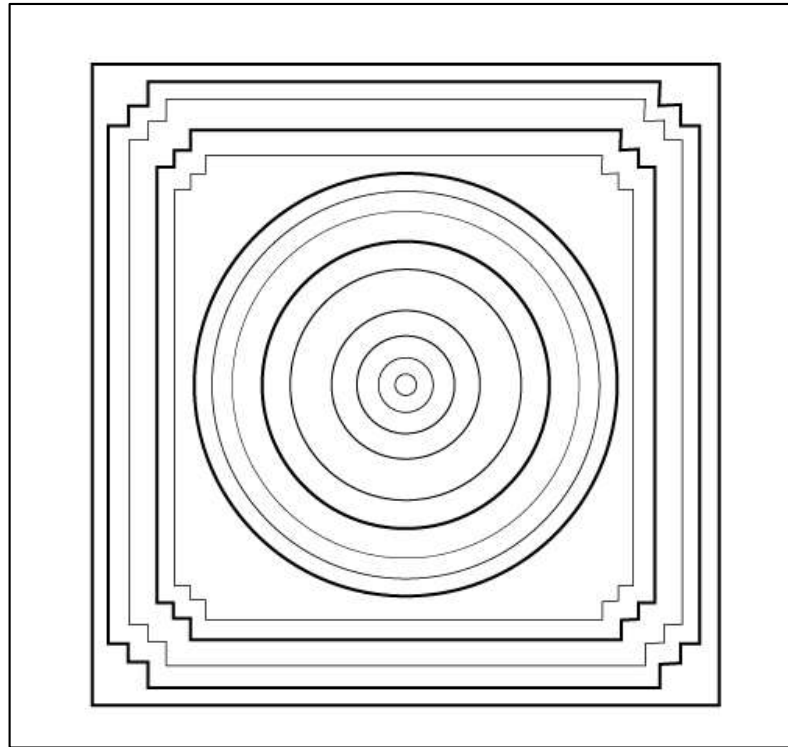
ภาพที่ 101 ภาพลายเส้นพระเจดีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

พระเจดีย์ราย

พระเจดีย์รายมีความกว้าง 3.50 ยาว 3.50 สูง 8.83 เมตร เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บนฐานปัทม์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนผังของฐานชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 เป็นฐานเชิงย่อมุมไม้สิบสอง 3 ชั้น ในชั้นที่ 2 ต่อขึ้นไปเป็นฐานสิงห์ส่วนชั้นที่ 3 เป็นฐานเชิงเช่นเดียวกับชั้นที่ 2 ฐานสิงห์แต่มีเพียงข้างสิงห์เท่านั้น เหนือข้างสิงห์ขึ้นไปประดับด้วยปูนปั้นเป็นกระจังโดยรอบส่วนชั้นต่อมาเป็นชั้นบัวกลุ่มซ้อนกัน 3 กลีบโดยรอบต่อด้วยชั้นเชิงบาตรประดับหน้ากระดานด้วยลายกระจงจำายามส่วนของระฆังนั้นเป็นองค์ระฆังกลมแต่ปั้นเป็นกลีบมะเฟืองขนาดเล็กครอบองค์ระฆังฐานขององค์ระฆังประกอบด้วยกระจังตามเส้นขอบของกลีบมะเฟือง ส่วนด้านบนสุดขององค์ระฆังปั้นปูนเป็นรูปใบเทศตามแนวกลีบมะเฟืองเช่นเดียวกับส่วนล่าง ชั้นต่อมาเป็นชั้นของปลีลังก์แต่เป็นปลีลังก์กลมแบบบัวคว่ำบัวหงายต่อด้วยก้านฉัตรบัวฝาละมี บัวกลุ่ม 7 ชั้น ปลีตันลูกแก้ว ปลียอดและเม็ดน้ำค้าง

ภาพที่ 102 ภาพพระเจดีย์ราย

ภาพที่ 103 ภาพลายเส้นฝังพระเจดีย์ราย

ภาพที่ 104 ภาพลายเส้นรูปด้านพระเจดีย์ราย

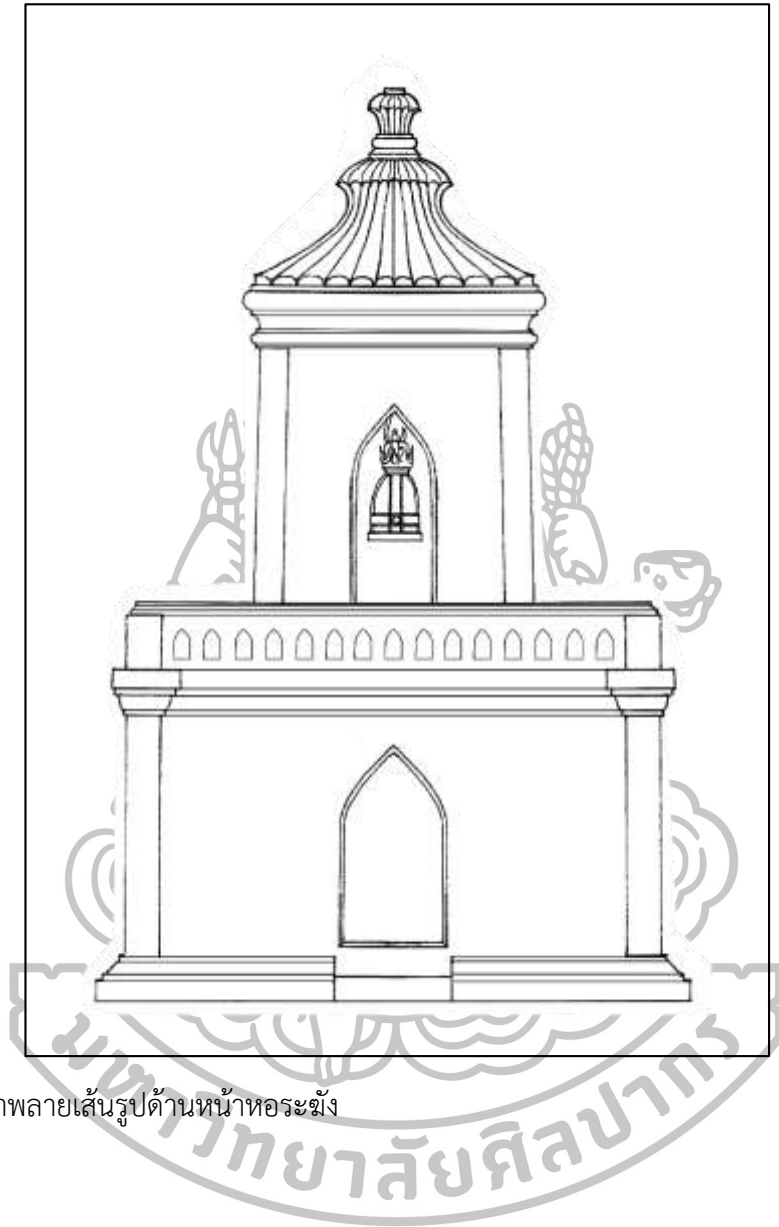
หอรระฆัง

หอรระฆังมีความกว้าง 4.71 ยาว 4.82 สูง 8.10 เมตร เป็นอาคารในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้นก่ออิฐถือปูน ผังชั้นล่างเป็นผังสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้นมีห้องตรงกลางภายในขนาดเล็กและทางเดินโดยรอบในส่วนชั้นที่ 2 เป็นผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกันกับชั้นที่ 1 บริเวณโดยรอบชั้นที่ 2 เป็นทางเดินพื้นไม้โดยรอบ

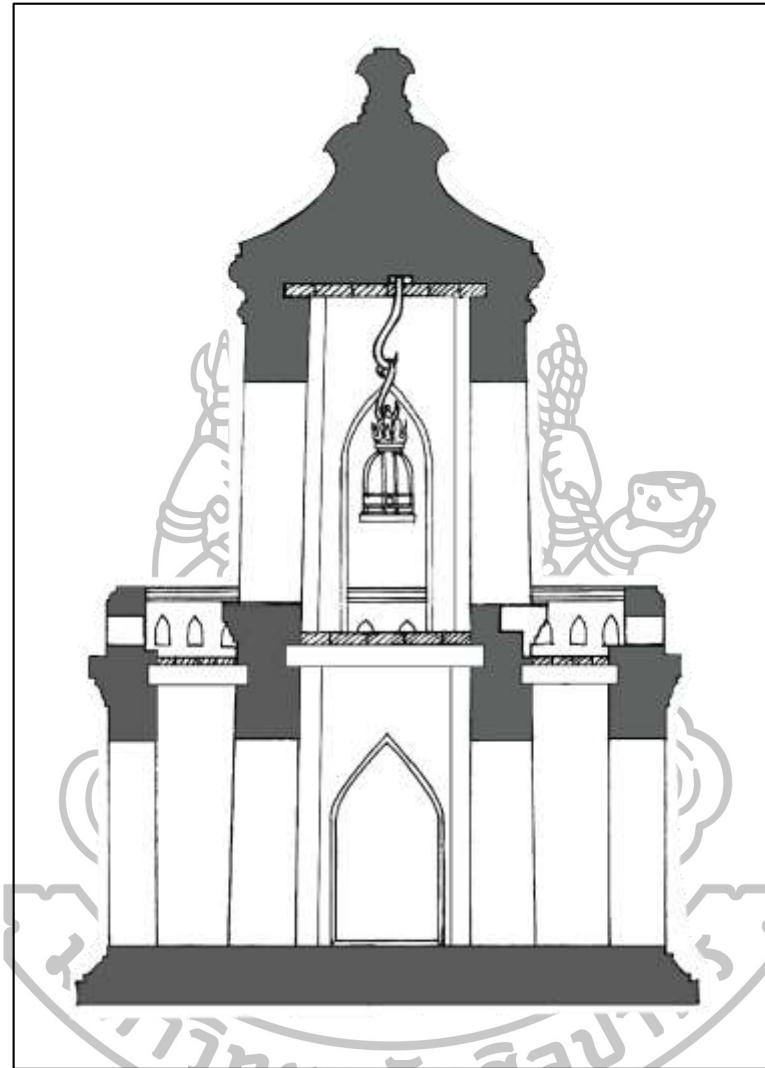
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของหอรระฆังเป็นอาคารแบบไทยผสมอิทธิพลศิลปะจีนซึ่งฐานนั้นประกอบด้วยฐานบัวคว่ำและบัวหงายพนักกระเบื้องเจาะช่องซุ้มโค้งแหลมเช่นเดียวกับประตูทางเข้าส่วนชั้นที่ 2 อาคารมีเสาดัดผนังทั้ง 4 ด้าน ด้านบนในส่วนที่รับยอดหลังคาของอาคารเป็นบัวลูกแก้วแบบฝรั่ง ส่วนยอดของหลังคานั้นเป็นยอดทรงเกี้ยวปี่นูนเป็นสันคล้ายกับหลังคามุมกระเบื้องแบบจีน โครงสร้างของหอรระฆังเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น พื้นของชั้น 2 เป็นพื้นไม้โดยรอบ ซุ้มประตูก่ออิฐเป็นรูปซุ้มโค้งแหลมทั้งชั้น 1 และชั้น 2

ภาพที่ 105 ภาพหอรระฆัง

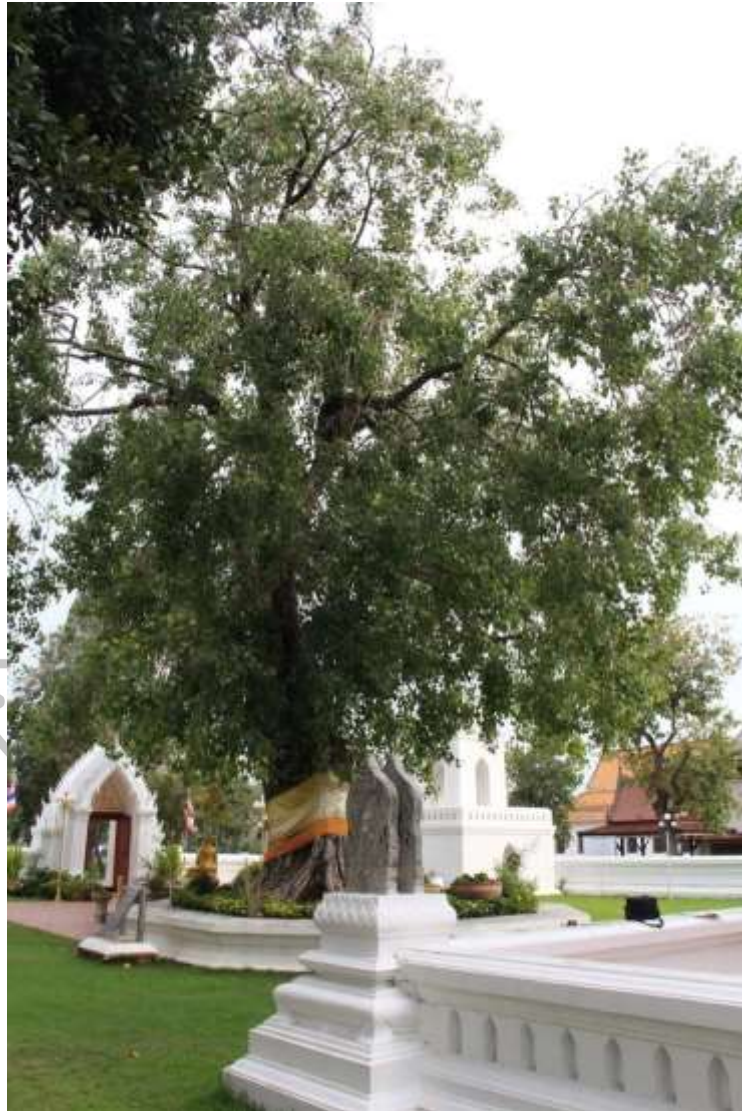
ภาพที่ 106 ภาพลายเส้นรูปด้านหน้าหอรระฆัง

ภาพที่ 107 ภาพลายเส้นรูปตักหอรระซัง

ต้นพระศรีมหาโพธิ์

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ปลูกอยู่บนฐานปัทมแปดเหลี่ยม กว้าง 3.50 สูง 0.80 เมตร

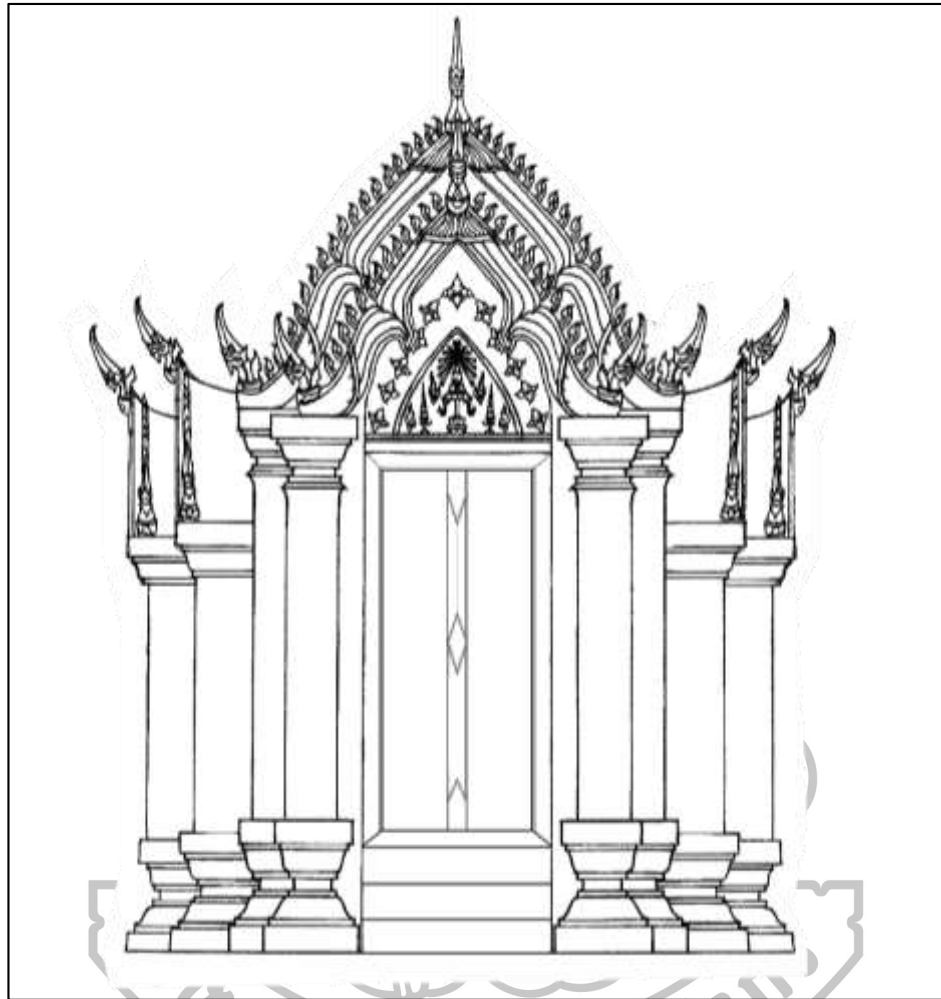
ภาพที่ 108 ภาพต้นพระศรีมหาโพธิ์อยู่บนฐานแปดเหลี่ยม

ซุ้มประตูเขตพุทธาวาส

ซุ้มประตูเขตพุทธาวาสมีความกว้าง 4.30 สูง 4.45 เมตร มีทั้งหมด 5 ประตู ประกอบด้วยประตูด้านทิศตะวันออก 2 ประตู ประตูด้านทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ด้านละ 1 ประตู ซุ้มประตูก่ออิฐถือปูนทางเข้าเป็นประตูบานไม้ 2 บาน รูปแบบของซุ้มประตูส่วนฐานเป็นฐานปัทมรองรับเสาของซุ้มด้านบนเสาซุ้มเป็นบัวหงายรับซุ้มโค้งของหลังคา หลังคานั้นประกอบด้วยเครื่องลายองมีนกเจ้า ไบระกา และช่อฟ้ารูปนกเจ้า หลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น หน้าบันเป็นรูป พระมหาพิชัยมงกุฏขนาดด้วยเศวตฉัตร 5 ชั้น 2 ข้าง กรอบของลายหน้าบันเป็นลายดอกลายเทพด้านข้างของซุ้มประตูทั้ง 2 ข้างเป็นหลังคาชั้นลด 2 ชั้น อยู่ในแนวเดียวกับกำแพงแก้ว

ภาพที่ 109 ภาพซุ้มประตูเข้า-ออกเขตพุทธาวาส

ภาพที่ 110 ภาพลายเส้นซุ้มประตูเขตพุทธาวาสด้านหน้า

กำแพงแก้วและเสามุมกำแพงแก้ว

กำแพงแก้วนั้นเป็นส่วนที่ล้อมทั้งหมดของเขตพุทธาวาส มีความกว้าง 60.50 ยาว 64.10 สูง 2.30 เมตร รูปแบบของกำแพงแก้วนั้นเป็นบัวหลังเจียดส่วนเสาที่มุมกำแพงแก้วมีทั้งหมด 4 เสา เป็นเสาหัวเม็ดทรงมณฑป

ภาพที่ 111 ภาพกำแพงแก้วและเสามุมกำแพงแก้ว

บทที่ 4 การวิเคราะห์

การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัดสุวรรณดารารามนั้นมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์และทำนุบำรุงโดยพระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีมาโดยตลอดจวบจนปัจจุบันดังหลักฐานที่พบเช่น หมายรับสั่ง ราชกิจจานุเบกษา หรือประวัติของวัดที่มีการรวบรวมมาแล้วซึ่งการศึกษานี้จะนำมาเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ ทั้งนี้พบว่าสถาปัตยกรรมของวัดสุวรรณดารารามตั้งแต่เริ่มสถาปนาขึ้นใหม่อีกครั้งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมที่เห็นได้ชัดในหลายส่วนผู้ศึกษาจึงได้นำมาวิเคราะห์ถึงพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบรูปแบบของสถาปัตยกรรมของอาคารแต่ละหลังทำให้เห็นทั้งรูปแบบ องค์ประกอบที่มีรูปแบบที่ส่งอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งปรากฏให้เห็นจากวัดต่างๆทั้งในกรุงเทพมหานครและวัดใกล้เคียงที่อยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยใช้ประวัติศาสตร์ของวัดนั้นๆและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบยุคสมัยที่สร้าง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศึกษาความแตกต่างที่พบเฉพาะวัดสุวรรณดารารามด้วย ซึ่งวัดสมัยรัชกาลที่ 1¹ ตามคำอธิบายยังคงตั้งอยู่บนทฤษฎีการฟื้นฟู และลอกเลียนรูปแบบในสมัยอยุธยาตอนปลายอยู่เช่นเดิม ไม่ว่าจะเป็นการคัดลอกในเชิงรูปแบบ ทรวดทรง องค์ประกอบ โครงสร้าง ตลอดจนลวดลายประดับตกแต่ง

แต่จากข้อเท็จจริงทางกายภาพ เราจะเห็นได้ว่า วัดที่สร้างขึ้นโดยพระราชดำริโดยตรงของรัชกาลที่ 1 มีลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างออกมาจากวัดในสมัยอยุธยาตอนปลายตั้งนั้นจึงขอกกล่าวถึงเป็นพิเศษด้าน การออกแบบวางผังพื้นที่เขตพุทธาวาสของวัดในสมัยรัชกาลที่ 1

¹ชาติรี ประภิตนนทการ, **อุดมการณ์ในรัชกาลที่ 1 ผ่านงานศิลปะสถาปัตยกรรม** การเมืองในสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ, มติชน.2558, น. 60-79.

ลักษณะผังวัดแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 1 โดยทั่วไปคือการออกแบบให้พระอุโบสถหรือพระวิหารเป็นประธานของวัด โดยมีระเบียงคดล้อมรอบ โดยภายในระเบียงคตนิยมสร้างสฎุภเจดีย์ประดิษฐานไว้ที่มุมทั้งสี่ ผังที่มีลักษณะนี้มีหลายแห่ง อาทิ วัดพระเชตุพน, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม, วัดสระเกศ, วัดราชบูรณะ เป็นต้น ซึ่งการออกแบบผังแบบนี้ยังส่งอิทธิพลต่อมาอย่างสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ด้วย อาทิ วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวราราม แม้กระทั่งวัดอื่นๆ ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยรัชกาลที่ 1 บางแห่งก็ได้รับอิทธิพลการวางผังผังนี้ เช่น วัดดุสิตาราม ไม่เว้นแม้แต่สถาปัตยกรรมในสกุลช่างวังหน้า ก็นิยมออกแบบในลักษณะเดียวกันเช่น วัดมหาธาตุ และวัดปทุมคงคาเพียงแต่วัดวังหน้านิยมที่จะออกแบบให้มีพระอุโบสถและพระวิหารตั้งคู่กัน

จากนั้นจึงใช้ระเบียงคดล้อมรอบทั้ง 2 อาคาร ซึ่งแตกต่างจากวัดวังหลวงที่นิยมใช้พระอุโบสถเพียงหลังเดียวในวงรอบของระเบียงคด หรือบางวัดที่อยู่ในการอุปถัมภ์ของวังหลัง ก็ได้รับอิทธิพลแบบนี้ เช่น วัดอมรินทราราม นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดไปสู่วัดสำคัญในเวียงจันทน์ยุคต้นรัตนโกสินทร์ คือ วัดสี่สะเกศ เป็นต้น

การออกแบบผังพุทธาวาสลักษณะนี้ไม่เคยมีมาก่อนในสมัยอยุธยา การสร้างวัดที่มีระเบียงคดล้อมอาคารปรากฏเฉพาะในสมัยอยุธยา แต่อาคารประธานของวัดที่มีระเบียงคดล้อมนั้นก็นิยมสร้างล้อมรอบพระปรางค์ มีใช้พระอุโบสถแบบสมัยรัชกาลที่ 1 และเมื่อเข้าสู่สมัยอยุธยาตอนปลาย แม้จะมีคตินิยมในการสร้างพระอุโบสถเป็นประธานของวัด แต่ก็กลับไม่มีคตินิยมในการสร้างระเบียงคดล้อมรอบแต่อย่างใด

ดังนั้น การออกแบบให้พระอุโบสถหรือพระวิหารเป็นประธานของวัด โดยมีระเบียงคดล้อม จึงเป็นลักษณะเฉพาะที่ถูกปรั้งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ไม่มีในสมัยอยุธยา และเป็นลักษณะเฉพาะของการออกแบบวัดสำคัญๆ ในยุคต้นรัตนโกสินทร์โดยรวมทั้งหมด

จากข้อความข้างต้นนั้นจึงกล่าวได้ว่าวัดสุวรรณาารามเป็นวัดที่รัชกาลที่ 1 ทรงบูรณะขึ้นใหม่แต่ยังคงมีแผนผังตามอย่างผังในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เป็นวัดสำคัญเพียงวัดเดียวที่คงรูปแบบแผนผังเช่นนี้ไว้

พัฒนาการผังเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารารามนั้นสถาปนาขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งหากแยกเป็นยุคสมัยของผังแล้วสามารถแบ่งเป็น 3 ยุค คือ

1. สมัยอยุธยาตอนปลาย

ในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นไม่พบหลักฐานเอกสารที่ระบุว่าวัดสุวรรณดารารามนั้นมีอาคารทางศาสนาเป็นอย่างไร แต่เมื่อมีการขุดค้นทางโบราณคดีในสมัยการบูรณะพระอุโบสถพบว่ามีร่องรอยการตั้งชุมชนอยู่บริเวณนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเขตพุทธาวาสน่าจะมีอาคารที่เป็นประธานของวัดคือพระอุโบสถซึ่งตำแหน่งที่ตั้งก็น่าจะอยู่บริเวณเดียวกับพระอุโบสถในปัจจุบันแบบแผนของผังในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งผังหันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออกซึ่งใกล้กับแม่น้ำป่าสักและมีคลองผ่านทางด้านหน้าของวัดไปออกแม่น้ำป่าสัก

2. สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

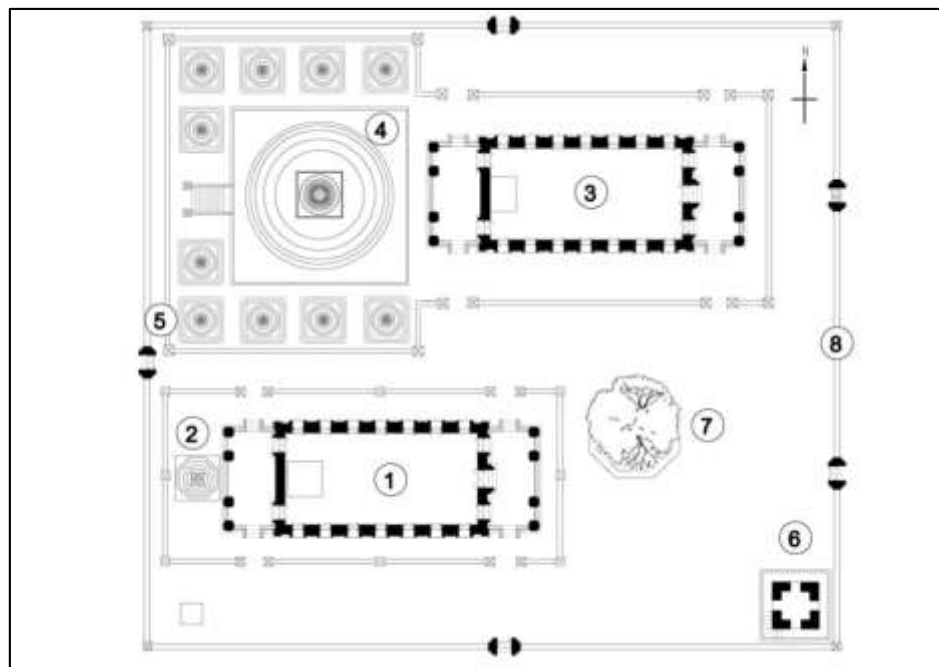
มีการการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ตรงกับ พ.ศ. 2328 เนื่องจากวัดอยู่ในสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลเป็นเวลาหลายปีนับจากเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ทำให้เมื่อพระองค์ทรงปราบดาภิเษกและตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเพียง 3 ปี จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามขึ้นใหม่ โดยซ่อมแซมจากซากอาคารเก่า ซึ่งมีข้อสังเกตว่าน่าจะสร้างตรงตำแหน่งเดิมเพราะจากรูปแบบของฐานอาคารนั้นยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นอันมาก และในผังยุคที่ 2 นี้สันนิษฐานว่ามีการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิขึ้นมาเพิ่มเติม เนื่องจากพระเจดีย์นั้นอยู่ชิดกับฐานด้านหลังของพระอุโบสถมาก อีกทั้งกำแพงแก้วมีผังที่ยาวมากกว่าสัดส่วนปกติ ซึ่งเป็นไปได้ว่ามีการขยายกำแพงแก้วของพระอุโบสถในสมัยนี้เพราะมีการสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาเพิ่มเติม

3. สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มีการเปลี่ยนแปลงผังของเขตพุทธาวาสของวัดครั้งใหญ่เนื่องจากการสร้างอาคารเพิ่มเติมหลายหลังด้วยกันคือ พระวิหาร พระเจดีย์ประธานเจดีย์ราย 10 องค์ หอระฆัง และกำแพงล้อมเขตพุทธาวาสทั้งหมด ทำให้มีแนวแกนของผังเป็น 2 แกนหลัก คือ แกนพระอุโบสถ และแกนพระวิหารกับพระเจดีย์ประธาน โดยที่แกนของพระวิหารและพระเจดีย์ประธานมีการสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบเป็นกำแพงเดียวการซึ่งมีทางเข้า อยู่ด้านหน้าและด้านหลังของพระวิหารเชื่อมทางเดินไปยังพระเจดีย์ประธาน

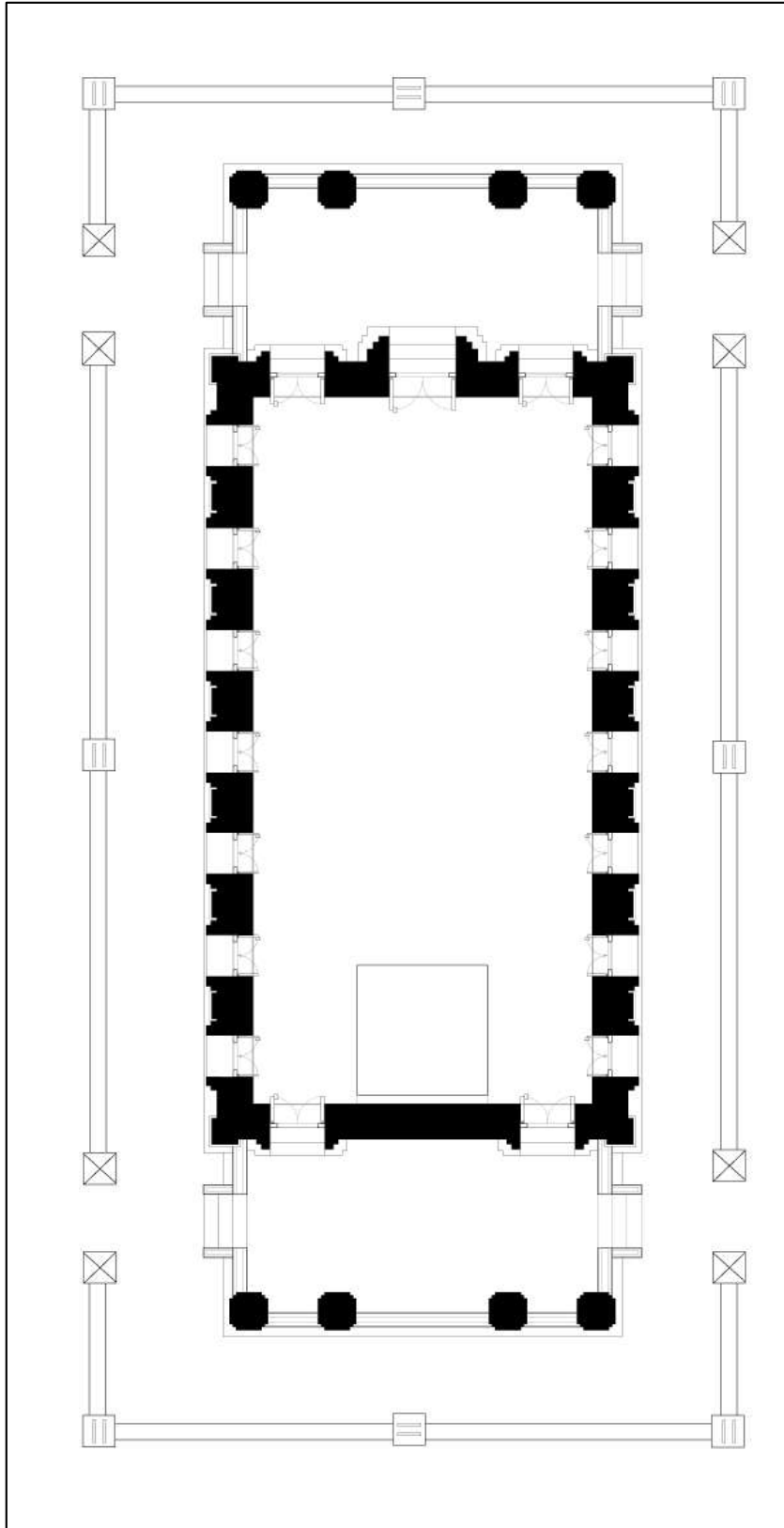
ในส่วนของกำแพงล้อมเขตพุทธาวาสถูกสร้างขึ้นใหม่โดยล้อมกลุ่มอาคารทั้งหมดซึ่งเชื่อมให้แนวแกนทั้ง 2 แกนผัง อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ซึ่งกำหนดทางเข้าไว้ที่ด้านหน้า 2 ทางคือ ประตูตรงกับแนวพระอุโบสถและประตูตรงกับแนวพระวิหาร ส่วนประตูด้านข้างนั้นทำขึ้นด้านละ 1

ประตู ตรงกับทางเข้าด้านข้างพระอุโบสถและพระวิหาร นอกจากอาคารต่างๆแล้วยังมีการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่หน้าพระอุโบสถ และสร้างหอรบะฆังขึ้นที่มุมกำแพงทิศตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

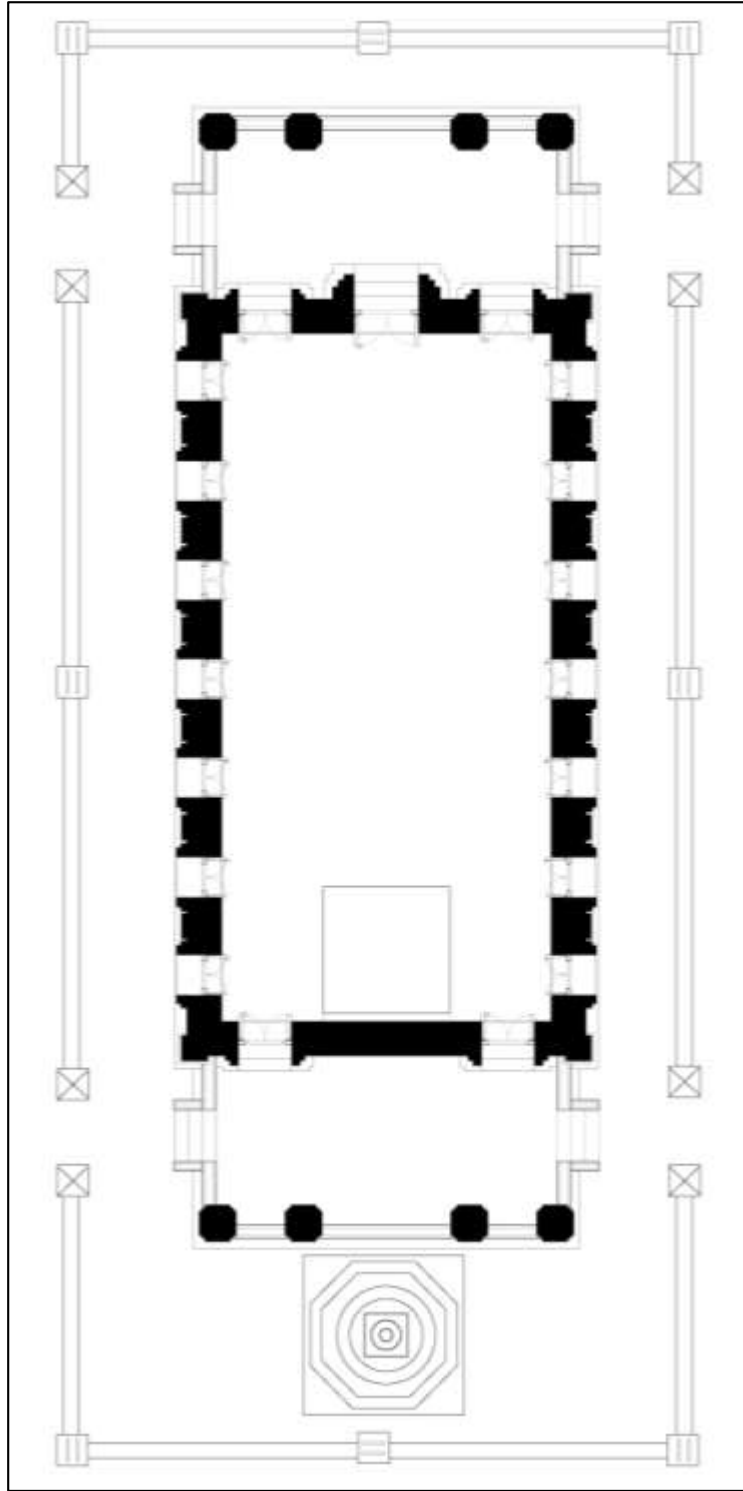

ภาพที่ 112 ผังตำแหน่งอาคารหลังต่างๆภายในเขตพุทธาวาส

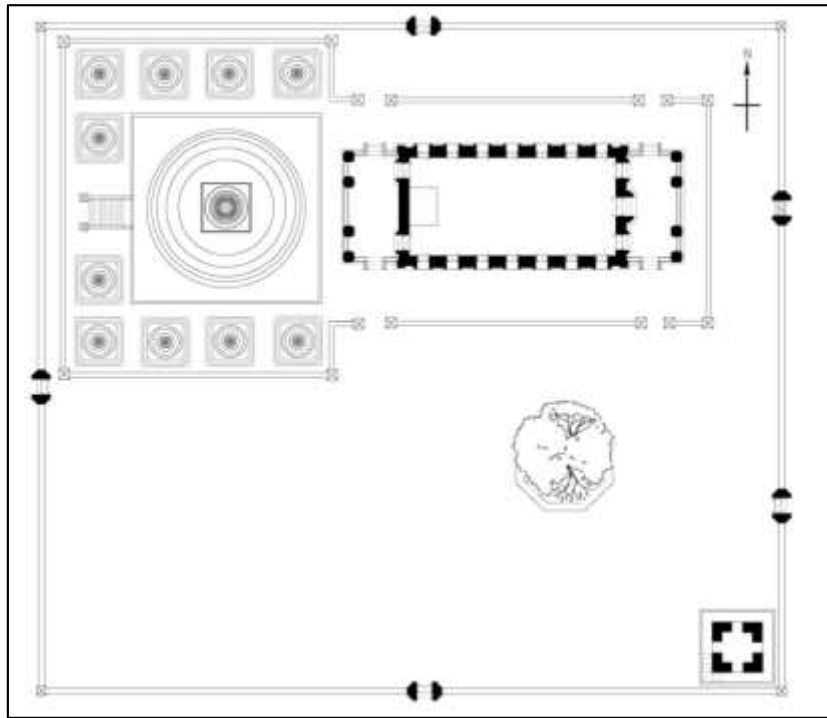
1. พระอุโบสถ
2. พระเจดีย์พระปฐมบรมมหาชนก
3. พระวิหาร
4. พระเจดีย์ประธาน
5. พระเจดีย์ราย 10 องค์
6. หอรบะฆัง
7. ต้นพระศรีมหาโพธิ์
8. กำแพงล้อมเขตพุทธาวาส

ภาพที่ 113 แผนผังชั้นที่ 1 แผนผังชั้นนิทรรศการในสมัยอยุธยาตอนปลาย

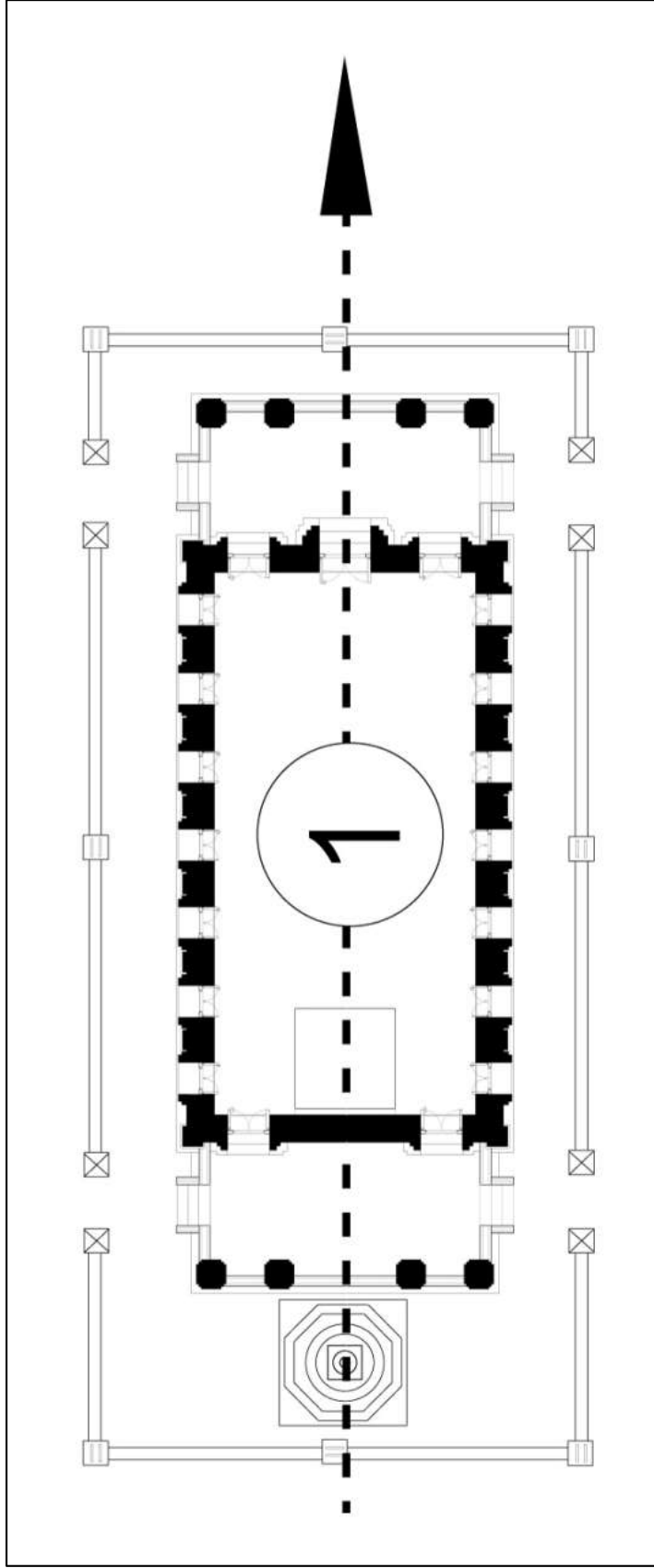

ภาพที่ 114 แผนผังสมัยที่ 2 แผนผังสันนิษฐานในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1

ภาพที่ 115 แผนผังสมัยที่ 3 แผนผังในคราวบูรณะ ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

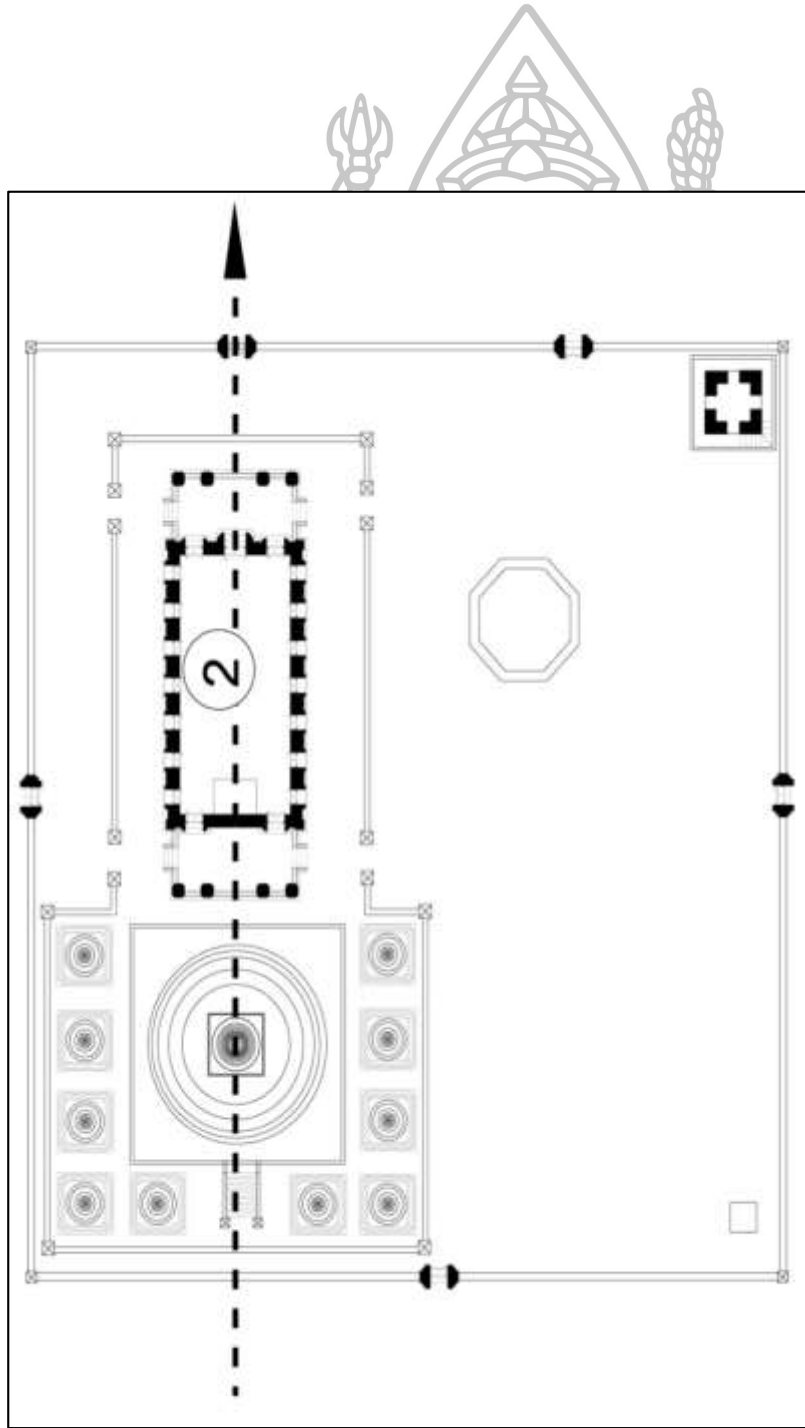

ภาพที่ 116 ผังเขตพุทธาวาสแบ่งออกเป็น 2 แกนฝั่งด้วยกันและเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 4 คราว

บูรณะครั้งใหญ่ทำให้เขตพุทธาวาสมีแกนฝั่งเป็น 2 แกนหลัก

แกนฝั่งในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นแกนฝั่งเดียวที่มีพระอุโบสถและพระเจดีย์บรรจุพระบรม

อัฐิของพระปฐมบรมมหาชนก

ภาพที่ 117 แกนผนังในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นแกนหลักแกนที่ 2 ซึ่งสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่ในคราวที่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้สร้างพระวิหารและพระเจดีย์ทรงกลมซึ่งฝังรวมของเขตพุทธาวาสแสดงให้เห็นถึงแกนผนังทั้ง 2 แกน

การวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมภายในเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดาราราม

พระอุโบสถ

พระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีเค้าโครงที่สืบทอดมาจากสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายหลายอย่าง ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดคือ

แผนผังของพระอุโบสถเป็นแผนผังที่มีรูปแบบสืบทอดมาจากผังพระอุโบสถในสมัยอยุธยาตอนปลายเนื่องจากแกนหลักของผังเป็นพระอุโบสถตั้งเป็นประธานของผังมีฐานเสมาล้อมรอบเมื่อมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงใช้ตำแหน่งเดิมของพระอุโบสถในสมัยกรุงศรีอยุธยาสร้างพระอุโบสถใหม่ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ลักษณะแบบอยุธยาที่ปรากฏที่พระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามมีดังนี้

1. ฐานพระอุโบสถเป็นฐานโค้งสำเภาแบบที่นิยมในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาซึ่งฐานบริเวณส่วนเรือนจะทำโค้งอ่อนโดยฐานของพระอุโบสถจะสูงค่อนข้างมากถ้าเทียบกับสัดส่วนของอาคารโดยรวมซึ่งในสมัยอยุธยาตอนปลายก็นิยมสร้างฐานอาคารเช่นนี้ด้วย

2. ฐานเฉลียงด้านหน้าสร้างเป็นฐานโค้งเช่นกันแต่เนื่องจากฐานด้านหน้ามีความกว้างและยาวเล็กน้อยจึงทำให้มีความโค้งน้อยกว่าส่วนเรือน

3. การทำช่องหน้าต่างแบบช่องเว้นช่อง ในสมัยอยุธยานั้นการสร้างอาคารไม่ว่าจะเป็นพระอุโบสถหรือพระวิหารก็ตามักนิยมมีช่องหน้าต่างน้อยกว่าในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งการสร้างช่องหน้าต่างเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าพบในวัดสุวรรณดารารามเป็นเพียงแห่งเดียวในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้ ตัวอย่างของวิธีการสร้างหน้าต่างแบบนี้พบได้ทั่วไปในวัดสมัยอยุธยาตอนกลางถึงอยุธยาตอนปลาย

4. การซ้อนชั้นหลังคาเห็นได้ชัดว่าระยะการซ้อนระหว่างชั้นลดด้านหน้าและชั้นซ้อนด้านบนค่อนข้างใกล้เคียงกันซึ่งปรากฏให้เห็นในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วงรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ลักษณะเช่นนี้ทำให้ส่วนเครื่องถ้ายองของหลังคาซ้อนบนและหลังคาเฉลียงนั้นต่างกัน ส่วนของหลังคาคลุมเฉลียงก็จะประดับด้วยเครื่องถ้ายองมีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง ส่วนหลังคาที่คลุมเรือนอาคารนั้นค่อนข้างติดกับหลังคาเฉลียงด้านหน้า ทำให้ต้องประดับด้วยรายระกาไม่มีนาคสะดุ้ง

5. ดาวเพดานที่วัดสุวรรณดารารามนี้เป็นดาวเพดานแกะสลักไม้ซึ่งพบเพียงไม่กี่แห่งในสมัยรัชกาลที่ 1 เช่นที่หอพระมณฑิยธรรมซึ่งลักษณะดาวเพดานเช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะอย่างศิลปะอยุธยาตอนปลายหากแต่ที่พบในพระอุโบสถก็มีลักษณะที่เฉพาะของสกุลช่างวังหน้าเนื่องจากจังหวะการจัดวางของดานเพดานคล้ายคลึงกันกับหอพระมณฑิยธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระที่นั่งพุทธไสยวรรยในพระราชวังบวรสถานมงคล ในเรื่องของรายละเอียดของลวดลายก็มีความแตกต่างเฉพาะเช่น ดาวประธานเป็นดานซ้อน 3 ชั้น มีมิติยื่นลงมาจากฝ้าเพดานค่อนข้างมาก

6. ฐานเสมาเป็นฐานแบบฐานสิงห์มีบัวกลุ่มรับใบเสมาหินแกะสลักเป็นรูปหัวนาครตรงกลางอกเสมา มีทับทรวงอยู่ตรงกลางแบ่งเส้น 2 ข้างออกเท่าๆ กัน ซึ่งก็มีเค้าโครงของรูปแบบใบเสมาอย่างสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัชกาลที่ 1 ร่วมอยู่ชาร่วมอยู่ด้วยกัน อาจเป็นเพราะว่าพระอุโบสถนั้นตั้งอยู่ที่เดิมอยู่แล้วทั้งซุ้มเสมาและใบเสมาก็คงตั้งอยู่ในตำแหน่งเดิมมาตั้งแต่ต้น

7. กำแพงแก้วพระอุโบสถในปัจจุบันน่าจะมาก่อนในช่วงของการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจาก มีลักษณะเหมือนกับกำแพงแก้วรอบพระวิหารที่มีการเจาะช่องโค้งแหลมซึ่งน่าจะเป็นช่องสำหรับตามประทีป การก่อกำแพงขึ้นมานี้น่าจะเป็นการก่อกำแพงเพื่อล้อมพระอุโบสถและพระเจดีย์พระปฐมบรมมหาชนกเพื่อเชื่อมเสมาโดยรอบพระอุโบสถแต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าในยุคก่อนหน้านี้อาจจะมีกำแพงแก้วล้อมรอบพระอุโบสถอีกชั้นหนึ่งตามแบบแผนผังในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัชกาลที่ 1

วัดการเปรียบเทียบรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดสุวรรณดารารามกับอาคารที่เกี่ยวข้องในสมัยรัชกาลที่ 1 และสถาปัตยกรรมในพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

สุวรรณดารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณดารามเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยฝั่งทิศตะวันตก เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ฝั่งธนบุรี วัดสุวรรณดาราม เป็นวัดโบราณ ชื่อ “วัดทอง” สร้างตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอน ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯ ให้บูรณะ ปฏิสังขรณ์ทั้งเสนาสนะ เมื่อสถาปนาแล้วเสร็จ ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสุวรรณดาราม” จากนั้นสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้าง เเมรุ และยังทรงสร้าง หอสวด หอทิ้งทาน โรงโขน โรงหุ่น ระชาพลีผลา โรงครัว สาเหตุที่ทรงสร้างเเมรุขึ้น เพื่อความสะดวกในการทำงานพระศพเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งต้องนำไปพระราชทานเพลิงที่วัดนอกกำแพงพระนครชั้นนอก จึงได้สร้างเเมรุไว้ที่วัดสุวรรณวัดอรุณราชวราราม ซึ่งอยู่ห่างจากวังหน้าและวังหลังไม่มาก และต่อมาได้สร้างวัดสระเกศขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดอีกครั้ง โดยขยายเขตของวัดให้กว้างขวางขึ้น โปรดฯ ให้สร้างกุฏิขึ้นหมู่หนึ่ง 6 หลัง มีหอฉันอยู่กลาง มีหอเล็กติดอยู่กับกำแพง 2 หอ และหอรชัง หอพระไตรปิฎก กุฏิฝากระดาน ศาลาการเปรียญ และได้สร้างพระเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมประดับกระจกที่หน้าพระวิหารองค์หนึ่ง เมื่อบูรณะปฏิสังขรณ์เสร็จในปี พ.ศ.2374 โปรดฯ ให้มีงานฉลองวัดสุวรรณดารามพร้อมกับการฉลองวัดอื่น ๆ อีก 8 วัด คือ วัดราช

โอรสาราม วัดสระเกศ วัดราชสิทธาราม วัดอรุณราชวราราม วัดกนิษฐาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดพระยาทำ นับว่าเป็นช่วงที่พระอารามเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 วัดสุวรรณารามเป็นสถานที่ที่เคยใช้จัดงานพระราชทานเพลิงศพเชื้อพระวงศ์ และข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่จำนวนมากหลังจากสมัยนี้ ไม่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกเลย จนถึงครั้งพระครูเทพสิทธิเทพาธิบดี (ทับ) ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งสำคัญเช่น เปลี่ยนช่อฟ้า ใบระกา กระเบื้องเคลือบสี ไม้ที่ชำรุด และปูพื้นพระอุโบสถด้วยหินอ่อนใหม่ ปฏิสังขรณ์ศาลาท่าน้ำ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงนั่งวิปัสสนาและสระน้ำ

พุทธสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ

เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด 7 ห้อง² ประกอบด้วยห้องโอบสถ์ขนาดกว้าง 12.69 เมตร ยาว 23.36 สัดส่วนอาคารมีความกว้างต่อความยาวเท่ากับ 1 ต่อ 1.84 มีมุขระเบียงด้านหน้าและด้านหลัง มีบันไดขึ้นสู่ระเบียงด้านหน้าและหลังข้างละ 2 บันได ในแนวด้านข้างอาคาร มีเสาสีเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองรับน้ำหนักหลังคามุขลดคลุมระเบียง โดยมี 4 ต้น รั้วน้ำหนักช่อชั้นนอก ส่วนหน้าบันหรือแผงจั่วจะอยู่ตรงแนวกับเสาด้านข้างเพียง 2 ต้น ซ้ายกับขวาเว้นพื้นที่ตรงกลางระเบียงไว้ ไม่มีเสาร่วมในชั้นไปรับน้ำหนักแผงจั่ว ใช้การถ่วงน้ำหนักโดยไม้ตักตาลงบนช่อและคานไม้ซึ่งวิ่งจากเสาด้านนอกยึดกับผนังห้องโอบสถ์ ทำให้พื้นที่ระเบียงดูโล่ง ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับโครงสร้างหลังคามุขจั่วที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และจากการที่แผงหน้าจั่วอาคารนี้ได้ถ่วงน้ำหนักลงสู่ผนังของอาคารโดยตรง แต่อยู่ในตำแหน่งถึงก่อนผนัง ทำให้สามารถมองเห็นด้านหลังแผงหน้าจั่ว จึงมีการปิดฝ้าเพดานใต้แผงจั่วนั้น จนถึงตำแหน่งผนังห้องโอบสถ์ซึ่งวัดสุวรรณารามมีการตีฝ้าเพดานโดยใช้แผ่นไม้ (สันนิษฐานว่าแต่เดิมคงมีการปิดทองเป็นลายดาวเพดานแต่ปัจจุบันลบเลือนหมดแล้ว) ส่วนที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมีการแบ่งช่องเป็นกรอบบานย่อมุม และมีดาวเพดานจำหลักไม้ประดับบริเวณเพดานดังกล่าวนี้ เมื่อรวมขนาดของพื้นที่ระเบียงหน้าและหลังแล้ว พระอุโบสถจะมีขนาดกว้าง 12.70 เมตร ยาว 34.70 เมตร สัดส่วนอาคารความกว้างต่อความยาวเท่ากับ 1 ต่อ 2.73 ไม่มีฟาไลด้านข้าง ผนังด้านข้างประกอบเสาอิงประดับบัวหัวเสาด้วยบัวจกกล ปิดทองประดับกระจกลี มีคันทัน

²สุวิทย์ เตชรุ่งเรือง, การศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช(วิทยานิพนธ์), สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, 2543, 234-235.

ทวยลายนาคหรือนาคแปลงประดับ ผนังด้านสกัดทิศตะวันตกหรือด้านหน้าพระอุโบสถมีช่องประตู 3 ช่อง และ 2 ช่องในผนังด้านหลัง ประดับกรอบและเหนือประตูด้วยบันแถลงซ้อน 2 ชั้น ปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ยกเว้นประตูกลางด้านหน้าเป็นซุ้มเครื่องยอดมณฑป ลักษณะเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสระเกศฯ วัดคูหาสวรรค์ ช่องหน้าต่างประดับด้วยซุ้มบันแถลงปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีด้านละ 7 ช่อง ทั้ง 2 ด้าน บานประตูด้านนอกเขียนลายรดน้ำ พุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่งทรงพุ่มตัวเทศ บานประตูด้านในเป็นลายเขียนสีรูปเขี้ยวกลางยื่นบนตัวสัตว์ หลังคาหน้าจั่วมุขลด 3 ชั้น หรือ 3 ซ้อนทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาในแต่ละชั้นประกอบด้วยผืนหลังคา 3 ตับ เครื่องนบลายอง แฉงหน้าจั่วมุขลดประกอบช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง งวงไอยรา ตามแบบพระราชประเพณี ถัดจากแผงหน้าจั่ว จะมีหลังคาปีกนกต่ออีก 2 ชั้น ซึ่งต่อเนื่องกับหลังคาในด้านยาว ต่อกันในลักษณะหลังคาทรงโรง แผงหน้าจั่วหลักไม่เป็นภาพนารายณ์สีกรทรงครุฑยุคนาคบนแท่นออกกระเปาะกลางหน้าบัน เบื้องหลังมีนาคสามเศียรประกอบซุ้มเรือนแก้วเป็นฉากหลัง มีลายประกอบถัดจากซุ้มเรือนแก้วออกไปเป็นช่อสาย มีพุ่มลายเป็นเทพพนม หลังคามีลักษณะยกเข็ดขึ้นในส่วนหลังคามุขลด ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจนในส่วนหลังคาปีกนกที่ต่อเนื่องจากด้านข้างมาสู่หลังคาลดได้แผงหน้าจั่วในด้านสกัด วัสดุหลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีฐานอาคารตกแต่งด้วยฐานสิงห์ ฐานปัทม์ ลูกแก้วอกไก่ آهنโค้งท้องสำเภาทั้งด้านข้างและด้านสกัด

พระประธานภายในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางมารวิชัยสูงตลอดพระรัศมี 8 ศอก 1 คืบ 8 นิ้ว หน้าตักกว้าง 6 ศอก 1 คืบ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าฝีมือเดียวกับช่างที่หล่อพระศรีศากยมุนี อาจจะอัญเชิญมาจากสุโขทัยสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อสถาปนาพระอารามเสร็จแล้วจึงได้อัญเชิญมาเป็นประธานในพระอุโบสถ ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระศาสดา”

ภาพที่ 118 ภาพด้านหน้าพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 119 ภาพซุ้มประตูกลางของพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม

ภาพที่ 120 ชุ่มประตูดุทรงบันแถลงของพระอุโบสถ

ภาพที่ 121 ภาพชุ่มหน้าต่างของพระอุโบสถ

ภาพที่ 122 บั้วปลายเสาที่เจดีย์ด้านหน้าของพระอุโบสถ

การเปรียบเทียบระหว่างพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามและพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม

หากมองจากภายนอกโดยรวมรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถทั้งสองแห่งแล้ว มีความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมากทั้งสัดส่วนและรูปทรงซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่หากพิจารณาโดยละเอียดลงไปจะเห็นว่าในรายละเอียดของสถาปัตยกรรมนั้นมีความแตกต่างกันหลายส่วนด้วยกันแยกได้เป็นส่วนต่างๆดังนี้

แผนผัง

แผนผังของพระอุโบสถของวัดสุวรรณารามในส่วนของเรือนอาคาร มีทั้งหมด 7 ห้องเสา แต่เฉลียงด้านหน้าและด้านหลังของอาคารกลับมี 2 ช่วงเสาและมีความกว้างกว่า อีกทั้งอาคารมีขนาดใหญ่มากกว่าซึ่งแตกต่างจากผังของพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามที่เฉลียงด้านหน้าที่มีเพียง 1 ห้องเสาและมีความกว้างน้อยกว่า

ฐานอาคาร

ส่วนฐานของพระอุโบสถนั้นเป็นฐานแบบบัวลูกแก้วอกไก่แบ่งเป็น 2 ช่วงฐานคือ ฐานเฉลียงด้านหน้าที่เตี้ยกว่าฐานเรือนอาคารรูปแบบของฐานอาคารลักษณะเช่นนี้พบโดยทั่วไปในอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระอุโบสถของวัดสุวรรณารามแต่มีความแอ่นโค้งน้อยกว่า

ส่วนเรือนอาคาร

ส่วนด้านยาวของอาคารมีจำนวนห้องเสาที่เท่ากันคือ 7 ห้อง แต่หากมีความแตกต่างที่วัดสุวรรณดารารามนั้นมีการปิดช่องหน้าต่างช่องเว้นช่องในช่วงที่ปิดไว้ทำเป็นหน้าต่างหลอกซึ่งไม่พบในสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว ส่วนด้านสกัดด้านหน้าของอาคารประกอบด้วยช่องประตู 3 ช่องคือประตูกลางเป็นประตูทรงมณฑป ส่วนประตูข้างทั้งสองข้างเป็นประตูซุ้มบันแถลง ด้านสกัดด้านหลังมีซุ้มประตูบันแถลง 2 ประตู ตามแบบแผนที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นเอง

ส่วนหลังคา

หลังคาของพระอุโบสถวัดสุวรรณารามเป็นหลังคาซ้อน 3 ชั้น โดยหลังคาซ้อนบนสุดและหลังคาซ้อนที่สองทำหน้าที่คลุมส่วนเรือนอาคาร และหลังคาซ้อนสุดท้ายทำหน้าที่คลุมเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนเครื่องถ่ายยอนั้นประกอบด้วย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ นาคสะดุ้ง บนหลังคาทั้งสามชั้น ความแตกต่างของหลังคาพระอุโบสถทั้ง 2 แห่งคือ พระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามมีความแตกต่างคือหลังนั้นเป็นหลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นบนทำหน้าที่คลุมส่วนเรือน ส่วนหลังคาซ้อนล่างนั้นทำหน้าที่คลุมส่วนเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง ส่วนเครื่องถ่ายยอนั้นใช้กับหลังคาส่วนเฉลียง หลังคา

ซ้อนบนเป็นรอยระกาเนื่องจากระยะห่างจากหลังคาซ้อนบนและหลังคาเอียงนั้นใกล้กันมาก แต่สำหรับหลังคาของอุโบสถวัดสุวรรณารามมีระยะห่างของหลังคามากกว่าจึงใช้เครื่องถ่ายองเป็นส่วนประดับหลังคา

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ

ในส่วนองค์ประกอบของอาคารที่นำมาใช้เปรียบเทียบกับพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ก็จะมี ชุ่มประตู่ทรงมณฑป ชุ่มประตู่ทรงบันแถลง ชุ่มหน้าต่างทรงบันแถลง บัวประดับเสา ในการศึกษาเทียบเคียง

ชุ่มประตู่ทรงมณฑป

ชุ่มประตู่ทรงมณฑปของพระอุโบสถวัดสุวรรณารามเมื่อเปรียบกับพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามแล้วจะพบว่ามียุคประกอบต่างๆคล้ายกัน คือมีชุดฐานชุ่มประตู่เป็นฐานสิงห์ เสากรอบประตู่ตรงส่วนเชิงเสาประดับด้วย กาบพรหมศร ยอดของชุ่มประตู่ประกอบด้วย ชั้นเชิงกลอน 5 ชั้น ต่อด้วยองค์ระฆัง บัวกลุ่ม 5 ชั้น และส่วนปลียอดซึ่งมีความแตกต่างจากชุ่มประตู่กลางทรงมณฑปของวัดสุวรรณดารารามที่ยอดนั้นมีชั้นเชิงกลอน 9 ชั้น ไม่มีบัลลังก์แต่เป็นบัวกลุ่มขึ้นไปรับปลียอด

ชุ่มประตู่ทรงบันแถลง

ชุ่มประตู่ทรงบันแถลงมีสัดส่วนที่คล้ายกันกับพระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามแต่มีความสูงและสัดส่วนที่ยืดสูงกว่า แต่ในส่วนรายละเอียดนั้นต่างกันตรงหน้ากระดานที่รับหน้าบันของชุ่มประตู่วัดสุวรรณดารารามมีเสาขึ้นมารองรับหน้ากระดานชั้นบนและมีปีกด้านข้างแผ่ออกมารับน้ำหนักของแต่ละชั้นซึ่งในส่วนนี้ของชุ่มประตู่จะมีเสาขึ้นไปรองรับหน้ากระดานถึง 2 ชั้น ซึ่งหากเปรียบเทียบกับแห่งอื่นๆแล้วจะพบว่างานในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ มีเพียงที่พระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามเท่านั้น หน้าบันชุ่มบันแถลงมีการซ้อนชั้น 2 ชั้น สัดส่วนหน้าบันค่อนข้างใหญ่กว่าของวัดสุวรรณดารารามอย่างเห็นได้ชัด

ชุ่มหน้าต่างทรงบันแถลง

ชุ่มหน้าต่างทรงบันแถลงประกอบด้วยฐานชุ่มหน้าต่างเป็นแบบฐานสิงห์ รับเสาของชุ่มส่วนบนของชุ่มเป็นหน้าบันและมีหลังคาชุ่มซ้อนชั้น 2 ชั้น ซึ่งมีความแตกต่างจากชุ่มบันแถลงหน้าต่างวัดสุวรรณดารารามเช่นกัน คือ หน้าบันของพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม จะมีสัดส่วนที่เล็กกว่าและที่เสาขึ้นรองรับหน้าบันเช่นเดียวกับชุ่มประตู่แต่มีเพียงชั้นเดียว สัดส่วนโดยรวมของชุ่มบันแถลงวัดสุวรรณดารารามจะดูสูงกว่าชุ่มหน้าต่างพระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามด้วย

บัวประดับเสา

ในส่วนบัวประดับเสาของพระอุโบสถวัดสุวรรณารามมืองค์ประกอบเช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ต่างกันตรงสัดส่วนที่เสาของพระอุโบสถของวัดสุวรรณดารารามมีขนาดใหญ่กว่าของพระอุโบสถวัดสุวรรณารามจึงทำให้มองดูแล้วมีความแตกต่างกันในรูปทรง แต่หากรายละเอียดนั้นค่อนข้างจะมีรูปแบบใกล้เคียงกันที่นิยมนำมาใช้ประดับเสาในสมัยรัชกาลที่ 1

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เมื่อ พ.ศ. 2330³ เมื่อเสด็จเป็นจอมทัพขึ้นไปช่วยพระเจ้ากาวิละ ผู้ครองนครเชียงใหม่ขับไล่กองทัพพม่า⁴ เมื่อเสด็จกลับพระนครก็ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์ ลงมากรุงเทพฯ โปรดให้ตกแต่งพระที่นั่ง ซึ่งกำลังสร้างอยู่ให้เป็นประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ และใช้เป็นหอพระ แล้วพระราชทานนามพระที่นั่งนั้นว่า “พระที่นั่งสุทธาสวรรย์” แต่เดิมนั้น พระที่นั่งองค์นี้ ทรงดำริจะสร้างเพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีตรุษสารทและพระราชพิธีโสกันต์ลูกเธอ ครั้นเมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์ลงมาจากเชียงใหม่ จึงทรงอุทิศให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ และโปรดให้ตกแต่งภายในด้วยภาพเขียนเป็นพุทธบูชาในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ยังคงเป็นที่สำหรับทำการพระราชพิธีต่าง ๆ ตามพระราชดำริเดิมของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสวรรคตแล้ว วังหน้าก็ยังว่างอยู่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เกรงว่าจะมีผู้ที่เข้าไปปลุกพระพุทธรูปสี่องค์ และพระพุทธรูปเงินทองของพุทธบูชาในพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ จึงรับสั่งให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์และพระพุทธรูปอื่นมาประดิษฐานในพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ จึงรับสั่งให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่องค์และพระพุทธรูปอื่น ๆ มาประดิษฐานยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ไว้ตรงที่ตั้งพระสัมพุทธปรณียอยู่ตลอดมา ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนชื่อพระที่นั่งสุทธาสวรรย์เป็น “พระที่นั่งพุทไธสวรรย์”⁵ เมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงปฏิสังขรณ์พระที่นั่งองค์นี้ใหม่ เหตุที่เปลี่ยนนามด้วยก็ว่าเมื่อสร้างพระที่นั่งอิศรา

³กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 – 3** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2525), หน้า 42, คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2525) หน้า 31.

⁴เมืองโบราณ, **พระที่นั่งพุทไธสวรรย์**. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2526), หน้า 8.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

วินิจฉัยแล้ว ได้โปรดให้ย้ายท้องพระโรงตั้งพระเศวตฉัตรจากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ไปยังพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เพื่อให้พระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นหอพระตามเดิม อีกประการหนึ่งชื่อเดิมไปพ้องกับพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ที่รัชกาลที่ 3 ทรงสร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวัง และประการสุดท้าย เพื่อให้ชื่อพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ไปพ้องกับพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยที่ทรงสร้างขึ้นใหม่ด้วย

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ได้มาการซ่อมแซมหลายครั้ง คือ ในสมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ทรงปฏิสังขรณ์แก้ไขของเดิม เช่น เครื่องบนทำใหม่หมดเปลี่ยนหลังคาพาไลของเดิม ต่อเป็นเฉลียงเลาลอยไว้ ผนังข้างบนเป็นคอสอง ทำซุ้มหน้าต่างใหม่ทั้งหมด การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้เพียงแต่ซ่อมส่วนที่ชำรุด ส่วนของเดิมมิได้ชำรุดยังคงรักษาเอาไว้ เช่น เครื่องไม้กรอบและบานประตูหน้าต่าง, ทวยรบชายคา, จิตรกรรมฝาผนังภายใน รวมทั้งลายดาวเพดานจำหลักไม้ ใน พ.ศ. 2476 ได้ซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากทรุดโทรมมาก กรมศิลปากรได้จัดการซ่อมหลังคาภายนอก และใน พ.ศ. 2500 ได้จัดให้ช่างมาเขียนลายรดน้ำที่บานประตูด้านหน้า

ภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ นอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่ทิศ ที่ถือได้ว่าเป็นพระประธานแล้ว ยังมีลายรดน้ำ และลายเขียนสีเรื่องรามเกียรติ์ 3 ใบ ซึ่งกันเป็นฝาประจันห้องสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพทรงสร้างสำหรับเก็บพระไตรปิฎก และทรงเลือกช่างเขียนเอง จิตรกรรมภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ถือว่าเก่าแก่ที่สุด และมีค่ายิ่ง⁶ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทโปรดให้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2338 - 2340 โดยมีฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 1 สถาปัตยกรรมนั้นเกิดการชำรุดขึ้นตามอายุที่ได้เขียนกันมานาน มีการซ่อมภาพสีกะเทาะหลุดและภาพลบเลือน ผนังบวม แตกร้าว เป็นระยะ ๆ จิตรกรรมในพระที่นั่ง แบ่งเขียนเป็น 2 ส่วน ส่วนบนเหนือกรอบประตูและหน้าต่างขึ้นไปทั้ง 4 ด้าน เขียนเป็นเทพชุมนุมแบ่งเป็นผนัง ด้านละ 4 ชั้น แต่ละชั้นคั่นด้วยลายหน้ากระดาน ประจำยามกำมปู เพื่อใช้เป็นการแบ่งชั้นของเทพ

ภาพเทพชุมนุมเขียนแบบเดียวกับกับเทพชุมนุมวัดอื่นๆ คือ นั่งพนมมือเข้าหาพระประธานเป็นการแสดงถึงหมู่เทพที่มาชุมนุมกันฟังธรรมจากพระบรมศาสดา คือพระประธานในพระที่นั่ง ต่อจากภาพเทพชุมนุมขึ้นไป เขียนภาพฤาษี นักสิทธิ์วิทยากรถือดอกบัวเหาะเหินมาในอากาศเพื่อนมัสการพระพุทธรูปเจ้า โดยมีเส้นสินเทาคั่นอยู่เป็นการแบ่งภาพตลอดทั้งผนัง ผนังตอนล่างระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเป็นภาพพุทธประวัติจากหนังสือเรื่องปฐมสมโพธิกถา โดยเริ่มตั้งแต่การอภิเษกสมรสของพระเจ้าสุทโธทนะกับกับพระนางสิริมหามายา ที่ผนังระหว่างประตูกลางกับประตูด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ด้านหลังองค์พระที่นั่ง เวียนเป็นทักษิณาวรรต มาจบเรื่องเมื่อถวายพระเพลิง และแจกพระบรมสารีริกธาตุที่ผนังระหว่างประตูตะวันตกเฉียงใต้กับประตูกลางด้านหลัง รวมทั้งสิ้น 32 ภาพ

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ด้วยกัน เทคนิคการเขียนภาพจิตรกรรมในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์นั้นจัดเป็นแบบคลาสสิกเน้นในด้านกฎเกณฑ์ของศิลปะไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้สี, เส้น หรือองค์ประกอบในภาพที่จัดวางอย่างได้สัดส่วน เป็นงานจิตรกรรมของช่างรัชกาลที่ 1 ที่สมบูรณ์ การวางองค์ประกอบของภาพนั้น คล้าย ๆ กับการเขียนภาพฝาผนังตามที่อื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป คือจะให้จุดสำคัญของภาพอยู่ที่ภาพตัวบุคคลในเรื่อง โดยจิตรกรจะวางภาพให้ดึงความสนใจของผู้ชมไปสู่จุดนั้น ส่วนการใช้สีนั้นเป็นสีฝุ่นที่ได้มาจากธรรมชาติเช่น สีขาวจากหินปูน, สีดินแดงจากดินแดง สีดำจากเขม่า เป็นต้น

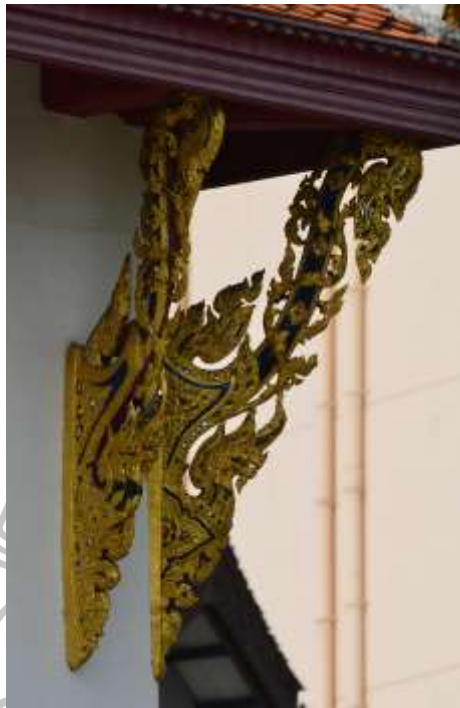
ภาพที่ 123 ภาพด้านหน้าของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ภาพที่ 124 ภาพซุ้มประตูของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ภาพที่ 125 ภาพซุ้มหน้าต่างของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ภาพที่ 126 ภาพคันทวยที่มุมของหลังคาปีกนกด้านหน้าและด้านหลังของพระที่นั่ง

ภาพที่ 127 ภาพคันทวยด้านยาวของพระที่นั่ง

ภาพที่ 128 ภาพดาวเพดานและลายประดับช่อเอ็กภายในพระที่นั่ง

เปรียบเทียบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์กับพระโบสถ์วัดสุวรรณดาราราม

องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอกของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เมื่อแยกส่วนต่างๆแล้วพบว่า มีแบบแผนการประดับตกแต่งที่มีสัดส่วนทรวดทรงใกล้เคียงกันเนื่องจากส่วนประดับอาคารนั้นยังคงอยู่มาตั้งแต่การสร้างในยุคแรกด้วยการวิเคราะห์จากรูปแบบในสมัยนั้น

ซุ้มประตู

ซุ้มประตูพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นทรงบันแถลงซึ่งมีสัดส่วนที่งดงามมากแห่งหนึ่งของศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับซุ้มประตูทรงบันแถลงของพระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามแล้วมีสัดส่วนที่แตกต่างกันอยู่หลายส่วนด้วยกันคือ ฐานของซุ้มเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ประกอบกับฐานสิงห์ ส่วนเสาของซุ้มนั้นก็ในรูปแบบทั่วไปของซุ้มรูปทรงนี้ ต่อมาคือ ส่วนของหน้าบันซุ้มที่มีสัดส่วนหน้าบันซุ้มที่ใหญ่กว่าของพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม และวิธีการยกหน้าบันซุ้มชั้นที่ 2 ก็ยกหน้ากระดานขึ้นเพื่อรับหน้าบันอีกชั้นหนึ่ง รวมถึงยกหน้ากระดานชั้นล่างของหน้าบันซุ้มด้วยเช่นกันและในสัดส่วนของซุ้มประตูนี้ก็มีสัดส่วนที่สูงชะลูดมากกว่าซุ้มประตูวัดสุวรรณดารารามด้วย

ซุ้มหน้าต่าง

ซุ้มหน้าต่างก็มีสัดส่วนและองค์ประกอบคล้ายกับซุ้มประตูเช่นกันคือมีลักษณะของหน้าบันซุ้มที่ซ้อนกันสองชั้นโดยมีหน้ากระดานชั้นสองที่ยกขึ้นไปเป็นคนละระดับกับหน้าบันของซุ้มเช่นเดียวกับซุ้มประตู

คันทวย

คันทวยของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์นี้กล่าวได้ว่าเป็นงานชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของสกุลช่างวังหน้าก็ว่าได้เนื่องจากมีการแกะสลักที่งดงามซับซ้อนและมีลายละเอียดอันประณีตซึ่งพบเพียงไม่กี่แห่งในงานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และแห่งที่พบนั้นล้วนแล้วแต่อยู่ในกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น มีเพียงวัดสุวรรณดารารามที่พบคันทวยลักษณะนี้และอยู่นอกพระนคร แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัด จากองค์ประกอบและสัดส่วนของคันทวยนั้นมีความใกล้เคียงกันมากแต่อาจจะมีบางส่วนแตกต่างออกไปคือคันทวยที่พระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามเมื่อเทียบกับสัดส่วนของอาคารมีขนาดที่ใหญ่มากแต่ก็ไม่ขัดกับสัดส่วนโดยรวมของพระอุโบสถนัก ส่วนขนาดของคันทวยเมื่อเปรียบเทียบกับแห่งอื่นๆของวังหน้าก็จะมีกำลังและดูแข็งแรงเข้มแข็งมากกว่า

ดาวเพดาน

ดาวเพดานของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์มีความแตกต่างกันตรงที่รายละเอียดขององค์ประกอบเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบทั้ง 2 แห่งแล้วพบว่าดาวเพดานที่วัดสุวรรณหาดารามนั้นละเอียดและมีมิติกว่า เริ่มจากการดูที่ดาวประธานของลายนั้นเป็นเหมือนกลีบบัววัดปลายซ้อนกันสามชั้นลอยตัวออกมาจากเพดานอีกทั้งมีดอกจอกล้อมรอบดาวประธานและกรอบย่อมุมไม้สิบสองมากกว่าส่วนดาวเพดานของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์นั้นมีมิติที่น้อยกว่าเพราะแกะสลักเป็นดาวแบบเรียบง่ายขึ้นและกลับแต่ละกลีบคล้ายกับกลีบบัวส่วนดอกจอกที่ล้อมดาวประธานและกรอบย่อมุมนั้นก็น้อยกว่าโดยจะอยู่ที่มุมรอบด้านปลายของค้างคาวประดับมุมที่เป็นตัวแบ่งกรอบลายทั้งสามกรอบทางด้านสกัดของอาคารเท่านั้น

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

วัดมหาธาตุฯ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกฝ่ายมหานิกาย ชั้นราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เขตพระนครเป็นวัดที่สร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่จะสร้างเมื่อไหร่หรือใครสร้างนั้นไม่ปรากฏเดิมเรียกกันว่า “วัดสลัก” ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ วัดสลักตั้งอยู่ระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรเจ้ามหาสุรสิงหนาท โปรดให้สถาปนาในคราวเดียวกับการสร้างวังหน้า ซึ่งการสถาปนาครั้งนี้ก็เป็นด้วยที่พระองค์ทรงตั้งใจจะกระทำโดยตั้งปฏิภาณไว้เมื่อผ่านวัดสลัก ครึ่งหนึ่งทัพพม่า ว่าถ้ารอดจากพม่าไปได้ได้เป็นใหญ่เป็นโตภายหลังจะทะนุบำรุงวัดนี้ให้รุ่งเรือง^๖ เดิมดำริจะสร้างปราสาทกลางสระ แต่มีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้น มีคนร้ายจะลอบทำร้ายกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทแต่ไม่สำเร็จ ข้าถูกฆ่าตาย พระองค์จึงงดการสร้างไว้^๗ ในการสถาปนาครั้งนี้ทรงขนานนามว่า “วัดนิพพานาราม” เมื่อมีการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ใน พ.ศ. 2331 เปลี่ยนนามเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า ชื่อนี้เป็นชื่อวัดสำคัญในกรุงเก่า อยู่ในพระราชวังอย่างกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม น่าจะเอาชื่อมาเป็นแบบอย่าง ในการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์

^๖กรมการศาสนา, **วัดทั่วราชอาณาจักร** ตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2525 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525), หน้า 25.

^๗ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี และนางวิมล พงศ์พิพัฒน์, **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3** (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2515), หน้า 21.

^๘พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2461), หน้า 5.

ครั้งนั้น เนื่องจากรัชกาลที่ 1 ทรงเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เป็นฉบับหลวงนั้นวิปลาศคลาดเคลื่อนมาก จึงต้องทำให้ถูกต้อง โปรดนิมนต์พระสงฆ์ซึ่งทรงสมณศักดิ์ 100 รูป มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน เริ่มการสังคายนาเมื่อวันพุธ เดือน 12 ขึ้น 15 ค่ำ ปีวอก พ.ศ. 2331 เวลาบ่าย 3 โมง พระสงฆ์และราชบัณฑิตประชุมพร้อมกัน ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรรมงคลสถานเสด็จมาร่วมพิธีด้วย

ภาพที่ 129 ภาพคันทวยที่มุมพระมณฑป

ภาพที่ 130 ภาพคันทวยด้านข้างของพระอุโบสถ

เปรียบเทียบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์กับวัดสุวรรณดาราม

เมื่อศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของทั้งสองวัดแล้วพบว่าอาคารต่างๆไม่มีส่วนใดที่เหมือนหรือสัมพันธ์กันในเชิงรูปแบบมีเพียงคันทวยเท่านั้นที่มีรูปแบบเดียวกันคือรูปแบบเฉพาะสกุลช่างวังหน้าเท่านั้น ส่วนสัดส่วนและรูปแบบนั้นเหมือนกันกับพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ทั้งสิ้น

วัดชนะสงคราม

วัดชนะสงคราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่สร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมเรียกว่า วัดกลางนา สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ บวรมหาสุรสิงหนาท ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่ทั้งพระอาราม และในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงแต่งตั้งพระราชกณะฝายรามัญขึ้นสำหรับพระนคร เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ได้โปรดให้พระองค์ฝายรามัญมาอยู่ที่วัดชนะสงคราม จึงเรียกว่าวัดตองปุ เลียนแบบเดียวกับวัดตองปุในสมัยอยุธยา และเมื่อมีชัยชนะข้าศึกจึงพระราชทานนามวัดนี้ว่า วัดชนะสงคราม¹⁰

ภาพที่ 131 ภาพคันทวยมุมที่พระอุโบสถ

ภาพที่ 132 ภาพคันทวยด้านข้างพระอุโบสถ

¹⁰ ยิ้ม มัญญาทางกูร, เรื่องวัดชนะสงคราม (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, 2506), หน้า 5.

เปรียบเทียบองค์ประกอบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดชนะสงครามและพระอุโบสถวัดสุรรณดาราม

จากข้อสังเกตพบว่าคันทวยของพระอุโบสถวัดชนะสงครามนั้นก็มียอดองค์ประกอบของสัดส่วนและลวดลายที่อยู่ในแบบแผนของสกุลช่างวังหน้าเช่นกันจึงได้ยกตัวอย่างเพื่อให้เห็นรูปแบบของคันทวยนี้

หอพระมณเฑียรธรรม

หอพระมณเฑียรธรรมตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นอาคารที่เก็บพระไตรปิฎกโดยทั่วไปเรียกกันว่าหอพระไตรปิฎก หรือเรียกสั้น ๆ ว่า หอไตร ในความหมายของหอพระมณเฑียรธรรมนั้น หมายความว่าเป็นที่สถิตแห่งธรรม¹¹ การสร้างหอไตรคล้ายคลึงกับวัดอุประสงค์ของหอสมุดในปัจจุบัน เป็นที่เก็บหนังสือและเห็นแหล่งศึกษาหาความรู้ นับว่าเป็นหอสมุดพระพุทธศาสนาของหลวงแห่งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนั้นรัชกาลที่ 1 ยังโปรดเกล้า ให้กรมราชบัณฑิต ตั้งอยู่ในหอพระมณเฑียรธรรม ซึ่งนับได้ว่าเป็นศูนย์รวมของนักปราชญ์ ราชบัณฑิตประจำราชสำนัก

ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หอพระมณเฑียรธรรม หรือที่เรียกกันว่า หอหลวงนั้น ไม่ใช่เป็นที่เก็บหนังสือคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่เพียงอย่าง เดียวกิจการต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของกรมราชบัณฑิตได้กระทำในหอพระมณเฑียรธรรมทั้งสิ้น เช่น พระโอรสพระธิดาที่ประสูติใหม่ ยังมีได้พระราชทานนาม โปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตประชุมกันในหอพระมณเฑียรธรรมนี้ เพื่อตั้งพระนามทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อโปรดเกล้า พระราชวินิจฉัยแล้ว จึงประกอบพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ เจ้านายต่างกรมที่หอ¹²

หอพระไตรปิฎก หรือหอไตรของวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่กล่าวมานี้ ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา¹³ กล่าวไว้ว่าให้พระราชบัณฑิตทั้งปวง บรรดาที่เป็นอาจารย์นั้น บอกรพระไตรปิฎก พระสงฆ์ สามเณรเป็นอันมากบนหอไตร ๆ นั้น ให้นำมาว่า “หอพระมณเฑียรธรรม”

¹¹ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุคนธ์, **หอพระมณเฑียรธรรม**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2525) หน้า 11.

¹² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานหอพระสมุด หอพระมณเฑียรธรรม หอวชิรญาณ หอพุทธสถานสังคหะ และหอสมุดสำหรับพระนคร** (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459) หน้า 56 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สภานายกกับกรรมการและเจ้าพนักงานหอพระสมุด เรียบเรียงทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อเสด็จเปิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร พ.ศ. 2459).

¹³ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุคนธ์, **หอพระมณเฑียรธรรม**, หน้า 15.

จากข้อความนี้จะเห็นว่ารัชกาลที่ 1 มีพระราชประสงค์จะรวบรวมหนังสือคัมภีร์ต่าง ๆ เอาไว้ในหอพระมณเฑียรธรรม

ใน พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดมหาธาตุ และโปรดให้ช่างจารจารึกพระไตรปิฎกที่สังคายนาแล้วลงบานเป็นอักษรขอม ตกแต่งคัมภีร์ลงรักปิดทองทึบตลอดเป็นฉลับลวง เรียกว่า “ฉลับลวงทึบ” ต่อมามีการสร้างคัมภีร์ปิดทองขึ้นมาอีก เรียกว่า ฉลับลวงใหญ่ เมื่อสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกฉลับลวงตามที่สังคายนาสำเร็จแล้วได้อัญเชิญเข้ามาประดิษฐานไว้ในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณเฑียรธรรมกลางสระ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายในพระบรมหาราชวัง โปรดเกล้าฯ ให้มีการมหรสพสมโภชพระไตรปิฎก และหอพระมณเฑียรธรรมเกิดไฟไหม้ขึ้นเพลิงเผาไหม้ทั้งหลัง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดให้ถมสระเดิมนั้นเสีย แล้วสร้างพระมณฑปขึ้นแทนสำหรับใช้เป็นที่ตั้งพระไตรปิฎกแทนหอพระมณเฑียรธรรม แต่เนื่องจากมณฑปที่สร้างใหม่นั้นคับแคบจึงไม่พอ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท จึงทรงรับอาสาให้ช่างวังหน้ามาสมทบสร้างหอพระมณเฑียรธรรมถวายใหม่อีกหลังหนึ่ง ในรัชกาลที่ 2 หอพระมณเฑียรธรรม ยังคงใช้เป็นที่เก็บรวบรวมหนังสือของหลวง และสิ่งของอย่างอื่น ๆ เช่น ตู้พระไตรปิฎกประดับมุกคู่หนึ่ง ตกแต่งลวดลายอย่างสวยงาม, พระแท่นที่บรรทมประดับมุก ตกแต่งลวดลายเดียวกับพระแท่นเศวตฉัตรที่ตั้งอยู่ที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท, ตู้พระไตรปิฎกลายทองใบใหญ่ ๆ นั้น สำหรับใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์พระไตรปิฎก ในหอพระมณเฑียรธรรมโดยเฉพาะ

ภาพที่ 133 ภาพด้านหน้าของหอพระมณเฑียรธรรม

ภาพที่ 134 ภาพซุ้มประตูกลางหอพระมณฑิยธรรม

ภาพที่ 135 ภาพประตูข้างหอพระมณฑิยธรรม

ภาพที่ 136 ภาพบัวปลายเสาเฉลียงหน้าและเสาพาไลหอพระมณเฑียรธรรม

ภาพที่ 137 ภาพดาวเพดานภายในหอพระมณเฑียรธรรม

ที่มาภาพ: สำนักราชเลขาธิการ, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2, 2530, น. 247.

เปรียบเทียบองค์ประกอบสถาปัตยกรรมหอพระมณเฑียรธรรมกับพระอุโบสถวัดสุวรรณดาราราม ชุมประทู

จากที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นชุมประทูทั้งด้านหน้าและด้านหลังของหอพระมณเฑียรธรรม ด้านหน้าประกอบด้วยประตู 3 ประตู ด้านหลัง 2 ประตูซึ่งเป็นแบบแผนในการทำชุมประทูที่นิยมใน สมัยรัชกาลที่ 1 โดยประตูกลางทำเป็นประตูทรงมณฑปส่วนประตูข้างทำเป็นประตูทรงบันแถลง ที่ ยกตัวอย่างหอพระมณเฑียรธรรมนี้ก็เนื่องจากเป็นงานสกุลช่างวังหน้าเช่นกัน ในส่วนรายละเอียดนั้นก็ ไม่ต่างจากอาคารหลังอื่นมากนักเช่นที่วัดสุวรรณารามที่ได้กล่าวมาแล้ว

ชุมหน้าต่าง

ชุมหน้าต่างเป็นชุมแบบบันแถลงซึ่งนิยมในสมัยรัชกาลที่ 1 และสถาปัตยกรรมของวัง หน้าเช่นกันส่วนรายละเอียดของหน้าต่างหอพระมณเฑียรธรรมที่ต่างออกไปคือ ไม่มีฐานชุมแต่ตั้งอยู่ บนหน้ากระดานของชุดฐานอาคารแทน

บัวประดับเสา

บัวประดับเสาเป็นบัวจกประดับเสาย่อมุมไม้สิบสองโดยรอบของอาคาร เมื่อเทียบกับวัด สุวรรณดารารามแล้วมีองค์ประกอบของลวดลายเช่นเดียวกันแต่สัดส่วนนั้นก็ขึ้นอยู่กับขนาดของเสา ที่มีสัดส่วนเล็กกว่า ดังนั้นบัวประดับเสาที่วัดสุวรรณดารารามก็เป็นสัดส่วนเฉพาะตัวอีกอย่างหนึ่ง

ดาวเพดาน

ดาวเพดานหอพระมณเฑียรธรรมมีรูปแบบที่คล้ายกับพระอุโบสถวัดสุวรรณดารารามต่าง ที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีดาวประธานอยู่กึ่งกลางมีดอกจอกล้อมรอบ ภายนอกกรอบที่ ดอกจอกขึ้นเป็นจันทระระหว่างช่องของดาวเพดาน แต่ส่วนที่ไม่มีคือค้ำคาวคั้นระหว่างกรอบดาว เพดาน หากสรุปเรื่องของดาวเพดานนั้นจากตัวอย่างเปรียบเทียบจากหอพระมณเฑียรธรรม พระที่นั่ง พุทไธสวรรย์ และอุโบสถวัดสุวรรณดารารามแล้วมีความเป็นไปได้ว่างานประดับตกแต่งส่วนนี้เป็นงาน ช่างวังหน้า

วิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการศึกษา วัดเสนาสนาราม วัดชุมพลนิกายาราม

ในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระนครศรีอยุธยามีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสำคัญคือ วัดเสนาสนาราม วัดชุมพลนิกายาราม และวัดสุวรรณดาราราม เนื่องจากเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมวงศ์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยทรงบูรณะพระราชวังจันทร์เกษมขึ้นทั้งนี้บริเวณใกล้เคียงมีวัดหนึ่งคือ วัดเสนาสนาราม ซึ่งขณะนั้นเป็นวัดร้างจึงทรงให้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นทั้งพระอาราม ซึ่งแผนผังของวัดเสนาสนารามนี้ที่จะยกมาเป็นตัวอย่างนี้มีลักษณะคล้ายกับที่ตั้งส่วนของพระวิหารและพระเจดีย์ประธานของวัดสุวรรณดารารามด้วยในที่นี่เป็นการเปรียบเทียบลักษณะแผนผังเท่านั้น กล่าวคือผังของวัดเสนาสนารามนั้นประกอบด้วยพระอุโบสถที่ด้านท้ายเป็นพระเจดีย์ประธานทรงกลมมีเจดีย์รายล้อมมุมไม้สิบสององค์ระฆังเป็นกลีบมะเฟือง รายอยู่รอบองค์เจดีย์ประธาน 10 องค์ มีบันไดทางขึ้นฐานประทักษิณด้านท้ายของพระเจดีย์ส่วนผังวัดสุวรรณดารารามที่รัชกาลที่ 1 ทรงสร้างขึ้นใหม่นั้นก็เป็นเช่นเดียวกันกับผังแนวแกนหลักของวัดเสนาสนารามแต่แตกต่างกันที่วัดสุวรรณดารารามนั้นเป็นพระวิหารต่อด้วยพระเจดีย์ประธานและพระเจดีย์ราย 10 องค์ ส่วนวัดชุมพลนิกายารามบางปะอินนั้นมีสถาปัตยกรรมที่คล้ายกับวัดสุวรรณดารารามคือ เจดีย์ล้อมมุมไม้สิบสอง องค์ระฆังกลีบมะเฟืองอยู่ที่ด้านหน้าสุดของมุมกำแพงแก้วเขตพุทธาวาส

วิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมระหว่างพระอุโบสถและพระวิหารในความเหมือนและความแตกต่างของสถาปัตยกรรมพระวิหารของวัดสุวรรณดาราราม

พระวิหารวัดสุวรรณดารารามนั้นสร้างขึ้นในคราวบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นมีการสร้างและบูรณะวัดเป็นจำนวนมากทั้งในพระนครและหัวเมืองต่างๆ ในสมัยนี้เองเป็นช่วงเวลาที่มีการกลับมาใช้สถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชนิพนธ์ที่ทวนกลับไปใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางคือ มีผังพระอุโบสถหรือพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธานบางวัดมีระเบียงคต เช่น วัดโสมนัสราชวรวิหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม แต่วัดที่พระนครศรีอยุธยานั้นไม่ได้สร้างเป็นระเบียงคต แต่เป็นกำแพงแก้วล้อมรอบอาจเป็นเพราะว่าเป็นวัดที่มีอาคารไม่ใหญ่มากนัก ส่วนรูปแบบของสถาปัตยกรรมนิยมอาคารทรงคฤห์มีมุขเด็จด้านหน้าหรือด้านหลังตามแบบสถาปัตยกรรมอยุธยา แต่ว่าพระวิหารที่วัดสุวรรณดารารามเป็นอาคารทรงโรงซึ่งคาดว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริให้สร้างเลียนแบบพระอุโบสถหรืออีกนัยหนึ่งการสร้างพระวิหารรูปแบบเดียวกันที่วัดเสนาสนารามอาจจะไม่สอดคล้องกับรูปแบบพระอุโบสถที่มีอยู่เดิมดังนั้นจึงมีการสร้างพระวิหารเป็นทรงโรงในสมัยนี้อาคารลักษณะพระวิหารไม่ได้

เป็นที่นิยมในการสร้างมาเป็นเวลานานจึงทำให้สัดส่วนและเทคนิควิธีการที่ไม่งดงามเท่ากับงานที่ปรากฏบนพระอุโบสถซึ่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมก็มีความแตกต่างออกไปดังนี้

ส่วนฐาน

เป็นส่วนฐานที่เฉลียงด้านหน้าเป็นฐานปัทม์แต่ไม่มีการทำแอ่นโค้งและส่วนของฐานเรือนอาคารเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่ก็ไม่มีการทำแอ่นโค้งเช่นกันอีกทั้งฐานทั้ง 2 ส่วนสร้างเป็นเพียงฐานเดี่ยวไม่สูงนักเป็นไปได้ว่าช่างในสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่มีการสร้างลักษณะสถาปัตยกรรมเช่นนี้มานานเวลานานจึงขาดความชำนาญที่จะทำรูปแบบเช่นนี้ขึ้นมาได้อีกหรือผู้สร้างไม่นิยมการทำฐานโค้งแล้วก็ได้

ส่วนเฉลียง

ด้านหน้ามีความกว้างมากกว่าพระอุโบสถอาจเป็นเพราะมีการใช้พระวิหารมากจึงทำเฉลียงให้กว้างขึ้นทั้งด้านหน้าและด้านหลังสวนระดับของเฉลียงนั้นมีผนังกระเบื้องที่ตกแต่งตามความนิยมในสมัยนั้นก็คือ การประดับช่องผนังกระเบื้องด้วยกระเบื้องปูลายจีน ดินเผาสีส้ม ส่วนบัวปลายเสาเป็นเสาย่อมุมบัวนั้นจึงเป็นบัวย่อมุมและมีขนาดใหญ่มีรูปแบบเดียวกันกับพระอุโบสถมีการปิดทองประดับกระจกสี

ซุ้มประตู

ด้านสกัดเป็นประตู 3 ช่อง ช่องประตูกลางทำเป็นช่องประตูทรงมณฑปแต่หากพิจารณาจากรูปทรงแล้วก็เห็นว่ามีคล้ายกับประตูยอดมงกุฎซึ่งนิยมในรัชกาลที่ 4 เช่นกัน ส่วนซุ้มประตูด้านข้างเป็นซุ้มประตูทรงบันแถลงคล้ายกับพระอุโบสถรวมถึงซุ้มหน้าต่างก็เป็นซุ้มทรงบันแถลงหน้าบันซุ้มก็เป็นลายพระมหามงกุฎด้วยเช่นกันซึ่งเป็นการนำสัญลักษณ์พระราชสัญลักษณ์นำมาประดับในส่วนต่างๆ ของสถาปัตยกรรม

หลังคา

หลังคาของพระวิหารเป็นหลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น พื้นทีหลังคาแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นหลังคาคลุมเฉลียงด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาส่วนนี้เป็นส่วนที่มีหน้าบันเป็นรูปช้างเอราวัณสามเศียรเทินฉัตรอยู่บนพานแว่นฟ้าเหนือฉัตรนั้นเป็นพระมหามงกุฎ หน้าบันเป็นลายเครือเถาโดยรอบตรงกลางลายเครือเถาทั้ง 2 ข้างมีเศวตฉัตร 5 ชั้น เครื่องประดับไชราหน้าจั่วเป็นเครื่องลำยองมีช่อฟ้าใบระกา หางหงส์อย่างไทย ในการประดับหน้าบันเช่นนี้เป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 เช่นกันในส่วนหลังคาคลุมส่วนในอาคารเป็นส่วนที่ประดับด้วยรอยระกามีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตามอย่างพระอุโบสถ

การวิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรง
บูรณปฏิสังขรณ์ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากรณีศึกษา วัดเสนาสนาราม วัดชุมพลนิกายาราม
วัดเสนาสนาราม (วัดเสือ)

วัดเสนาสนาราม เป็นวัดโบราณที่สถาปนาโดยพระเจ้าปราสาททอง เป็นวัดหนึ่งในจำนวน 3 วัด ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงสถาปนาขึ้นใหม่พร้อมกับวัดกวิศารามและวัดชุมพลนิกายาราม ซึ่งใช้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ซึ่งการสร้างในครั้งนี้นำมาปรากฏนามแม่กองผู้ควบคุมการก่อสร้าง การสถาปนาคงเริ่มใกล้เคียงหรือพร้อมกับวัดทั้งสอง ซึ่งวัดสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2406

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

แผนผังในเขตพุทธาวาสของวัดเสนาสนารามนี้ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 อย่าง คือ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวได้เรียงกันบนแนวแกนหลักประธานคือแนวแกนตั้งตามลำดับ โดยที่พระอุโบสถและพระเจดีย์ซึ่งอยู่ส่วนหน้าจะซีกกำแพงแก้วล้อมรอบทำให้พระวิหารถูกแยกออกไป พระอุโบสถนั้นพระประธานจะหันพระพักต์ออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แต่พระวิหารพระประธานภายในกลับหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตัวกำแพงแก้วที่ทำโอบล้อมนั้นผนังกำแพงจะกรุด้วยกระเบื้องเคลือบสีแบบจีน ตรงตำแหน่งทิศทั้ง 8 ก่อเป็นแท่นสูงสำหรับเป็นฐานรับเสมา ซึ่งเป็นเสมาแบบแท่งสี่เหลี่ยมทั้งหมด ตอนกึ่งกลางกำแพงแก้วระหว่างเสมาทุกด้าน ยกเว้นด้านข้างที่ตรงกับพระเจดีย์ทำเป็นประตูทางเข้าออก ที่ตอนมุมด้านหน้าซิดกำแพงแก้ว ทำเป็นหอสูง 2 ชั้น ใช้เป็นหอกลองและหอรฆัง พระเจดีย์ประธานนั้นยังคงใช้แบบอย่างพระเจดีย์ทรงกลมของสมัยอยุธยาเช่นกัน แต่พระเจดีย์รายที่โอบรอบพระเจดีย์หลัก กลับใช้แบบอย่างพระเจดีย์แบบย่อมุมไม้ 12 ซึ่งมีทั้งสิ้น 10 องค์¹⁴

¹⁴สมคิด จิระทัศนกุล, รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ 2547.), หน้า 82-83.

รูปแบบอาคาร

พระอุโบสถ

เป็นอาคารขนาด 7 ห้องเสา ที่มีความกว้างยาว ประมาณ 12.00X20.50 ด้านหน้าและด้านหลังทำเป็นมุขเด็จ แต่เป็นมุขเด็จชนิดมุขลด มีช่องประตูทางเข้า 2 ข้างของมุขเด็จ ทั้งช่องประตูและหน้าต่าง ทำเป็นซุ้มปูนปั้นรูปทรงปราสาท กลางซุ้มมีรูปพระมหาพิชัยมงกุฏและฉัตรประกอบตรงมุขเด็จกันเป็นพนักกระเบื้องกรูกระเบื้องเคลือบสี มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า ผนังมุขทำซุ้มจรณะนำทรงมงกุฏ 3 ยอด ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ส่วนมุขเด็จด้านหลังทำเป็นคูลา ปั้นปูนประดับลายแบบอย่างเทศ ฐานมุขเด็จและฐานอาคารล้วนทำเป็นฐานสิงห์ทั้งหมด ส่วนรูปแบบหลังคานั้นเฉพาะอาคารทำเป็นหลังคาลาดหน้า-หลัง อย่างละ 1 ลาด แต่ละลาดมีหลังคา 3 ตับ ประดับเครื่องบนด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ สำหรับมุขเด็จทำหลังคา 3 ชั้นเช่นกัน แต่ชั้นล่างนั้นโอบเป็นปีกนกรอบ หน้าบันทำลายปูนปั้นปิดทอง ประดับกระจกเป็นรูปพระมหาพิชัยมงกุฏเทินอยู่เหนือช้างไอยราพต มีฉัตรประกอบ บนสุดหน้าบันมีลายเป็นภาพพระสถูป พระบวณลายที่โอบล้อมนั้นเป็นลายก้านแย่ง ภายในพระอุโบสถมีเสาร่วมในตั้งเป็นคู่ๆ ที่ท้ายพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปพระนาม “พระสัมพุทธมุณี” เป็นพระประธาน มีปูนปั้นเป็นซุ้มทรงพุ่มมหาโพธิ์ด้านหลัง รูปทรงซุ้มล้อแบบจากซุ้มพระนิรันตรายที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้หล่อขึ้น ส่วนผนังภายในนั้นแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนล่างระดับเสมอน้ำต่างเขียนเป็นภาพพระราชพิธีต่างๆ ตอนบนเขียนภาพเทวดาเหาะเต็มไปทั้งผนัง สำหรับฝ้าเพดานนั้นทำเป็นลายปรุดาวเพดานปิดทองบนพื้นแดง

สำหรับเสานั้นนั่งบนแท่นแบบฐานสิงห์บังลูกแก้งเหนือกำแพงแก้วเป็นแบบเสมาแท่งสี่เหลี่ยม ข้างเสมาทำเป็นรูปหัวนาค ออกเสมาทำเป็นดอก 6 กลีบ มีสังวาลคล้องนาคเป็นแนวเฉียงไขว้กัน ส่วนยอดทำรวบแบบยอดปริก¹⁵

พระเจดีย์ประธาน

รูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์ประธานนั้นเป็นเจดีย์ทรงระฆังประกอบด้วยฐานสิงห์รองรับองค์เจดีย์ด้านบน มีลานประทักษิณด้านบนรอบองค์เจดีย์ส่วนรอบทางเดินนั้นมีพนักกระเบื้องล้อมรอบประดับด้วยกระเบื้องเคลือบปรุลาย มีบันไดทางลงด้านตะวันตกเฉียงใต้ ในส่วนขององค์เจดีย์นั้นประกอบด้วยฐานเชิงกลม 1 ชั้น ต่อด้วยฐานปัทม์กลม มาลัยเถาสวมชั้น บัวปากระฆัง ต่อจากนั้นจึงเป็นองค์ระฆังบัลลังก์ ก้านฉัตรและเสาศาคร บัวถลา ปล้องไฉน บัวรองปลียอด ปลียอด และส่วนสุดท้ายคือเม็มน้ำค้าง

¹⁵ยอดปริกนั้นเป็นชื่อเรียกภาชนะที่เป็นโถชนิดหนึ่งซึ่งยอดจองฝามียอดแหลมสำหรับมือจับ

พระเจดีย์ราย

พระเจดีย์รายเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ประกอบด้วยฐานสิงห์ขึ้นไปสามชั้น จากนั้นเป็นบัวเชิงบาตรรับองค์ระฆังกลับมะเฟือง จากนั้นจากเป็นบัลลังก์กลมต่อด้วยก้านฉัตร ชั้นบัวถลา บัวกลุ่ม 7 ชั้น ปลี ลูกแก้ว ปลียอด และสุศท้ายเป็นปลียอด

ภาพที่ 138 ภาพพระอุโบสถและพระเจดีย์ประธาน

ภาพที่ 139 ภาพพระเจดีย์ประธานทรงระฆังและพระเจดีย์ราย

ภาพที่ 140 ภาพพระเจดีย์รายรอบพระเจดีย์ประธาน

ภาพที่ 141 ภาพพระเจดีย์ด้านหน้าพระวิหารวัดพุทไธสวรรย์

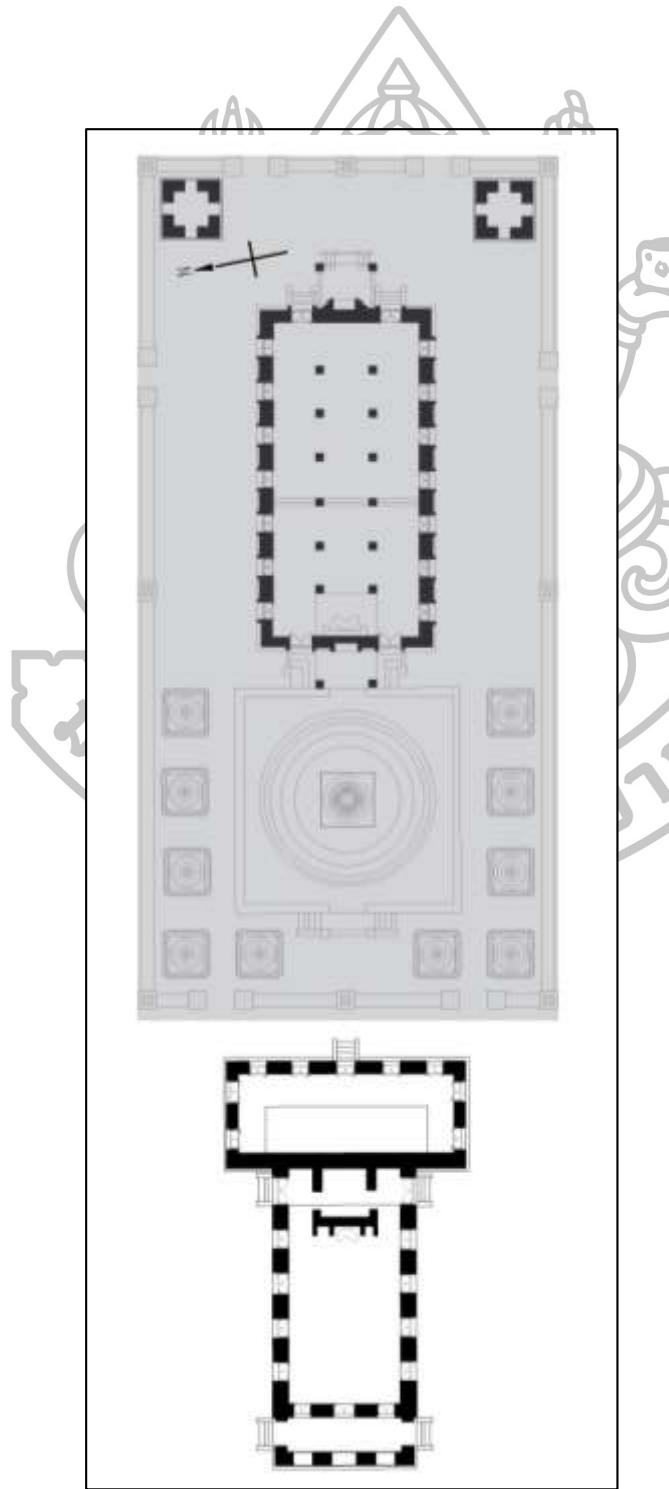

ภาพที่ 142 ภาพพระเจดีย์ด้านหน้าพระอุโบสถวัดศาลาปูน

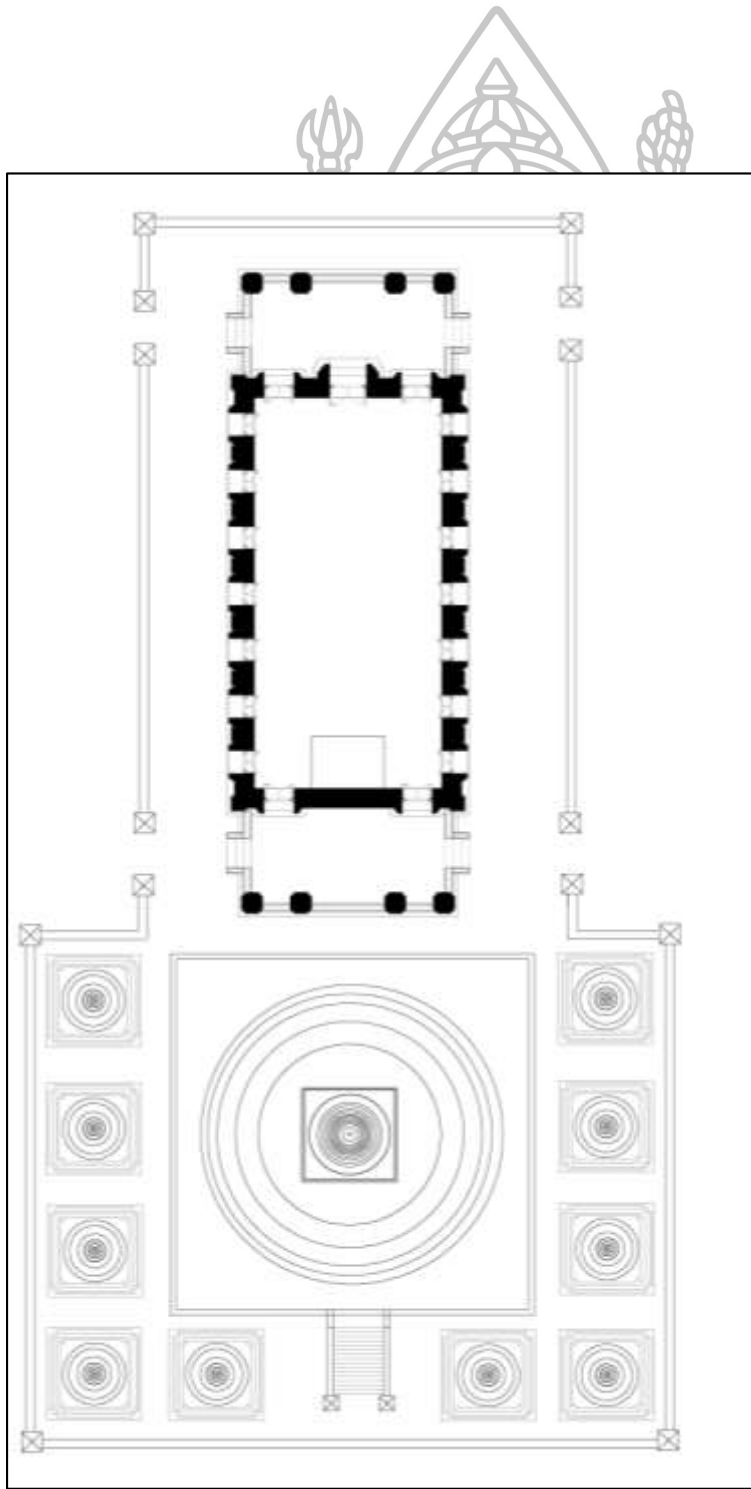

ภาพที่ 143 ภาพเก่าวัดเสนาสนารามสมัยรัชกาลที่ 4

ที่มาภาพ: นิทรรศการภาพถ่ายโบราณสยาม-ผ่านมุกกล้องจอห์น ทอมสัน, พ.ศ. 2408-2409, 10 มกราคม 2558-28 กุมภาพันธ์ 2558.

ภาพที่ 144 แผนผังพุทธาวาสของวัดเสนาสนาราม ในกรอบสี่เหลี่ยมคือผังในส่วนที่คล้ายกับเขตพุทธาวาสของวัด
สุวรรณดารารามตำแหน่งที่เป็นพระวิหารและพระเจดีย์ประธาน

ภาพที่ 145 การวางผังของพระวิหารและพระเจดีย์ที่มีตำแหน่งคล้ายกับพระอุโบสถ

และพระวิหารของวัดเสนาสนาราม

วัดชุมพลนิกายาราม

มูลเหตุ เป็นวัดโบราณที่สถาปนาโดยพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2173 ซึ่งพระเจ้าปราสาททอง ทรงเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังนั้นวัดชุมพลนิกายารามจึงเป็นวัดที่ถูกเลือกในการทำผาติกรรมด้วย¹⁶

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

แผนผัง

เขตพุทธาวาสประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์คู่ และต้นศรีมหาโพธิ์ ตัวผังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ด้านหลังมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน บนแนวแกนตั้งปรานจะมีต้นศรีมหาโพธิ์อยู่ตรงด้านหน้าสุด ถัดเข้าไปทำไฟทียกสูง บนพื้นไฟที่มีอุโบสถอยู่ตรงกลาง ด้านหลังขนานด้วยพระเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ที่มีลักษณะแบบอย่างเดียวกับพระเจดีย์คู่หน้าพระอุโบสถวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระเจดีย์ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ระหว่างพระเจดีย์บนแนวเดียวกับอุโบสถ มีพระวิหารขนาดเล็กอยู่ด้านหลัง ขอบไฟที่ทั้งหมดทำกำแพงแก้วกัน ที่มุมกำแพงแก้วด้านหน้าทั้งสองยังมีเจดีย์เหลี่ยมขนาดเล็กตั้งอยู่บนฐานสูงเหนือกำแพงแก้วนั้น นอกจากนี้เฉพาะตัวพระอุโบสถยังทำกำแพงแก้วล้อมอีกชั้นหนึ่ง โดยที่ส่วนหักตอนมุมจะมีฐานสิงห์บัวลูกแก้วทำเป็นแท่นเพื่อรับเสมา เสมอที่ใช้เป็นหินแกรนิตแบบแท่งสี่เหลี่ยม

รูปแบบอาคาร

พระอุโบสถ เป็นอาคารขนาดห้าห้อง กว้างยาวประมาณ 11.50X 17 เมตร ด้านหน้า-หลัง ซักเป็นมุขโถงชนิดมุขได้ชื่อ ตัวอาคารทำเป็นมุขลดหน้า-หลัง อย่างละชั้น แต่ละชั้นทำหลังคาซ้อนกันสามดับ เฉพาะมุขเด็จทำซ้อนสองดับ มีปีกนกด้านหน้า เครื่องประกอบหลังคาใช้เครื่องลายองแบบมีข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์อย่างไทยประเพณี หน้าบันมุขลดประดับปูนปั้นเป็นกระบวนลายรูปขบวนม้าศึก ช้างศึก ส่วนยอดทำตราพระมหาพิชัยมงกุฏและฉัตรประกอบ สำหรับหน้าบันมุขโถงปั้นเป็นกระบวนพลทหาร ที่มีทั้งทหารไทยและเทศทำนองการชุมนุมพลพรรคเช่นเดียวกับชื่อวัด ตรงยอดมีรูปพระมหาพิชัยมงกุฏเช่นกัน มุขโถงนั้นจะยกระดับเล็กน้อยแล้วทำฐานปัทม์รับ มีพนักกำแพงกัน สองข้างมุขเปิดเป็นทางขึ้น ผนังหุ้มกลองด้านหน้าทำเป็นซุ้มจรณะนำแบบทรงปราสาท ภายในซุ้มประดับพระศรีอารียะแบบทรงเครื่อง ส่วนด้านหลังทำซุ้มจรณะนำแบบทรงพุ่มมหาโพธิ์ เข้าใจว่าเดิมคงจะมีพระพุทธรูปประดิษฐานเช่นกัน ด้านสกัดของอาคารทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีช่องประตูทางเข้าด้านละสามช่อง แต่ละช่องทำซุ้มทรงมณฑปประดับเช่นเดียวกับซุ้มหน้าต่างบนซุ้มปั้นรูปพระมหาพิชัยมงกุฏ

¹⁶สมคิด จิระทัศนกุล, **รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ด้านสถาปัตย์การพิมพ์.) กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ 2547, น. 80-81.

ภายในอาคารตั้งเสาร่วมในรั้วโครงจั่วหลังคา ตัวเสาเขียนลายดอกและพวงอุบะ ผนังเขียนภาพพุทธประวัติ ส่วนฝ้าทำสวดลายปรุเป็นดาวเพดานปิดทองบนพื้นแดง สำหรับพระประธานเป็นพระพุทธรูปเก่าสมัยแต่ครั้งอยุธยา มีทั้งสันเจ็ดพระองค์ ที่ล้วนเป็นอดีตพระพุทธรูปเจ้าทั้งสี่

เสมาของพระอุโบสถนั้นเป็นเสมาสี่เหลี่ยมนั่งแท่นแบบฐานสิงห์บัวลูกแก้วมีกำแพงแก้ว ซักล้อมรอบพระอุโบสถ ตัวเสมาสลักด้วยหินแกรนิต ข้างเสมาทำเป็นรูปหัวนาค ตรงอกสลักลายดอก หกกลีบ มีสายสังวาลคล้องแบบไขว้ทแยง ส่วนปลายยอดรวบเป็นชั้นๆ แบบยอดปริก

วัดชุมพลนิกายารามนี้เป็นอีกวัดหนึ่งที่มีการปฏิสังขรณ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเดิมเป็นวัดเก่าแก่ที่มีการทำนุบำรุงมาแต่ครั้งพระเจ้าปราสาททอง ทำให้รัชกาลที่ 4 ทรงที่จะปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในขณะนี้เองก็มีการสร้างวัดเสนาสนารามขึ้นใหม่เช่นกัน จากข้อสังเกตจะเห็นได้ว่ารูปแบบและลายละเอียดทางสถาปัตยกรรมนั้นจะคล้ายกับวัดสุวรรณดารารามในส่วนของกำแพงแก้วและพระเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองที่มีองค์ประกอบเป็นเจดีย์ที่มีองค์ระฆังเป็นแบบกลีบบมเพ็ญซึ่งน่าจะเป็นความนิยมในการสร้างพระเจดีย์รายเพื่อประกอบในสถาปัตยกรรมในสมัยนี้เอง

ภาพที่ 146 ภาพเก่าวัดชุมพลนิกายรามสมัรัชกาลที่ 4 จะเห็นกำแพงแล้วและพระเจดีย์ย่อเหลี่ยม
ไม้สิบสองที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมคล้ายกับพระเจดีย์รายของวัดสุวรรณดารามราช
วรวิหาร

ที่มาภาพ: นิทรรศการภาพถ่ายโบราณสยาม-ผ่านมุมมองจอห์น ทอมสัน, พ.ศ. 2408-2409, 10
มกราคม 2558-28 กุมภาพันธ์ 2558.

บทที่ 5

บทสรุป

วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร เดิมชื่อวัดทอง โดยสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก มีพระนามว่า “ทองดี” มีอัครชายาทรงพระนามว่า “ดาวเรือง” เป็นผู้สร้างวัดแห่งนี้ ซึ่งเป็นพระชนกและเป็นพระราชชนนีของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่าวัดแห่งนี้จึงอยู่ในสภาพรกร้าง ครั้นเมื่อ พ.ศ.2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสวยราชสมบัติแล้ว ในปี พ.ศ.2328 ได้ทรงโปรดให้จัดการปฏิสังขรณ์วัดทองขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม และในการปฏิสังขรณ์ ครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) ได้ทรงเข้าร่วมการปฏิสังขรณ์ด้วย และในรัชกาลต่อมาก็มีการทำนุบำรุงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ที่จะศึกษาถึงรูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยต่างๆ โดยการศึกษาจากประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่างๆ รูปแบบสถาปัตยกรรม ประกอบกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญในแต่ละยุค

1. สมัยอยุธยาตอนปลาย

ในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นไม่พบหลักฐานเอกสารที่ระบุว่าวัดสุวรรณดารารามนั้นมีอาคารทางศาสนาเป็นอย่างไร แต่เมื่อมีการขุดค้นทางโบราณคดีในสมัยการบูรณะพระอุโบสถพบว่ามีการตั้งชุมชนอยู่บริเวณนี้ทำให้นิยามได้ว่าเขตพุทธาวาสน่าจะมีอาคารที่เป็นประธานของวัดคือพระอุโบสถซึ่งตำแหน่งที่ตั้งก็น่าจะอยู่บริเวณเดียวกับพระอุโบสถในปัจจุบัน แบบแผนของผังในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งผังหาหน้าไปทางด้านทิศตะวันออกซึ่งใกล้กับแม่น้ำป่าสักและมีคลองผ่านทางด้านหน้าของวัดไปออกแม่น้ำป่าสัก

2. สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

มีการการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ตรงกับ พ.ศ. 2328 เนื่องจากวัดอยู่ในสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลเป็นเวลาหลายปีนับจากเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ทำให้เมื่อพระองค์ทรงปราบดาภิเษกและตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเพียง 3 ปี จึงทรงโปรดเกล้าฯให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามขึ้นใหม่ โดยซ่อมแซมจากซากอาคารเก่า ซึ่งมีข้อสังเกตว่าน่าจะสร้าง

ตรงตำแหน่งเดิมเพราะจากรูปแบบของฐานอาคารนั้นยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นอันมาก และในผังยุคที่ 2 นี้สันนิษฐานว่ามีการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิขึ้นมาเพิ่มเติม เนื่องจากพระเจดีย์นั้นอยู่ชิดกับฐานด้านหลังของพระอุโบสถมาก อีกทั้งกำแพงแก้วมีผังที่ยาวมากกว่าสัดส่วนปกติ ซึ่งเป็นไปได้ว่ามีการขยายกำแพงแก้วของพระอุโบสถในสมัยนี้เพราะมีการสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาเพิ่มเติม

3. สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มีการเปลี่ยนแปลงผังของเขตพุทธาวาสของวัดครั้งใหญ่เนื่องจากการสร้างอาคารเพิ่มเติมหลายหลังด้วยกันคือ พระวิหาร พระเจดีย์ประธาน เจดีย์ราย 10 องค์ หอระฆัง และกำแพงล้อมเขตพุทธาวาสทั้งหมด ทำให้มีแนวแกนของผังเป็น 2 แกนหลัก คือ แกนพระอุโบสถ และแกนพระวิหารกับพระเจดีย์ประธาน โดยที่แกนของพระวิหารและพระเจดีย์ประธานมีการสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบอยู่ในเขตของกำแพงเดียวกันซึ่งมีทางเข้า อยู่ด้านหน้า และด้านหลังของพระวิหารเชื่อมทางเดินไปยังพระเจดีย์ประธาน

ในส่วนของกำแพงล้อมเขตพุทธาวาสถูกสร้างขึ้นใหม่โดยล้อมกลุ่มอาคารทั้งหมดซึ่งเชื่อมให้แนวแกนทั้ง 2 แกนผัง อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ซึ่งกำหนดทางเข้าไว้ที่ด้านหน้า 2 ทางคือ ประตูตรงกับแนวพระอุโบสถและประตูตรงกับแนวพระวิหาร ส่วนประตูด้านข้างนั้นทำขึ้นด้านละ 1 ประตู ตรงกับทางเข้าด้านข้างพระอุโบสถและพระวิหาร นอกจากอาคารต่างๆแล้วยังมีการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่หน้าพระอุโบสถ และสร้างหอระฆังขึ้นที่มุมกำแพงทิศตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดาราราม เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานสถาปัตยกรรมระหว่างสถาปัตยกรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเห็นได้จากแผนผังในยุคแรกที่มีการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ปรากฏให้เห็นคือส่วนฐานที่แอ่นโค้ง เสาเฉลียงที่มีสัดส่วนขนาดใหญ่โต ลักษณะหลังคาที่เข้ดแอ่นขึ้น ในส่วนองค์ประกอบสถาปัตยกรรมมีการสืบทอดรูปแบบศิลปะอยุธยาด้วยเช่น หน้าบันจำหลักไม้รูปพระนารายณ์ทรงครุฑล้อมรอบด้วยลวดลายกนกก้านขด ดาวเพดานภายในอุโบสถที่มีการจำหลักไม้ลอยตัวอย่างสวยงาม เป็นต้น แต่พระอุโบสถนั้นก็มิได้มีลักษณะของศิลปะอยุธยาทั้งหมดเนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการคิดค้นรูปแบบศิลปะที่ต่อยอดมาจากศิลปะอยุธยาทำให้มีลักษณะศิลปะรัตนโกสินทร์ร่วมด้วยอยู่มาก อีกทั้งมีการมพระราชวังบวรบรมมหาสุรสิงหนาททรงร่วมปฏิสังขรณ์ด้วยในครั้งนี้ จึงปรากฏงานที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะสกุลช่างวังหน้าเช่น คันทวยจำหลักไม้เป็นเรือเกาพันเกี่ยวคันทวยอย่างวิจิตรบรรจง ส่วนพระวิหาร พระเจดีย์ประธานนั้นสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งพระวิหารนั้นมีการลอกเลียนแบบจากพระอุโบสถแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นเป็นช่วงที่ห่างจากสมัยเริ่มแรกสร้างพระอุโบสถเป็นเวลานานทำอาจเป็นไปได้ว่าช่างผู้สร้างอาจไม่สามารถสร้างให้มีรายละเอียดอย่างพระอุโบสถได้ ส่วนพระเจดีย์นั้นก็ก็เป็นรูปแบบพระ

ราชนิยมในรัชกาลที่ 4 คือพระเจดีย์ทรงระฆังกลม รวมทั้งพระเจดีย์รายโดยรอบพระเจดีย์ประธาน และกำแพงแก้ว ล้วนเป็นการหวนกลับไปนารูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาสของวัดสุวรรณดารารามกล่าวได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของตัวแทนสถาปัตยกรรมที่เคยรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับศิลปะสถาปัตยกรรมของกรุงรัตนโกสินทร์เข้าไว้ด้วยกัน ไม่เพียงแต่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเท่านั้นการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาธิบดีเจ้าพระยาวิมลราชดิศกุลทรงย้ายมาประทับที่วัดสุวรรณดารารามอย่างถาวรนั้นก็เนื่องมาจากเป็นพระนิวาสสถานเดิมของพระองค์ที่ทรงเคยประทับอยู่เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเมื่อสร้างกรุงเทพมหานครแล้วก็อาจทรงนึกถึงความหลังเมื่อครั้งนั้นเมื่อมีการบูรณะ ปฏิสังขรณ์วัดขึ้นจึงทรงสร้างสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาซึ่งปรากฏที่พระอุโบสถ เมื่อถึงคราวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์นั้นทรงให้มีการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ขึ้นโดยสร้างพระวิหาร และพระเจดีย์ใหญ่ขึ้นทำให้เห็นถึงการหวนกลับไปใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าวัดสุวรรณดารารามแห่งนี้เป็นวัดประจำราชวงศ์จักรีที่สำคัญแห่งหนึ่งและเป็น “ ความทรงจำแห่งกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลาของกรุงรัตนโกสินทร์ ”

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. **เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท**. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2522.

ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 – 3, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์, 2525, .

มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะสถาปัตยกรรม, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์กราฟฟิคอาร์ต, 2525)

กรมการศาสนา, **วัดทั่วราชอาณาจักร** ตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2525 เล่ม 1, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.

กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, **วรรณกรรมสมัยอยุธยาเล่ม3**, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2531.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสुकนธ์, **หอพระมณเฑียรธรรม**, (กรุงเทพฯ :อมรินทร์การพิมพ์, 2525.

ขุนสารทประภาศีกษากร. **ประวัติวัดสุวรรณดาราราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนา** .โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.ป.

จำนง ทองประเสริฐ, **ประวัติ, ประวัติพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2534.

จุฬิษพงษ์ จุฬารัตน์, “การศึกษาวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม 2 แบบ (ทรงระฆังกลม และทรงระฆังกลมบนฐานชั้นบนแปดเหลี่ยม) ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535)

ชาติรี ประกิตนนทการ. **อุดมการณ์ในรัชกาลที่ 1 ผ่านงานศิลปะสถาปัตยกรรม การเมืองในสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1**, กรุงเทพฯ: มติชน. 2558.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **สมเด็จพระบรมราชเจ้าบรมมหาสุรสิงหนาท**.ราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 1. 2533

น. ณ ปากน้ำ. **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดสุวรรณดาราราม**. เมืองโบราณ. กรุงเทพฯ: 2545.

ดำรง ราชานภาพ, **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ. มติชน. 2555.

พลาดิศัย สิริธัญญกิจ.สมเด็จพระปฐมบรมชนกนาถ พระประวัติพระบรมชนกนาถแห่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหา
สุรสิงหนาท.กรุงเทพฯ:บางกอกบุ๊ค.2552.

แสงโสม เกษมศรี ม.ร.ว.,และนางวิมล พงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล

ที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ :มิตรนราการพิมพ์, 2515.

เมืองโบราณ, พระที่นั่งพุทไธสวรรย์.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2526.

ยิ้ม มัญญาขยางกูร, เรื่องวัดชนะสงคราม (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2506.

โบราณ ราชธานี.พระยา.อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราช

ธานีร์ ข้าระครั้งที่2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา.พิมพ์ครั้งที่1.สำนักพิมพ์ต้นฉบับ
2550.

ปัทมา วิชิตจรรณู.การศึกษาแผนผังวัดในสมัยอยุธยาตอนปลายในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(วิทยานิพนธ์)หน้า.สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม.2543.

เทพ บุญวิทยา.หนังสือ 9 แผ่นดิน. 2532.

สมคิด จิระทัศน์กุล.รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว .(ด้านสุทธาคารพิมพ์.) กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ 2547 หน้า 80-81

คติสัญลักษณ์และความหมายของซุ้มประตู-หน้าต่างไทย.อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิช

ซิง.กรุงเทพฯ.2546

สวาท เสนาณรงค์.ภูมิศาสตร์ประเทศไทย.(พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2512), 22.

สุวิทย์ เตชรุ่งเรือง.การศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช(วิทยานิพนธ์).สาขาประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม.2543.

สุจิตต์ วงษ์เทศ และ ภูวดล วุวรรณดี,แม่น้ำเจ้าพระยา “มารดาแห่งสยามประเทศ, กรุงเทพฯ :

บริษัทพิมพ์เนศ พรินติ้ง , 2542.

สำนักราชเลขาธิการ.สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 2.2530.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นายปัญญาเวช บุญรอด
ที่อยู่	60/12 หมู่ 5 ซอยอัสวานนท์6 ถนนสุขุมวิท ต.บางเมือง อ.เมือง จ. สมุทรปราการ 10270
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2551	สำเร็จการศึกษาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานិเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี
พ.ศ.2553	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

